

Universitatea “Lucian Blaga”, Facultatea de
Teologie
“Andrei Șaguna”, Sibiu

LUCRARE DE DISERTAȚIE

**SPOVEDANIA ȘI MENTORUL
EDUCAȚIONAL**

Îndrumător:

Lect. Dr. Constantin Necula

Absolvent:

Rizea Ioan

Sibiu,
2012

Cuprins

Introducere.....	3
Capitolul 1, Parte Istorică.....	8
1.1. Mărturisirea păcatelor în secolele, II, III și IV ale creștinismului.....	8
1.2. Mărturii scripturistice și biblice asupra Tainei Spovedaniei.....	11
Capitolul 2, Parte Teologică.....	21
2.1. Factori care influențează spovedania.....	21
2.2. Efecte sacramentale ale tainei.....	23
a. Ce este păcatul?.....	24
b. Despre pocăință.....	32
c. Examenul de conștiință.....	35
2.3. Factorii care influențează taina.....	41
a. Despre duhovnic.....	41
b. Dobândirea virtuților și deșădăcinarea patimilor.....	42
c. Secretul spovedaniei.....	44
Capitolul 3. Mentorul educațional.....	48
3.1. Educația religioasă în învățământul preșcolar și primar.....	49
3.2. Evoluția idealului educației.....	54
3.3. Educația religioasă - dimensiune specială a educației generale.....	59
3.4. Educația religioasă în Europa.....	67
3.5. Religia - educație pentru veșnicie.....	68
3.6 . Toleranța și intoleranța - atribute ale educației religioase.....	70

3.7. Valențele educaționale ale predării religiei în școală.....	74
a. Profesorul, împreună-lucrător cu Dumnezeu.....	78
Concluzii.....	80
Bibliografia.....	81

SPOVEDANIA ȘI MENTORUL EDUCAȚIONAL

Introducere

Potrivit învățăturii dogmatice a Sfintei noastre Biserici, Sfintele Taine sunt căi de pătrundere a vieții divine în comunitatea sacramentală a credincioșilor, uniți cu Dumnezeu prin har, credință și fapte bune. Prin intermediul acestor lucrări sfințitoare, Domnul nostru Iisus Hristos își prelungește în lume opera Sa mântuitoare, „vine la noi, își face sălaș, în sufletul nostru..., sugrumă păcatul din noi, ne dă din Însăși viața Sa și din propria Sa desăvârșire și ne face părtași biruinței Sale.”¹ Deci, viața spirituală a creștinului ortodox se naște, crește și se desăvârșește prin conlucrarea neîntreruptă cu harul divin revărsat prin Sfintele Taine.

Curăția sufletului este starea firească a omului. Pentru că Dumnezeu așa 1-a zidit dintru început, precum menționează Sfântul Ioan Damaschin: „Dumnezeu 1-a făcut pe om fără răutate, sincer, virtuos, fără supărare, fără griji, împodobit cu strălucirea fiecărei virtuți, înzestrat cu toate bunătățile”². Cu neascultarea protopărinților începe să se strice și să se înnegrească

¹ Sf. Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, trad în română de Pr. Prof. Dr. Teodor Bogdăe, București, 1989, p 146

treptat această dumnezeiască icoană, iar locul virtuților care împodobeau sufletul omenesc este luat de răutățile de tot felul, omul pierzând din ce în ce mai mult bunătatea dintru început și a decăzând în starea cea potrivnică firii, în păcate și patimi. Astfel setocește continuu conștiința, legea morală sădită în om, și se instalează treptat uitarea lui Dumnezeu și stăpânirea cea demonică. Însă nici în această tragică stare dragostea lui Dumnezeu nu părăsește zidirea Sa. Se descoperă în multe moduri omului pe Sine și voia Sa, până la „plinirea vremii”, când Se va întrupa Fiul și Cuvântul Tatălui și va învinge pe diavol cu Sfintele Sale Patimi și slăvită Învierea Sa și va îndumnezei firea omenească. Legea lui Dumnezeu, așa cum este exprimată în Sfânta Scriptură, în Vechiul și Noul Testament, are rostul de a-l readuce pe om de la starea cea potrivnică firii, a păcatului, la starea cea conformă firii, a virtuții, și de a-l îndumnezei cu harul Duhului Sfânt. Vindecarea de patimi și dobândirea virtuților opuse acestora se realizează prin ținerea poruncilor dumnezeiești. După Sfântul Ioan Damaschin: „Sufletul se împarte în trei: rațiune, iuțime și poftă. Păcatele din rațiune sunt acestea: necredința, erezia, nebunia, hula (blasfemia), nemulțumirea, încuviințările păcatelor care se ivesc din partea pătimitoare. Iar tămăduirea și leacul acestor rele este credința neșovăită în Dumnezeu și în dogmele adevărate, neînșelătoare și ortodoxe, cugetarea neîncetată la cuvintele Duhului, rugăciunea curată și neîncetată și mulțumirea către Dumnezeu. Păcatele iuțimii sunt acestea: cruzimea, ura, necompătimirea, ținerea de minte a răului, pizma, uciderea și cugetarea neconținută la unele ca acestea. Iar tămăduirea și leacul lor: iubirea de oameni, dragostea, blândețea, iubirea de frați, compătimirea, nerăutatea și bunătatea. Păcatele părții poftitoare sunt acestea: lăcomia pântecelui, nesăturarea, beția, curvia, adulterul, necurăția, desfrânarea, iubirea de avuții, pofta de slavă deșartă, de bani, de bogăție și de plăcerile trupești. Iar tămăduirea și leacul lor: postul, înfrânarea, reaua

² Sfântul Ioan Damaschin, *Expunere exactă a învățăturii Ortodoxe*, în „Opere”, Dogmatica I, Editura Ediții Patristice „Grigorie Palama”, Tesalonic, 1976, în *Părinți Greci ai Bisericii* [E.P.E.], 19, vol. 1, p. 210 [trad. rom. Pr. D. Fecioru, Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, Editura Scripta, București, 1993, p. 71 .

pătimire, neaverea, împărțirea averilor la săraci, dorirea bunurilor viitoare nemuritoare, dorul după Împărăția lui Dumnezeu și poftirea înfierii”³. Cu siguranță, de vreme ce părțile sufletului omenesc constituie o unitate indestructibilă, patimile, ca și virtuțile, nu sunt independente, ci una este legată de cealaltă și, dacă sufletul rămâne în vreuna din acestea, nu va putea scăpa nici de celelalte. Cel care vrea să-și revină la cele după fire - la starea primordială - și să ajungă la îndumnezeire trebuie să pornească război împotriva tuturor patimilor. Sfințenia se dobândește prin curățirea de toate patimile și prin împrărierea binelui, în conlucrare întotdeauna cu dumnezeiescul har, cel care se dă după voința omului.

În practica ortodoxă a spovedaniei, credinciosul stă întotdeauna înaintea duhovnicului ca înaintea lui Hristos. Astfel, oricare duhovnic îl primește pe cel ce se spovedește, îl înfiază duhovnicește și îl renaște cu harul Duhului Sfânt, iar în sufletul celui ce se spovedește se pregătește smerenia. De aceea și preotul care spovedește este numit părinte duhovnicesc și, cu frica lui Dumnezeu, „având să dea seamă”(Evrei 13, 17) de el, urmărește lupta fiului duhovnicesc și îl îndrumă prin pocăință la viața duhovnicească. Sfântul Nectarie scrie referitor la aceasta: „...Dumnezeu ar fi putut păstra pentru sine puterea iertării păcatelor. Dar a dat această putere Apostolilor, nu doar să ierte, ci să le și țină pe acestea (neiertate)... Puterea dezlegării și a legării s-a dat ca prin folosirea ei să se arate: a) lăsarea păcatelor, iertarea păcătoșilor și primirea acestora în comuniunea lui Dumnezeu și b) păstrarea sfințeniei Bisericii, căci, spune Sfântul Apostol Pavel, Domnul nostru Iisus Hristos «a iubit Biserica, și S-a dat pe Sine pentru ea, ca s-o sfințească, curățind-o cu baia apei prin cuvânt. Și ca s-o înfățișeze Săși, Biserică slăvită, neavând pată sau zbârcitură, ori altceva de acest fel, ci ca să fie sfântă și fără de prihană» (Efeseni 5, 25-27)”⁴ Și părintele, cu glas cuvântător de Dumnezeu, continuă: „Dacă Biserica ar fi

³ *Filocalia sfințelor nevoițe*, Editura Grădina Maicii Domnului, Tesalonic, 1991, p. 303-304 [trad. rom.: *Filocalia*, vol. IV, trad. Pr. D. Stăniloae, p. 208].

⁴ Sfântul Nectarie (Mitr. Pentapolei), *Studii despre Taine*, Tipografia Atenei, Atena, 1915, p. 68-69

lipsită de această putere nu și-ar putea împlini misiunea ei; căci cum să slujească lucrarea de dezrobire? Cum și-ar apropia neamurile? Cum ar rămâne sfântă și fără prihană? Cum i-ar întoarce pe cei vinovați? Cum i-ar primi pe cei ce se căiesc? Ea, care are conștiința stării morale a mădularelor ei, cum s-ar fi cunoscut că dă sfintele sfinților, sau că nu le refuză pe nedrept acelor, spre dumnezeiasca împăcare a pocăinței?”⁵. Am mai putea spune că Iisus Hristos, cu dragostea Sa părintească, a îndepărtat de la credincioșii săi care se căiesc și se spovedesc orice îndoială în privința iertării păcatelor lor. De vreme ce au fost iertate de către Duhul Sfânt prin duhovnic în Taina Spovedaniei, ele sunt iertate în veci. Din acest motiv, la sfârșitul rugăciunii de dezlegare duhovnicul, ca să dea asigurare pentru lăsarea de la Dumnezeu, spune categoric: Dumnezeu să-ți ierte prin mine păcătosul toate, și în veacul de acum, și în cel viitor, și neosândit să te arate la înfricoșătoarea Sa Judecată, despre păcatele mărturisite neavând nici o grijă (de acum înainte), mergi în pace”⁶. Părintele duhovnicesc, ca experimentat vindecător, când îl are înaintea sa pe credinciosul ce se mărturisește, nu-i aude numai păcatele, ci concomitent ia pulsul măsurii frângerii de inimă, a durerii sale, adică dacă își menționează păcatele cu tristețe, lacrimi și durere sufletească sau dacă le enumeră doar, simplu și fără durere. Din motivele invocate mai sus este de prea puțin ajutor și în consecință trebuie evitat cunoscutul mod romano-catolic de așezare la spovedanie a credinciosului și a preotului în cabine separate, unde nu există posibilitatea nici unui contact personal și nici a unui mod individual de tămăduire, ci numai enumerarea păcatelor și respectiv a sfaturilor și canoanelor. La fel, spovedania protestantă fără preot, înaintea icoanei sau a crucifixului, și mai ales invenția duhovnicului-computer sunt născociri demonice, deoarece credinciosul nu numai că evită smerenia, dar nici nu primește din partea Bisericii, prin preot, harul Duhului Sfânt și iertarea, ci în mod fals își liniștește conștiința, cum că într-un fel și-a răscumpărat

⁵ Sfântul Nectarie, *op. cit.*, p. 69

⁶ *Marele Molitfelnic*, Editura Astir, p. 221-223

greșeala și poate a plătit păcatul cu vreo faptă bună indicată de „duhovnicul”-calculator. Biserica Ortodoxă, ca trup al lui Hristos, este loc de vindecare sufletească și centru de dezintoxicare de sub influența diavolilor, de vreme ce, după Sfântul Ioan Teologul, Dumnezeu-omul Iisus a venit pe pământ „ca să strice lucrurile diavolului”(I Ioan 3, 8)

Principalul rost al Bisericii nu este lucrarea de asistență socială - care nu este totuși lăsată deoparte-, ci mântuirea credincioșilor, „pentru care a murit Hristos”(Romani 14, 15), prin participarea lor la Sfintele Taine. În diferite religii există teorii și practici de îmbunare și îmblânzire a divinității. Ontologic însă numai Hristos dăruiește iertarea păcatelor și îndumnezeirea firii omenești. Sfântul Ioan Gură de Aur, interpretând chemarea iubitoare de oameni a Domnului „Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați și Eu vă voi odihni pe voi”(Matei 11, 28), explică: „Nu cutare și cutare, ci toți veniți la Mine, toți cei împovărați, toți cei întristați, toți cei cu păcate! Veniți, nu ca să vă pedepsesc, ci ca să vă iert păcatele! Veniți, nu pentru că am nevoie să Mă slăviți, ci pentru că doresc mântuirea voastră. Că Eu vă voi odihni pe voi! N-a spus numai: «Vă voi mântui», ci ceea ce-i cu mult mai mult: «Vă voi da deplină odihnă! »”⁷ Dacă noi, creștinii ortodocși, vom pierde raiul, îl vom pierde din indolență și prostie. Pentru că Biserica noastră, ca o mamă gingașă, ne hrănește cu Trupul și Sângele Domnului și ne oferă toate mijloacele pentru sfințirea și pentru unirea noastră mistică cu Mântuitorul Hristos. Condiția de bază pentru această unire este curăția inimii, cum limpede ne spune Dumnezeu-Cuvântul în Predica de pe Munte: „Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu”(Matei 5, 8). Avem deci nevoie de curățirea de gândurile viclene, curățirea de duhul nesațului, curățirea de trufia cea vrăjmașă lui Dumnezeu. Astăzi însă, mai mult decât oricând, curăția inimii este greu de găsit, este pasăre rară. Până și educația copiilor este curat egocentrism și, din cauza puținilor copii, înșiși părinții

⁷ Sfântul Ioan Gură de Aur, Omilia a XXXVIII-a (Matei 11, 25-30), în *Opere*, Editura Ediții Patristice „Grigorie Palama”, Tesalonic, 1978, în *Părinți Greci ai Bisericii [E.P.E.]*, 38, vol. 10, pp. 610, 611 [trad. rom.: Sf. Ioan Gură de Aur, *Scrieri*, Partea a treia, PSB 23, EIBMBOR, București, 1994, p. 469].

cultivă în ei egoismul, autosuficiența, slava deșartă, punându-i în situația de a se confrunța nepregătiți cu încercările vieții și cu fricțiunile legăturilor interpersonale. Excitațiile provenite din mediul exterior, imaginile și sunetele televizorului și ale celorlalte mijloace de informare în masă murdăresc în mod explicit rațiunea sufletului, stârnesc pofta și strivesc puterea voinței, infiltrând specificul consumismului, specificul unui mod de viață fără îngrădiri și interdicții morale. Duhul autojustificării și al protejării patimilor pe baze psihologice, refuzul celor mai mulți oameni de a-și recunoaște greșelile și neputințele și de a se smeri creează oameni egoiști și demonizați, fiindcă egoismul este robie diavolilor, care îndepărtează harul Duhului Sfânt din suflet. Raționalismul în aplicarea la alegere a Sfințelor Canoane și a poruncilor evanghelice (de ex. în cazul postului sau al înfrânării) în numele vremii (modei), continuul regres pe tema sobrietății, vestimentația rudimentară, goliciunea în numele atotstăpânitoarei mode, toleranța pe teme de morală, chiar și față de păcatele împotriva firii, cărora - vai de noi! - vor să le găsească acoperire juridică după noul drept al Uniunii Europene, refuzul muncii cinste și fuga după câștiguri ușoare prin mijloace ilegale (comerțul cu droguri, comisioanele ilegale, spălarea banilor)..., toate acestea îi conduc pe duhovnici la gândul că îndrumarea în pocăință trebuie să constituie nu numai ajutorul în cultivarea duhului umilinței, ci, în același timp, evanghelizare și instruire, mai ales a generației tinere, despre ceea ce este concret păcatul, ce presupune legea și dragostea lui Dumnezeu, de vreme ce la ieșirea sufletului din trup și la viitoarea judecată nu vom fi judecați după principiile vreunui organism social, ci pe baza Sfintei Evanghelii, ale cărei adevăruri, veșnice și neschimbate, ne este de folos să le cunoaștem.

Capitolul 1. Parte istorică

Taina Spovedaniei, a fost instituită din vremea Apostolilor când creștinii se mărturiseau la preoții hirotoniți de aceștia și primeau dezlegare de păcatele săvârșite. De aici avem mărturii despre credincioși care erau primiți la spovedanie în taină, nefiind publică. Avem temei clar aici ca mărturisirea se facea în particular, iar nu în public, după spusele unora. În acest capitol doresc să arăt evoluția mărturisirii în primele patru secole creștine atât pe plan scripturistic și biblic dar și pe plan al Tradiției.

1.1. Mărturisirea păcatelor în secolele, II, III și IV ale creștinismului

În secolul doi Tradiția Bisericească dă încă de la începuturile ei știrea despre o mărturisire a păcatelor. În Epistola lui Barnaba. Adresându-se creștinului, îi spune: „Să-ți mărturisești păcatele tale”(cap.19). Clement Romanul ne zice astfel: „E mai bine să-ți mărturisești păcatele decât să-ți

împitrești inima” (I Cor. 15, 5). În scrierile bărbaților apostolici taina mărturisirii păcatelor are acelaș conținut doctrinar și acelaș rol curățitor ca și în Noul Testament. Aproape în toate scrierile bărbaților apostolici este vorba de necesitatea mărturisirii păcatelor, condiție esențială pentru îndreptare și desăvârșire. Săvârșitorii acestei taine sunt episcopii iar locul administrării ei este biserica. Mijloacele pentru îndreptarea penitențială sunt: rugăciunea, postul, înfrânarea, regretul pentru păcatele săvârșite. O precizare amănunțită a metodei întrebuințate nu găsim la acești bărbați apostolici. Se vede că practica acesta era nouă și nimeni nu se gândea la alta. Deci, și în timpul acestor bărbați apostolici mărturisirea păcatelor se făcea ca și în timpul apostolilor, adică individual și secret în fața preoților.

În veacul al doilea Sfântul iustin Martirul și Filosoful, afirmă în Dialogul său cu iudeul Trifon că „apostolii credinței creștine nu se pot mântui decât prin pocăință sinceră”⁸. Sfântul Irineu, episcopul Lugdunului, este cel dintâi scriitor care ne vorbește de existența mărturisirii săvârșite în fața preotului și în prezența întregi comunități creștine. O asemenea mărturisire se făcea numai pentru păcatele mai mari. Această mărturisire săvârșite în prezența preotului și în fața publicului o făcea penitentul numai la îndemnul duhovnicului. Deci mărturisirea aceasta făcută cu glas tare și în chip individual de către fiecare penitent îndrumat de duhovnic de a-și declara păcatele în fața obșii creștine, nu însemnează inexistența mărturisirii individuale și secrete, ci însemnează o procedură mai severă, mai aspră, aplicată în anumite cazuri mai speciale.

O știre foarte veche despre mărturisirea personală ce trebuiau să o facă păcătoșii înaintea episcopului și a unui consistoriu episcopesc avem și de la Ighantie Teoforul (Ep. Către Filadelf, cap. 8). De o mărturisire și de o iertare a unor păcate grave ne vorbește în sec. II și Sfântul Irineu. El ne relatează cazul unor femei care după ce s-au lăsat antrenate de gnostici la

⁸ *Dialogul cu iudeul Trifon*, cap. 47, p. 577-580,

desfău, „revin la Biserica lui Dumnezeu, au mărturisit, împreună cu cealaltă rătăcire și aceasta.

În secolul III, atât mărturisirea păcatelor mai grave, cât și penitența se făceau în public. Administrarea tainei pocăiunței era mult mai riguroasă și mai complicată decât astăzi, fiind strict reglementată prin disciplina penitențială, care-i separă pe poăcătoși de credincioșii fără păcate, obligându-i să rămână în pronausul bisericii sau chiar în afara bisericii și luându-le dreptul de a aduce daruri la biserică, de a participa la Liturgia credincioșilor și de a se împărtăși, dar din cauza scandalurilor care dădea loc adesea la mărturisirea publică ea a fost cu timpul părăsită și a rămas în prcatică numai mărturisirea individuală și secretă.

Tertulian ne vorbește despre mărturisirea păcatelor ca fiind „un act prin care mărturisim păcatul nostru, Domnului”⁹. Domhul ne cere acest act de mărturisire, nu prentu că nu ar cunoaște păcatele noastre, ci pentru ca penitența ce urmează se naște din ea și e determinată de ea, e în funcție de calitatea și mărimea păcatului mărturisit, și de dipozitia sufletească a celui care se mărturisește. Vedem că mărturisirea de care ne vorbește Tertulian era personală, nu era un simplu consimțământ printr-un simplu da.

Mărturisirea este pentru Sfântul Ciprian o condiție neapărată pentru obținerea milei lui Dumnezeu, în necazuri, dat fiind că acestea vin din cauza păcatelor. Preoții trebuiau să primeacă o mărturisire individuală de la fiecare, pentru ca recunoscând în concret păcatele fiecăruia să fie în măsură să-și facă o judecată despre starea lor și despre penitența ce trebuie să le-o imună. Sfântul Ciprian îndeamnă pe cei ce voiesc sa ărimească iertarea de la preoți să își deschidă inima ca, piepturile lor acoperite de tenebrelele păcatelor să cunoască lunima penitenței. Tot el ne spune că nu îl putem înșela pe Dumnezeu. Cu cât crede cioneva că poate înșela pe Dumnezeu, nemărturisindu-și păcatul, cu atât păcătuiește mai mult.

Existența mărturisirii individuale în sec III e certificata și de Didascalia Apostolilor. Ea spune episcopului: „Să nu dai pentru fiecare

⁹ *B.O.R.*, an LXXIII, nr 3-4, 1955, p. 227

păcat aceeași sentință, ci pentru fiecare una proprie, judecând cu multă chibzuință fiecare greșeală, pe cele mici și pe cele mari, și într-un fel pe cea cu lucrul, în altul pe cea cu cuvântul, deosebi pe cea cu intenția , sau calomnia, sau bănuiala. Și unaora le vei impune ajutorarea săracilor, altora posturi, iar pe alții îi vei elimina după mărimea păcatelor lor¹⁰". Tot în *Didascalia Apostolilor*, document din secolul al III-lea creștin, este atestată practica mărturisirii, prin recomandările făcute episcopului și preotului: Să nu dai pentru fiecare păcate aceeași sentință, ci pentru fiecare una proprie, judecând cu multă chibzuință fiecare greșeală, pe cele mici și pe cele mari și într-un fel pe cea cu lucrul, într-altul pe cea cu cuvântul, deosebit pe cea cu intenția sau calomnia sau bănuiala. Si unora le vei impune ajutorarea săracilor, altora posturi, iar pe alții îi vei elimina după mărimea păcatului lor"¹¹.

În secolul al IV-lea, Sinodul I ecumenic, de la Niceea, din anul 325, în canonul 12, prevede că mărturisirea să fie individuală și făcută în fața episcopului sau a preotului. Canonul insistă asupra cercetării dispoziției lăuntrice a comportării penitentului, ca, în funcție de ea, să se scurteze sau să se lungească timpul penitenței, astfel canonul ne spune: " cei ce dovedesc prin frică, lacrimi rabdare și fapte bune, o întoarcere cu fapta și nu la arătare, nu vom împlini tot timpul". Se înțelege însă că pentru a cunoaște dispoziția penitentului, duhovnicul trebuia să primească mărturisirea aceluia. Dar sinodul vorbește și în mod direct despre mărturisirea păcatelor personală și secretă în canonul 9, în care canoniștii ce o cere hirotonesc ca preoți pe cei vinovați de păcatul desfânării, deși aceștia, și-au mărturisit păcatele.

Sfântul Grigore de Nisan spune că acela care și-a descoperit păcatul din proprie inițiativă și nu a așteptat să-l denunțe altcineva, să se scurteze la jumătate timpul de penitență, căci cel ce a pornit de la sine spre

¹⁰*Idem*, p.226

¹¹Pr. dr. Ioan Tulcan, *Constituțiile Apostolice*, Cartea II, cap. 48, în P.G. I, col. 709, art.cit., p. 47.

dezvăluirea păcatelor, chiar prin faptul că a primit din propria pornire să se facă pârâșul celor ascunse ale sale, primește epitimii mai blânde, ca unul ce a început deja tratamentul patimei sale și a arătat un semn al schimbării spre mai bine. Dar cel ce a descoperit fără voie asupra răului, fie prin vreo bănuială sau pângă, trebuie să își facă întoarcerea în timp mai îndelungat, ca purificat cu rigurozitate să fie primit apoi la împărtășirea de cele sfinte¹². Căința e de mare folos pentru că ea îl ajută pe om să învingă rușinea și sa-și arate rănilor unui medic, căci medical nu știe ce medicament sa îi dea. E vorba nu de o mărturisire ce se reduce la un da, consimțit de păcătos la întrebările adresate uunei întregi mulțimi, ci de arătarea de către fiecare a rănilor lui speciale, căci numai aceasta implică un sentiment de rușine care trebuie învins. Mărturisirea e începutul tămăduirii de boala păcatului. De aceea se poate spune că cei ce se mărturisesc obțin vindecarea și iertarea. Preoții au datoria să nu divulge rănilor ce li s-au arătat. Mărturisirea deci se făcea în secret și cele spuse în ea se țineu în secret.

Se face uneori afirmația că până la sfârșitul secolului IV se practica mărturisirea păcatelor în masă și că numai prin actul Patriarhului Nectarie din Constantinopol, de la anul 391, s-a desființat această mărturisire în masă. Această afirmație e rodul unei ignoranțe, care face o confuzie între mărturisirea păcatelor și penitența ce îi urma. Există încă din sec. III, o penitență publică pentru păcatele rave, dar și aceasta era inițiată de o mărturisire secretă la preot, care recomanda, cand socotea util, penitența publică. Astfel Patriarhul Nectarie desființează doar penitența publică pentru păcatele grave. Mărturisirea secretă, există de la începuturile Bisericii, a rămas și după actul Patriarhului Nectarie, până în ziua de azi.¹³

1.2. Mărturii scripturistice și biblice asupra Tainei Spovedaniei.

¹² *Idem*, p. 229

¹³ *Ibidem*, p.230

Din momentul căderii, în sufletul omului a înmugurit simțământul părerii de rău. Tradiția ni-l înfățișează pe Adam și Eva plângând în fața porților închise a raiului. Atât la poporul ales, cât și la popoarele păgâne, care au mai păstrat un rudiment din Revelația primordială, întâlnim acte de pocăință și preocuparea lor de împăcare cu Dumnezeu. „Sentimentul de pocăință și practici pentru mărturisirea, ispășire și curățirea păcatelor aflăm în toate religiile primitive și antice. De când s-au ivit și s-au descoperit cele dintâi semne de viață religioasă la primitive , întâlnim, în diferite chipuri, și idea mijloacelor de purificare a sufletului și de împăcare cu Dumnezeu.”¹⁴ La triburile din Africa, Asia, America de Nord, întâlnim diferite forme de mărturisire a păcatelor, uneori publică, alteori secretă sau individuală ori colectivă. De obicei se mărturiseau în fața preoților, vrăjitorilor, părinților, prietenilor, poporului păcatele privitoare la morală și cele privitoare la atingerea lucrurilor sfinte. Riturile care însoțeau mărturisirea erau: îmbăierea, stropirea cu apă, alungarea duhurilor rele, arderea lucrurilor sau a animalelor asupra cărora erau trecute păcatele, scuiparea, vărsarea sau facerea de creștături pentru a curge sânge. Apoi, în diferite tradiții, mărturisirea era urmată de acte de penitență.

În Peru păcatele se scuipau într-un buchet de iarbă care se ardea, iar cenușa se arunca în apă. La chinezi păcatul consta în violarea poruncilor divine, al căror păzitor era împăratul, fiul cerului. Păcatul făcut de el îi atinge pe toți, iar el trebuia să ispășească pentru toți. În brahmanism există rugăciuni prin care păcătoșii imploră iertarea lui Varuna. Călugării gianști, prin veacurile VIII-VI îHr., își făceau în fiecare zi și în fiecare noapte un examen de conștiință, și dacă-și descopereau un păcat, și-l mărturiseau în fața celui ce le era „guru”. Și budiști, mai ales călugării, își mărturiseau păcatele, iar în funcție de gravitatea păcatelor primeau un canon. Babilonienii aveau un sistem penitențial mai complicat, vestiți fiind la ei acei „psalmi penitențiali”. Tot de la ei au rămas tabele întregi ce cuprindeau chestionare referitoare la păcat. Vechii sirieni însoțeau

¹⁴ Pr. Ilarion V. Felea, *Pocăința*, Sibiu, 1939, p. 3

mărturisirea păcatelor cu flagelări plăcute zeilor. Lista ar putea continua, demonstrându-se faptul că practica universală a mărturisirii păcatelor justifică spovedania creștină¹⁵.

În Vechiul Testament conștiința păcătoșeniei este exprimată limpede, iar textele penitențiale sunt numeroase. Încă de la Adam, care simțindu-se dezbrăcat de frumusețea cea dintâi, îi răspunde lui Dumnezeu: „Am auzit glasul Tău în rai și m-am temut căci sunt gol și m-am ascuns” (*Facere 3,10*) și până la Sfântul Ioan Botezătorul a cărui predică pregătitoare pentru venirea lui Mesia poate fi rezumată în cuvintele: „Pocăiți-vă, căci s-a apropiat Împărăția cerurilor”, tot Vechiul Testament fiind astfel străbătut ca de un fir roșu, de duhul pocăinței.

Prin Moise Dumnezeu le-a dat israeliților Legea, Lege în care printre alte multe îndemnuri la pocăință, avem și următorul: „Dacă un bărbat sau o femeie va face vreun păcat față de un om, și prin aceasta va păcătui împotriva Domnului și va fi vinovat sufletul acela, să-și mărturisească păcatul ce a făcut și să întoarcă deplin aceea prin ce a păcătuț și să mai adauge la aceea a cincea parte și să dea aceuia față de care a păcătuț” (Nm. 5, 6-7).

Cel mai deplin și bogat mărturie cu privire la pocăință îl avem în Psaltirea Proorocului David. Pentru viața religioasă ,nu numai în epoca iudaică, ci și în creștinism, psalmii au o valoare unică. Cuprinsul lor este variat, șapte dintre ei sunt cunoscuți sub numele de psalmi de pocăință: 6, 31, 37, 50, 101, 129, 142. mai ales prin psalmul 50, împreună cu regale David ne plângem și noi păcatele noastre ori de câte ori sufletul ne este greu.

Proorocii, ca niște trâmbițe dumnezeiești, în mod current aveau subiect al predicii lor -pocăința. „Întoarceți-vă către Mine, spune Dumnezeu prin Isai, și veți fi mântuiți, voi cei locuiți toate ținuturile cele mai îndepărtate ale pământului...Cel rău să lase calea lui și omul cel nelegiuit vicleniile lui și să se întoarcă spre Domnul, căci El se va milostivi de dânsul,

¹⁵ *Ibidem*, p. 4-16,

și către Dumnezeuul nostru cel mult iertător” (Is. 45,22; 55,7). Iar Ieremia face acelaș îndemn: „De vrei să te întorci, Israele, întoarce-te la Mine și de vei depărta urâciunile de la Fața Mea, nu vei mai rătăci” (Ir. 4,1). Iar Proorocul Ioil ne spune: „Acum zice Domnul, întoarceți-vă la Mine din toată inima voastră, cu postiri, cu plans și cu tânguire. Sfâșiați inimile și nu hainele voastre căci El este milostiv și îndurate, încet la mânie și mult Milostiv și-I pare rău de răul pe care l-a trimis asupra voastră” (Il. 2, 12-13).

Așadar, pocăința, era un fapt universal înainte de venirea lui Hristos. Ea presupunea mărturisirea păcatelor, iar pentru convertirea la aceasta militau proorocii. Întâlnim atât la popoarele păgâne, cât și la poporul evreu mărturisirea publică, dar și particulară. „Mărturisirea publică și comună a păcatelor o făcea arhiereul la ziua ispășirii. Mărturisirea particulară și individuală a păcatelor și-o făcea fiecare păcătos pentru sine, cum au făcut-o David și Moise. Dar nu numai persoane particulare fac penitență. Când contagiunea păcatului devine comună și publică se cheamă la pocăință cetăți întregi, cum a fost vestita Ninive sau popoare, cum au fost israeliții”¹⁶

Este evident și limpede faptul că pocăința de dinainte de Hristos nu era Taină, pentru că lipsea harul Sfântului Duh. Ci era un simbol, un ritual practic, un mijloc pedagogic care vestea, renașterea lăuntrică pe care păcătoșii o vor realiza în Hristos și în Biserică prin Taina Spovedaniei.¹⁷ Cu întemeierea creștinismului, ritualul mărturisirii păcatelor și pocăința anticilor, care avea până la Hristos un caracter simbolic, exterior și formal, devine un act interior și sfânt, devine Taină. „Noul Testament nu-l înlocuiește pe cel Vechi, ci-l împlinește și completează, la fel noul cult, dacă trebuie să fie cultul Noului Legământ, nu-l înlocuiește ori desființează pe cel vechi ci apare ca împlinirea sa necesară. Revelația permanentă a Vechiului Testament referitoare la Dumnezeu, la creație, om, păcat și mântuire,

¹⁶ Ibidem, p. 37

¹⁷ Andrei , Episcopul Alba Iulei, *Spovedanie și comuniune*, Alba Iulia, 1998, p. 81

dăinuie în toată plenitudinea în cel Nou, și este imposibil a înțelege opera lui Hristos în afara acestei revelații.¹⁸

Noul Testament este cartea întoarcerii la Dumnezeu, este cartea pocăinței, cartea împăcării omului cu Dumnezeu.¹⁹ Sfântul Ioan Botezătorul, care l-a pregătit calea, Mântuitorul își începe, predica cu cuvintele: „Pocăiți-vă, căci s-a apropiat Împărăția cerurilor” (Mt. 5, 17). În intențiile Sale Hristos este limpede: „N-am venit să chem. Pe drepti, ci pe păcătoși la pocăință” (Lc. 5, 32). Ucenicilor Săi Mântuitorul le poruncește să propovăduiască pocăința și le dă putere ca prin Taina Spovedaniei să-l dezelege pe oameni de păcate: „Oricâte veți leg a pe pământ, vor fi legate și în cer și oricâte ve-ți dezlega pe pământ vor fi dezlegate și în cer” (Mt. 18, 18).

La Rusalii, când se întemeiază Biserica ca și comunitate văzută, când la predica Apostolilor se convertesc trei mii de bărbați, la întrebarea acestorace trebuie să facă, Petru le răspunde: „Pocăiți-vă și să se boteze fiecare din voi în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor voastre și veți primi darul Duhului Sfânt” (Fapte 2, 38).

Este evident că pocăința în Noul Testament începe cu predica Sfântului Ioan Botezătorul, se așează cu Taina Sfântă de Mântuitorul Hristos și se pune în lucrare de Sfinții Apostoli²⁰. Taina sfintei Spovedanii, a Pocăinței sau a Mărturisirii, instituită și poruncită de Mântuitorul Iisus Hristos (*Ioan 20, 20-23*) și practică de Sfinții Apostoli și de urmașii acestora, episcopii și preoții, este acea lucrare harică prin care în urma mărturisirii păcatelor, a căinței și a părerii de rău pentru ele, ca și a făgăduinței de a nu le mai săvârși, ni se iartă acestea de către Mântuitorul Hristos, prin puterea și lucrarea preotului duhovnic. Taina aceasta a fost „instituită de Hristos prin faptul că El Însuși a săvârșit-o acordând cel dintâi

¹⁸ Alexander Schememann, *Introducere în teologia liturgică*, Trad. de Vasile Bârză, Editura Sophia,

București 2002, p. 111

¹⁹ Pr. Ilarion V. Felea, *op. cit.*, p. 39

²⁰ *Ibidem*, p. 69

iertarea păcatelor unor persoane și a acordat puterea iertării păcatelor și ucenicilor Săi și urmașilor acestora”²¹ prin succesiune apostolică.

Spovedania din punct de vedere al Bisericii Ortodoxe înseamnă, dincolo de Taină, o vorbire de taină, dar și o dezlegare de taină a păcatelor săvârșite în altfel de taină decât în Taina Bisericii²². Ea este taina „regenerării noastre sufletești, a înnoirii și curățirii hainei Botezului pe care am întinat-o cu păcate. Cu toții păcătuim, toți avem nevoie de pocăință, de iertare și de curăție”.²³

În ceea ce privește Sfânta Taină a Mărturisirii, necesitatea ei pentru viața duhovnicească, se desprinde din faptul că greșelile morale n-au devenit imposibile pentru credincioși, după ștergerea păcatului original, în Sfânta Taină a Botezului.

Pentru păcatele săvârșite după botez, Părinții apostolici, ataât din Răsărit cât și din Apus, ne relatează că se exercita Spovedania, finalizată cu dezlegarea dată de către episcopi sau de preot, în virtutea puterii primite prin hirotonie. Inițial act public, impus păcătoșilor excomunicați pentru abateri grave, va lua forma unei confesiuni particulare, urmată de o rugăciune de iertare și de dezlegare²⁴.

În „Didahie”, scriere contemporană cu Evangheliile după Matei și Luca, pe care le folosește din plin²⁵, nu se dă următoarea povață: „Când vă adunați în duminica Domnului, frângeți pâinea și mulțumiți, după ce mai întâi v-ați mărturisit păcatele voastre, ca jertfa voastră să fie curată”²⁶. Cu cel ce nu se pocăiește nici nu trebuie să avem comuniune până la îndreptarea lui: „Muștrați-vă unul pe altul, nu cu mânie, ci în pace, cum este scris în Evanghelie, cu cel care greșește împotriva altuia, nimeni să nu vorbească, nici să asculte, până nu se pocăiește”²⁷

²¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologie Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, p. 83

²² Pr. Constantin Necula, *Îndumnezeirea maidanului*, Ed. Agnos, Sibiu, p. 193

²³ Pr. Prof. Dr. Nicolae Necula, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, vol. II, Ed. Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2001, p. 254

²⁴ John Meyendorff, *Teologia bizantină*, București, 1996, p. 260

²⁵ *Ibidem*, p. 261-262

²⁶ *Scrierile Părinților Apostolici*, P.S.B.1, București, 1979, p. 20

²⁷ *Ibidem*, XIV, 1, p. 31

Tot El ne arată prin pilda propriei Sale vieți valoarea acestei virtuți. Iisus Hristos cercetează templul pe când a fost de doisprezece ani, trăiește în post și rugăciune (*Matei 4, 2*), învață cum trebuie să ne rugăm, îngenunchează și cade cu fața la pământ, cântă laude duhovnicești împreună cu Apostolii. Toate acestea le-a cerut și celor care doreau de la El iertare, dezlegare și vindecare. Vameșul care se ruga în templu spunea cu pocăință: „Dumnezeule, milostiv fie mie, păcătosului” (*Luca 18, 13*). Femeia păcătoasă din casa fariseului stătea lângă picioarele Sale și le uda cu lacrimile ei (*Luca 7, 37-38*). Petru își plânge cu amar păcatul lepădării de Domnul (*Matei 26, 75*), iar tâlharul de pe Cruce își recunoaște vina și intră în rai. Zaheu, vameșul, se convertește cu adevărat, iar Iuda se sinucide, din cauza păcatului vinderii Domnului său.

Ucenicilor Săi, Mântuitorul le poruncește să propovăduiască pocăința și le dă putere ca prin Taina Spovedanie să-i dezlege pe oameni de păcate. Sfinții Apostoli primesc, în două rânduri făgăduința că vor fi înzestrați cu prerogativa iertării păcatelor. Sfântului Apostol Petru, Domnul îi zice: „... îți voi da cheile Împărăției cerurilor și orice vei lega pe pământ , va fi legat și în ceruri...” (*Matei XVI, 19*), iar către Sfinții Apostoli, zice: „ Oricâte veți lega pe pământ, vor fi legate și în ceruri...”(*Matei XVIII, 18*). Dar numai după Înviere, când Mântuitorul a suflat și Le-a zis: „Luați Duh Sfânt...” (*Ioan XX, 22-23*), li se transmite și li se arată făgăduința împlinită.²⁸ Prin Hirotonie această putere de a lega și de a dezlega, Apostolii au transmis-o episcopilor și aceștia preoților.

La Pogorârea Duhului Sfânt, când ia ființă Biserica ca și comunitate văzută, când la predica Apostolilor se convertesc trei mii de bărbați, iar la întrebarea acestora ce trebuie să facă, Sfântul Petru le-a răspuns: „Pocăiți-vă și să se boteze fiecare dintre voi în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor voastre și veți primi darul Duhului Sfânt (*Fapte 2, 38*). Se observă aici ca și în cazul botezului lui Ioan, că atunci când erau botezați oamenii mari, înainte de Botez își mărturiseau păcatele (*Matei 3, 6*). În același ton li

²⁸ Pr. Prof. Dr. Liviu Streza, *art.cit.*p.25

se adresează Sfântul Pavel atenienilor în areopag: „Dumnezeu trecând cu vederea veacurile neștiinței, vestește acum oamenilor ca toți de pretutindeni să se pocăiască” (*Fapte 17, 30*).

Este clar deci că „pocăința în Noul Testament începe cu predica Sfântului Ioan Botezătorul, se așează ca Taină Sfântă de Mântuitorul Hristos și se pune în lucrare de Sfinții Apostoli.”²⁹

În perioada post-apostolică se atestă continuitatea ritualului și a semnificației Tainei Mărturisirii din epoca apostolică. Scrierile Părinților Apostolici sunt presărate cu date referitoare la ritualul Mărturisirii și al iertării păcatelor. Pocăința are caracter de Taină Sfântă, se face după o regulă și după un ritual anumit, cu aceeași eficacitate și valoare soteriologică ca și Botezul.³⁰

Epoca imediat următoare Sfinților Apostoli a fost epoca Părinților Apostolici. Aceștia au fost ucenici ai Sfinților Apostoli sau i-au cunoscut pe aceștia. Scrierile lor constituie adevărate tezaure istorice, dogmatice și cultice, în care abundă cuvintele despre necesitatea și importanța Tainei Pocăinței pentru mântuire.

Epistola lui Barnaba, adresându-se creștinului, îi spune: „Să-ți mărturisești păcatele tale”³¹.

Clement Romanul spune că „este mai bine pentru creștin să-și mărturisească păcatele decât să-și învârtoseze inima”. Sfântul Ignatie Teoforul ne spune că „mărturisirea personală trebuie să o facă păcătoșii înaintea episcopului”³², iar Tertulian, la începutul secolului al III-lea, definește mărturisirea actul „prin care mărturisim păcatele noastre Domnului” și o aseamănă cu arătarea rănilor în fața medicilor. Această

²⁹Pr. Ilarion V. Felea, *op. cit.* p. 69

³⁰ Pr. Prof. Dr. Liviu Streza *art.cit.* p. 26

³¹ Pr. dr. Ioan Tulcan, *Sfânta Taină a Pocăinței (sau Spovedaniei) și înnoirea sufletească a credinciosului*,

Epistola către Barnaba, cap. 19, în rev. “Altarul Banatului, anul IV (XLIII) (1993), nr. 10-12, p. 46.

³² Pr. dr. Ioan Tulcan, *art. cit.*, p.46.

arătare a păcatelor se face, spune Tertulian, prin om, prin Biserică, adică prin preot.

Pentru Sfântul *Ciprian al Cartaginei*, mărturisirea este o condiție neapărat necesară pentru dobândirea milei lui Dumnezeu în strâmtorări și necazuri, deoarece acestea vin în urma păcatelor noastre. Din acest motiv, el își îndeamnă pe păstorii săi, supuși persecuției lui Deciu, să-și recunoască fiecare păcatele sale, arătând viața cea păcătoasă a omului celui vechi. „Fiecare să-și mărturisească păcatul, câtă vreme cel care a păcătuیت se află în viață, când mărturisirea sa poate fi primită, câtă vreme iertarea dată de episcopi este plăcută Domnului”³³.

Origen înțelege și el mărturisirea păcatelor ca o arătare a rănilor sufletești la medici și o consideră forma prin excelență de iertare a păcatelor. El precizează faptul că „Apostolii și preoții care sunt urmașii Apostolilor, ca unii care au primit alături, de Marele Preot, îndrumarea dumnezeiască, știu, fiind luminați de Duhul Sfânt pentru ce fel de păcate trebuie aduse jertfe, când și în ce chip...”³⁴ Se vede de aici că iertarea o dă cel investit prin hirotonie cu această putere, și anume prin episcop. Pe măsură ce comunitățile creștine s-au înmulțit nemaivând fiecare în frunte un episcop, sarcina mărturisirii trece pe seama preoților.

Sfântul Vasile cel Mare (†379) insistă asupra valorii pe care o are mărturisirea personală a păcatelor, ca descoperire din proprie inițiativă în fața episcopului sau preotului, deoarece numai ei sunt încredințați cu „iconomia tainelor lui Dumnezeu”³⁵ Dacă în Biserica primară disciplina penitențială cerea ca pentru păcatele grave să se mărturisească public, iar cei aflați sub canon stăteau în pronaos cu catehumenii, iată că deja, pe vremea Sfântului Vasile cel Mare este prezentă și mărturisirea tainică. În *canonul 34* el spune: „ Pe femeile care au comis adulter și din evlavie au mărturisit sau vădite fiind în oarecare chip, părinții noștri au oprit de a le da

³³ Paul Evdokimov, *Ortodoxia*, București, 1996, p. 313

³⁴ Origen, *Despre rugăciune* 28,9 P.S.B. 7, București, 1982, p.271

³⁵ Pr. dr. Ioan Tulcan, Reg. brev., 288. PG. 31, col. 1284, art. cit., p. 47.

la iveală în public ca nu cumva vădindu-se să le ofere cauză spre moarte...”³⁶

Pe vremea Sfântului Ioan Scărarul, mărturisirea se făcea de obicei în taină, dar în cazuri excepționale, duhovnicul putea porunci ca ea să se facă și în public: „Înainte de toate să ne mărturisim bunului și singurului nostru judecător. Iar dacă el poruncește, să ne mărturisim și tuturor”³⁷

Rânduiala mărturisirii publice a durat în Biserică timp îndelungat, deși practicarea ei a întâmpinat multe dificultăți și a fost împreună cu multe primejdii pentru viața comunităților creștine și a slujitorilor acestora. Împrejurările vieții nu au permis creștinilor, oricât zel ar fi avut, să practice întotdeauna mărturisirea publică, de aceea alături de aceasta s-a practicat și mărturisirea secretă, atât pentru a se evita unele primejdii, cât și pentru că mărturisirea publică nu era posibilă în toate cazurile, ca de exemplu în cazurile celor bolnavi care nu se puteau deplasa sau nu aveau nici energia de a putea să suporte o încercare ca aceea pe care o constituia mărturisirea publică.

Domnul Hristos a pus la îndemâna credincioșilor mijlocul pentru a-și putea curăți și ușura sufletul de chinurile produse de conștiința de a fi săvârșit fapte rele. Mijlocul prin excelență îl constituie Sfânta Taină a Mărturisirii, în care, în fața duhovnicului, credinciosul își poate dezvălui, fără reticențe, sufletul său și poate primi iertarea, ușurarea sufletească, mângâierea și întărirea morală, mult dorite, putându-și astfel normaliza viața harică. Această taină „prilejuiește întâlnirea fiului risipitor cu Tatăl cel ceresc.”³⁸

În cazurile în care se practica mărturisirea secretă, potrivit tot rânduielilor tradiționale, duhovnicul, fie episcop, fie prezbiter, era dator să nu divulge păcatele mărturisite și nici epitiimiile pe care le aplica cu prilejul

³⁶ Arhid. Prof. Dr. Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, 1991, p. 344

³⁷ Sf. Ioan Scărarul, *Scara IV*, 13 în *Filocalia* 9, București, 1980, p. 58

³⁸ Pr. Prof. Dr. D. Radu, *Sfintele Taine ale Bisericii, după Tradiția apostolică, din punct de vedere ortodox*, în rev. “Biserica Ortodoxă Română”, anul XCVIII (1980), nr. 11-12, p 1135

mărturisirii secrete, atunci când era cazul să fie aplicate. Cea dintâi măsură pentru îngrădirea mărturisirii publice și pentru înlocuirea ei cu mărturisirea secretă sau în taină s-a luat de către arhiepiscopul Constantinopolului, *Nectarie*, pe la sfârșitul veacului IV (390), în scopul de a se evita anumite scandaluri publice, care se produceau cu ocazia mărturisirii unor păcate mai grele în fața întregii Biserici.³⁹ Perioada următoare epocii de aur, începând cu sec. VI, aduce cu sine fixarea rânduiei Mărturisirii în forma pe care o avem în Molitfelnicele din sec. XVIII încoace.⁴⁰

O învățătură bogată referitoare la Taina Mărturisirii dezvoltă și Părinții filocalici. Astfel, „Întrebându-se ce este pocăința, *Sfântul Isaac Sirul* răspunde: Părăsirea celor de mai înainte și întristarea pentru ele” și o așează ca început, ca prima treaptă în procesul de creștere duhovnicească, fiind urmată de curăție, ca treaptă de mijloc și desăvârșire. Referindu-se la felurile mărturisirii, *Sfântul Maxim Mărturisorul* spune că aceasta este de două feluri: o mărturisire de mulțumire pentru binefacerile primite, mulțumire care izvorăște și din lucrarea harului în cel ce crede, și o mărturisire „pricinuită de muștrare și certare pentru fărădelegi”. O numire dată mărturisirii și care reține în mod deosebit atenția, este aceea de „lucru mare și de mare cinste” și care aparține lui Simeon Metafrastul (...) la alți părinți cuprinși în Filocalia românească, mărturisirea este numită lumina însăși, dătătoare de lumină și trăită ca stare de luminare”⁴¹.

Rânduiala actuală a Mărturisirii din Biserica noastră s-a dezvoltat pe baza tradiției apostolice, păstrând structura și elementele principale ale acesteia. Această rânduială atestă, în același timp, legătura ei organică cu rânduiala Botezului din care s-a desprins, constituind o slujbă aparte. Mai întâi, aceasta poate fi dedusă din faptul că rânduiala Tainei Mărturisirii nu începe cu „Binecuvântarea mare”, întâlnită numai în rânduiala Sfintei Taine,

³⁹ Arhid. Prof. Dr. Ioan N. Floca, *Drept canonic ortodox*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii

Ortodoxe Române, București, 1990, p. 45-46

⁴⁰ Pr. Prof. Dr. Liviu Streza, *art.cit.*p.26

⁴¹ Pr Viorel Sava, *Taina mărturisirii în riturile liturgice actuale*,ed. Trinitas, Iași, 2004, p. 40-41

ci cu binecuvântarea mică, dovedind legătura cu o altă Taină, care nu poate fi decât Botezul. Taina Mărturisirii este singura numită „al doilea Botez”.⁴² Fără să-și modifice structura originală, rânduiala mărturisirii se dezvoltă, după cum, în funcție de împrejurări, își reduce dimensiunile în timp.⁴³

Din cele spuse se vede că tot creștinul în veacul de aur al creștinismului își mărturisea păcatele, sentimentul pocăinței și nevoia mărturisirii fiind prezente în toate religiile. Pocăința este o trebuință firească a sufletului omenesc, primind în creștinism demnitatea de taină. Ea este „mijlocul prin care credincioșii sunt scoși din închisoarea egoistă în care i-a aruncat păcatul, pentru a fi readuși la comuniunea cu Dumnezeu și cu aproapele”⁴⁴. De la creație, Dumnezeu a înscris în ființa omului aspirația firească înspre comuniunea cu El și cu semenii, însă păcatul a distrus această comuniune devenind un obstacol în calea ei.

Sfânta Taină a Pocăinței este Taina esențială, fundamentală, a vieții creștine, pentru că ea „vine să-i ceară omului să-și aducă aminte de unde este, în ce stație a vieții sale se află, cum poate să-și recupereze anumite lucruri pe care le-a avut și le-a pierdut sau cum poate dobândi unele noi, absolut necesare mântuirii.”⁴⁵ De ea atârând viața noastră în această lume, dar și în cea veșnică. Pocăința este un mijloc de restaurare a legăturii noastre cu Dumnezeu, dar și cu aproapele. Pocăința este fiica nădejdi și tăgăduirea deznădejdi. Pocăința este împăcarea cu Domnul prin lacrimi și prin lucrarea cea bună a virtuților.

Sfânta Spovedanie este prin excelență Taina iertării păcatelor. Pentru o completă definire a ceea ce înseamnă acțiunea Sfintei Spovedanii în viața credincioșilor, este necesară o amănunțită conturare și descriere a termenilor ce încadrează Mărturisirea.

⁴² Pr. Prof. Dr. Liviu Streza *art.cit.* , p. 27

⁴³ Idem, p. 44,

⁴⁴ Pr. Asist. Dumitru Popescu, *Pocăința ca refacere a legăturii credincioșilor cu Dumnezeu și cu semenii*, în rev. „B.O.R.”, 1971, nr. 9-10, p. 1022 .

⁴⁵ Pr. Constantin Necula, *op.cit.* , p 193

În primul rând, Sfnâta Spovedanie este o Taină a Bisericii, instituită de Mântuitorul Hristos, dar o analiză mai pe larg a ceea ce înseamnă a fi o Taină o vom prezenta într-unul din capitolele ulterioare.

Se cere, de asemenea, o concretă definire a noțiunii de păcat și de iertare, care, cuprinse în contextul istoric al mântuirii, vor scoate în evidență valoarea intrinsecă a noțiunii de Taină. Istoria începe de la Adam, iar păcatul și iertarea, ca realități succesive ale manifestării liberei voințe a omului, încep odată cu încălcarea poruncii divine.

Capitolul 2. Parte teologică

În această parte a lucrării doresc să arăt mai în detaliu desfășurarea acesteia și mai ales lucrarea duhovnicului, care nu este nicidecum de lăsat sau de nebăgat în seamă. Pornind de la modul de desfășurare a acesteia, am inclus în lucrare factorii, timpul, vârsta și chiar locul unde se desfășoară aceasta. Cu toate că acestea ar putea trece la prima vedere fără nici o importanță nu este deloc așa. Toate acestea au un efect asupra penitentului care dorește o curățire de greșalele pe care le-a săvârșit ca spălându-și acestea să poată intra în camera de nuntă a mirelui, să se bucure de gustarea cu Hristos prin Împărtășanie.

2.1. Factori care influențează spovedania

Oamenii au nevoie de comunicare. Ei își comunică emoții, gânduri, sentimente, convingeri, păreri, valori, dorințe. „Fie că vorbim de relații de cuplu, cele familiale, sau cu colegii, comunicarea este acel ingredient esențial care poate clădi sau distruge”⁴⁶, care poate elibera de emoții negative, sau poate încărca cu energie pozitivă.

Dar actul comunicării este diferit în funcție de interlocutor, de interesul cu care ești ascultat, de vârstă, de diferențele de statut social, de gradul de intimitate cu persoana respectivă. Părintele Dumitru Stăniloae spune că spovedanie este comunicare, dar ea depășește cu mult granițele acesteia. Simțim nevoia să comunicăm altuia viața noastră interioară, repulsile, înclinațiile, gândurile despre lume⁴⁷. Însă există mai multe tipuri de comunicare. Comunicarea unor lucruri foarte importante între doi prieteni, de exemplu, are nevoie de intimitate și garanția că cele spuse, vor rămâne știute doar de cei doi.

⁴⁶ *Psihologies Magazine*, martie 2009, p.64

⁴⁷ *Ortodoxia*, nr. 1, 1972, p. 5

Intimitatea este una dintre cele mai importante caracteristici ale spovedaniei, consilierii psihologice și actului medical., alături de confidențialitate. Din punct de vedere creștin, intimitatea reprezintă acordul interior dintre două persoane. Pentru Părintele Stăniloae, intimitatea „reciprocă descoperă adevărul, imaginea autentică interioră a eului celor două persoane”⁴⁸ . Cea ce deosebește spovedania de alte acte care cer intimidate, este că ea reprezintă „un tip de intimidate moral-spirituală, o deschidere prin care cea ce se află în câmpul conștiinței morale a unui individ se transmite sau se proiectează asupra preotului, ca persoană ce intermediază, în plan simbolic relația omului cu divinitatea. În cazul acesta, rolul preotului este acela de a restabili ordinea morală în planul conștiinței celui care se spovedește”⁴⁹ . Dar spovedania nu se face la oricine. În alegerea preotului la care credinciosul se va mărturisi, un rol important îl are preferința interpersonală. Ea este rezultatul experiențelor personale avute anterior cu ceilalți, și depinde de modelele ideale sau negative la care aspir. Acești factori de concretizează în sentimentele ca simpatia sau antipatia pe care le simțim față de preotul respective⁵⁰. Desigur creștinilor din mediul rural le este puțin mai limitată posibilitatea de a-și alege duhovnicul, lucru care influențează spovedania. Dar relația de intimidate pe care o poate crea preotul unei parohii de la sat este mult mai profundă, decât cea din mediul urban.

Timpul și locul în care se desfășoară spovedania poate avea o influență pozitivă supra acestui act de intimidate. În privința intervalului de timp la care se cere spovedania, părerile sunt împărțite. Spre exemplu porunca a patra a Bisericii recomandă ca spovedania să se facă, în cele patru posturi, sau cel puțin o dată pe an⁵¹. “Cartea foarte folositoare de suflet” recomandă preotului să își obișnuiască credincioșii să se spovedească cât mai des. În cea ce îi privește pe cei ce au căzut în păcate

⁴⁸ Constantin Enăchescu, *Tratat de Psihologie Morală*, Ed. Polirom , București, 2008, p.206

⁴⁹ *Ibidem*, p.208

⁵⁰ *Ibidem*, p.211

⁵¹ Pr. Petre Vintilescu , *Spovedania și Duhovnicia* ,Ed. Reîntregirea, Alba Iulia , 1995, p.50

mai grele, sau repetă des anumite păcate, Sf. Vasile cel Mare recomandă: „Pocăința nu trebuie să înceteze în cursul întregii vieți: căci cine este fără de păcat? În toată clipa păcătuim, dacă nu cu fapta, apoi cu gândul. Oricât sunt de mici păcatele, dar ele pătează conștiința, iar conștiința trebuie să fie mereu curată. Dacă trebuie să fie păstrată curată dar, totuși, zilnic se pătează, atunci în toată ziua trebuie să o și curățim”⁵². Sfântul Ioan Scărarul întărește și el acest punct de vedere: „Nimic altceva ca lipsa de mărturisire nu dă atâta putere demonilor și gândurilor potrivnice nouă... Sufletul care prețuiește mărturisirea, este ținut de ea ca de un frâu, ca să nu păcătuiască”⁵³. Avantajele spovedaniei mai dese sunt multiple:

- Credinciosul trăiește cu gândul nu după mult timp va trebui să meargă din nou la spovedanie, cea ce îl motivează să fie mai atent cu sine;
- credinciosul nu riscă a fi prins de sfârșitul vieții nepregătit;
- făcut mai des, examenul de conștiință care precedă spovedania, devine mai eficient prin identificarea cu ușurință a progresului și regresului duhovnicesc;
- spovedania deasă oferă atât credinciosului cât și preotului șansa de a se apropia mai mult, și crește încrederea reciprocă.

Locul în care se desfășoară spovedania are de asemenea un efect psihologic foarte puternic, atât dacă se desfășoară în Biserică cât și acasă la credincios. În Biserică înaintea icoanei Mântuitorului, sau icoanei răstignirii Lui. Acest lucru „atrage atenția penitentului asupra acestui lucru, făcându-l să-ți dea seama că virtutea este și pentru el o chestiune de luptă și de jertfă”⁵⁴.

Îngenuncherea înaintea icoanei Mântuitorului, datorită faptului că trupul este forma de manifestare a sufletului, mijlocește penitentului o stare de pocăință, de smerenie.

Și din punct de vedere al momentului din zi în care se poate săvârși această Sfântă Taină există două păreri: fie dimineața când „spiritul fiind

⁵² *Ibidem*, p.54

⁵³ *Ibidem*, p.56.

⁵⁴ *Ibidem*, p.63

mai recreat , omul se poate recrea mai ușor”⁵⁵ fie seara, moment în care persoana nu mai este presată de răspunderile sociale sau familiale. Dar mai importantă decât timpul în care se săvârșește Taina, este dispoziția sufletească a credinciosului. Responsabilitatea este accentuată și de faptul că pentru săvârșirea acestei Sfinte Taine,preotul trebuie să îmbrace toate veșmintele.

Toate aceste aspecte, alături de vârsta celui care se spovedește, de statutul social, gradul de cultură, gen și convingeri influențează comunicarea din timpul spovedaniei, întărirea sau nu relației dintre cei doi și sporirea sau nu a încrederii reciproce.

2.2. Efecte sacramentale ale tainei

În acest capitol doresc să dezbat problema păcatului, pocăinței și examenul de conștiință pe care fiecare dintre noi trebuie să îl facem în fiecare seară când ne răpește somnul, dar nu numai atunci ci cel mai importantt examen este cel după fiecare spovedanii, cum am intrat și cum am ieșit de la duhovnic. Dacă balanța înclină spre dorirea de Dumnezeu suntem pe calea cea bună și esențial e să ne menținem pe această cale pentru a plăcea lui Dumnezeu, iar dacă nu suntem mulțumiți de purtarea noastră să strigăm către Mântuitorul cu durere și plângere pentru a ne putea ridica din păcate și astfel să facem pocăință prin plinirea canonului și ascultarea de duhovnic.

a. Ce este păcatul?

Păcatul în sine reprezintă în sine o călcare a voii lui Dumnezeu. Prototipul păcatului îl reprezintă neascultarea lui Adam față de Dumnezeu, iar toate celelate păcate sunt considerate dimensiuni succesive ale acestuia.

Teologia ortodoxă a insistat mult pe definirea noțiunii de păcat, deoarece ea este cea care a modificat cursul istoriei mântuirii, alterând

⁵⁵ *Ibidem*, p.66

facultățile sufletești ale chipului lui Dumnezeu din om, deviind acțiunea vieții umane de la scopul pentru care a fost realizată creația, și anume progresul continuu spre desăvârșire.

Păcatul poate fi înțeles mai ales dacă este situat în cadrul vieții paradisiace, deoarece o descriere a omului de dinainte de cădere ne pot sugera cu claritate efectele ireversibile fără intervenție divină ale neascultării.

Ceea ce este întunericul pentru ochii trupești este și păcatul pentru sufletul omenesc. Întunericul orbește ochii, așa încât omul, chiar dacă are ochi nu vede nimic, și cel ce umblă întru întuneric cu totul se aseamănă unui orb: nu vede calea pe care merge și nu cunoaște cele vătămătoare ce îi stau în față, nu deosebește un lucru de altul (de pildă, aurul de argint, arama de fier, albul de negreu, roșu de verde, ...), se abate din cale și rătăcește, nu știe încotro merge, cade în groapă și suferă alte întâmplări vătămătoare. Astfel este întunericul și orbirea cea trupească pentru om. Astfel este întunericul și orbirea cea trupească pentru om. În chip asemănător, păcatul-întunericul duhovnicesc- întunecă ochiul sufletului și îl orbește în așa chip, încât păcătosul suferă rele sufletești asemănătoare sau chiar mai mari și umblă ca un orb, nu știe încotro îl poartă drumul, nu vede înaintea sa groapa pieirii veșnice în care stă de bine să cadă, nu deosebește stricăciunea de virtute, răul de bine, adevarul de minciună, adevărarta bunastare de restriște și în acest chip, având ochi, nu vede și bâjbâie ca un orb. Trăiește în bunastare? Își face de cap, se sălbăticește ca un cal neînvățat și neînfrânat și nu vede că prin această bunastare Dumnezeu îl atrage la Sine, cum își atrage un părinte, cu un măr, copilul mic. A nimerit în restriște? Cârtește, bombăne și hulește ca și cum s-ar face cu el o nedreptate, înalță glasuri văitoare, ba chiar hulitoare: Ce nedreptate am făcut? Cu ce am păcătuț? Oare sunt eu mai păcătos decât alții? Merit eu asta? Asta merită ostenele mele? Se îndretățește pe sine, plin fiind de toată nedreptatea; socoate curat, fiind cu totul întinat; se socoate pe sine ca nefiind vrednic de pedeapsa vremelnică, vrednic fiind de cea veșnică; își

laudă meritele, care nu fac doi bani. Când e bolnav, cheamă doctorul ca să capete vindecare și ia orice doctorie, de-ar fi ea cât de grețoasă, și rabdă tot ce îi prescriu doctorii, ba îi mai și plătește. Milostivul Dumnezeu, „Care vrea ca toți oamenii să se mântuiască și întru cunoștința adevărului să vină” (I Tim. 2, 4), vrea ca prin necazuri ca printr-o doctorie amară, să îi vindece sufletul bolnav și să îi facă sănătos, căci iubirea de argint, iubirea de sine, iubirea de slavă, trufia, zavistia, ura, necurăția și celelate patimi sunt boli cumplite ale sufletului, de care el bolește, se topește și moare. Păcătosul orb nu-și dă seama însă de această binefacere a lui Dumnezeu și numai că nu îi mulțumește Milostivului Binefăcător, ci cârtește împotriva Lui: ce nedreptate este în mine? Orice necaz din vremea de acum, care este trimis de Dumnezeu asupra păcătosului, este un toiag al pedepsirii Sale părintești, cu care El îl bate pe păcătos și îl trezește din somnul păcatului, ori o doctorie amară, pe care i-o trimite ca să îi vindece sufletul slabănogit, dar păcătosul nu simte aceasta. Are sănătate ori bogăție? Le pune pe socoteala ostinelilor, sânguinței, înțelepciunii și priceperii sale, iar nu pe socoteala lui Dumnezeu, de la Care sunt viața și moartea, sărăcia și avuția (Sir. 11, 16). A câștigat biruință asupra dușmanului? Pune biruința pe seama vitejiei, șireteniei, măiestriei și puterii sale, pe seama mulțimii oștenilor săi și nu pe seama lui Dumnezeu. „Nu se mântuiește împăratul cu oștire multă și uriașul nu se va mântui cu mulțimea tăriei lui. Mincinos este calul spre scăpare și cu mulțimea puterii lui te va izbăzii” (Ps. 32, 16-17), căci „nu în puterea calului este voia Lui, nici în cel iute la picior bunavoința Lui. Bunăvoința Domnului este în cei ce se tem de El și în cei ce nădăjduiesc în mila Lui” (Ps. 146, 10-11). Se satură păcătosul de mâncare, se acoperă cu veșminte, e încălzit de foc, e luminat de lumină și are parte de celelalte bunătăți ale lui Dumnezeu, însă pe Dumnezeu, Dătătorul bunătăților, nu îl simte în binefacerile Lui și nu mulțumește Binefăcătorului, căci nu îl iubește, iar fără iubire nu poate fi recunoștință. Întreaga făptură, cerul, soarele, luna, stelele, pământul și plinirea lui mărturisesc slava lui Dumnezeu (Ps. 18, 1); însă păcătosul orb nu simte nimic și nu se cutremură de mărirea slavei

Lui. Orașul și casa arată și aduc la cunoștiința tuturor pe arhitectul după clădirea pe care a zidit-o. Lumea aceasta văzută este ca o cetate minunată, zidită nu de mâini omenești, ci de cuvântul lui Dumnezeu, ca o lucrare preaînțeleaptă și casă preabogată în care trăim cu toții. Ea arată parcă cu degetul la dumnezeu Arhitectul, Ziditorul, purtătorul de Grijă și Gospodarul ei; și fiind o tidire minunată, pătrunsă de înțelepciune și bună, dovedește că Minunat, Bun, Preînțelept și Atotputernic este Ziditorul ei, dar păcătosul orb nu își dă seama. Fiul cunoaște pe Dumnezeu, Domnul și Părintele său, Care îl păzește, hrănește și îmbracă. Câinele își cunoaște stăpânul, boul cunoaște pe cel ce l-a dobândit, dar păcătosul, care e înzestrat cu înțelegerea, nu cunoaște pe Ziditorul, Stăpânul și Ocrotitorul său, precum spune Dumnezeu prin proocul: „Boul își cunoaște stăpânul și asinul ieslea domnului său, dar Israel nu Mă cunoaște, poporul Meu nu Mă pricepe”, ci grăiește ca nebunul în inima sa: „Nu este Dumnezeu” (Ps. 13, 1). Iată cu ce orbire jalnică lovește păcatul inima omenască, orbirea din care se naște lipsa de frică, iar din lipsa fricii de Dumnezeu izvorăște toată nelegiuirea!⁵⁶

Panayotis Nellas observă că starea omului conform naturii e definită în chip fundamental de starea lui dinainte de cădere: „Făcând viu lutul Olarul, /a pus în mine/carne și oase,/suflare și viață” (Canonul cel Mare a Sfântului Andrei Criteanul, I, 10). Prin darul pe care Dumnezeul îl face omului – existența sau viața, El o înzestrează trupește („carne și oase”) și sufletește („suflare și viață”). Aceste două dimensiuni ale omului care leagă persoana umană fac din om un microcosmos, o recapitulare a universului⁵⁷.

Această stare bidimensională legată concomitent de „cer” și de „pământ”, o descrie cel mai bine Sfântul Grigore de Nazianz, printr-o frază celebră: „În calitatea mea de țărână, sunt atașat de viața de aici, de jos, însă fiind și o părticică divină, port în pieptul meu dorința după o viață

⁵⁶ Sf. Tihon de Zadonsk, *Despre păcate*, trad. Din Lb. Rusă de Adrian și Xenia Tănăsescu-Vlas, ed. Sofia, București, 2000, p198

⁵⁷ Panayotis Nellas, *Omul – animal îndumnezeit*, trad. Diac. Ioan I.Ică jr., Edit. Deisis, Sibiu, 2002, p. 179;

viitoare”⁵⁸. Adam a fost creat după chipul lui Dumnezeu iar scopul său era să ajungă la asemănarea cu Dumnezeu, potrivit sfatului Sfintei Treimi: „Să facem om după chipul și asemănarea noastră...” (Facere 1, 21). Temenul de chip se asociază concomitent atât părții trupesti a omului cât și sufletului, „căci împreună au fost create după chipul lui Dumnezeu”, spune Sfântul Grigore Palama⁵⁹.

A fi după chipul lui Dumnezeu înseamnă, în primul rând a fi o ființă personal, adică liberă și responsabilă. Dumnezeu la creat pe om astfel deoarece a dorit să-l cheme sper o vocație supremă – îndumnezeirea, adică să devină prin har folosinduse de liberatea acțiunii și a gândului, asemenea lui Dumnezeu ceea ce este virtual prin natura sa. Dumnezeu dorște ca acest urcuș pres îndumnezeire să fie mijlocit prin dragoste. „Fără dragoste – spune Vladimir Lossky – unirea ar fi mecanică, iar dragoste implică libertate, posibilitatea de a alege și a refuza. Desigur există o dragoste ne-personală – mișcare oarbă a dorinței, sclava unei forțe naturale”. Dar nu acesta este dragostea omului sau a îngerului față de Dumnezeu; altminteri, oamenii ar fi asemenea unor animale care s-ar atașa de Dumnezeu printr-un fel de obscură atracției cvasi-sexuală. A fi ceea ce trebuie să fii în iubirea pentru Dumnezeu înseamnă a admite posibilitatea contrasiului, posibilitatea revoltei. Dragostea pe care o pretinde Dumnezeu nu este un magnetism fizic, ci tensiunea vie a contrariilor. Această libertate vine de la Dumnezeu; este pecetea părtășiei noastre divine, capodopera Creatorului⁶⁰.

Omul a fost creat așa dar curat de pornirile rele și cu o permanentă tentință spre bine. Această comuniune trebuia îndreptată atât sper Dumnezeu cât și sper semenii, însă tentința sper bine nu era întărită, ci se afla într-o fază incipientă a evoluției ei. Părintele Dumitru Stăniloae descrie astfel starea omului de dinainte de cădere: „el era conștient și liber, iar în conștiință și libertate avea tentință sper cele bune. Dar el nu realizase o

⁵⁸ Vladimir Lossky, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, trad. Lidia și Remus Rus. Edit. Sophia, București, 2006, p. 89;

⁵⁹ *Ibidem*, p. 90;

⁶⁰ *Ibidem*, p. 91;

conștiință progresată a binelui și a adevărului, nicio libertate asigurată împotriva posibilității de a fi rob de alte pasiuni. Nu era păcătos, dar nici împodobit cu virtuți dobândite și cu gânduri curate consolidate. Avea nevinovăția celui ce nu a gustat păcatul, dar nu cea câștigată prin respingerea ispitelor. etc.⁶¹ „.

Deși nu știm cât timp a trăit Adam în această stare primordială, nu a fost suficient pentru a-ți consolida în așa fel voința încât să nu mai poată cădea. Cu alte cuvinte el nu a apucat să se consolideze în ascultarea de Dumnezeu și să progreseze în cunoașterea lui⁶².

Dacă protopărinți ar fi persistat în starea acesta de ascultare, probabil căderea nu s-ar mai fi întâmplat. Nu este un motiv plauzibil ideea conform căreia căderea protopărinților ar fi fost necesară și inevitabilă, deoarece altfel nu s-ar mai fi întrupat Mântuitorul. Dumnezeu ar fi folosit o altă cale pentru a Se întrupa, Întruparea fiind cu adevărat necesară pentru om, din marea iubire a lui Dumnezeu, dar căderea putea fi evitată. Făgăduința întrupării nu constituie așadar un alibi, o circumstanță atenuantă a păcatului protopărinților, și nu le șterge prin acesta o parte din vină.

Referatul biblic al creației în capitolul trei, ne arată căderea lui Adam. Dumnezeu i-a dat poruncă lui Adam și i-a zis: „Din toți pomii din rai poți să mânânci, iar din pomul cunoașterii binelui și răului să nu mânânci, căci, în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreșit!” (Fac. 2, 16-17). Adam, creat cu voință liberă putea să-L asculte pe Dumnezeu și avea toate motivele să o facă dar șarpele, adică diavolul, invidios pe condiția omului de „cunună a creșiei”, i-a zis femeii: „Nu veți muri! Dar Dumnezeu știe că în ziua în care veți mânca din el vi se vor deschide ochii și veți fi ca Dumnezeu, cunoscând binele și răul” (Fac. 3, 4-5). Influențat de șarpe, dar având perfectă putere de decizie și libertatea voinței, Adam a mâncat din mărul pe care i l-a dat Eva: „De aceea femeia, socotind că rodul pomului este bun de mâncat și plăcut ochilor la vedere și vrednic de dorit, pentru că dă știință,

⁶¹ Pr. Prof. Dr. Dumitri Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, IBM, București, 2003, p. 428;

⁶² *Ibidem*, p. 486;

aluat din el și a mâncat și a dat bărbatului său și a mâncat și el. Atunci li s-au deschis ochii la amândoi și au cunoscut că erau goi, și au cusut frunze de smochin și și-au făcut acoperământ” (Fac. 3, 6-7).

Pentru Părinți, răul este de fapt o lipsă, un viciu, o imperfecțiune, nu o natură, ci tocmaice îi lipsește unei naturi pentru a fi desăvârșită. Ei cred că răul nu există în manieră esențialistă, arătând că e vorba doar de o inacdevare a ființei. Răul nu-și are loc printre esențe, dar nici nu este doar o lipsă, nu este o natură, ci o stare a naturii, o boală care se hrănește cu virtutea naturii.

Deseori, răul este definit ca o lipsă a binelui, în cazul acesta, ca o lipsă a îndreptării omului spre Dumnezeu, ca o neascultare opusă poruncii lui Dumnezeu-Bunătate absolută. Adam nu numai că a călcat această poruncă divină, dar prin această neascultare a rupt lanțul neconținutei tendințe spre desăvârșire, alterând prin acesta drumul ideal pe care îl avea de împlinit. Păcatul nu este doar o unitate singulară, izolată, fără repercusiuni, ci aproape întotdeauna este un generator de alte păcate (asta dacă nu intervine pocăința sinceră și o hotărâre de a nu mai săvârși). Aici stă cheia izgonirii lui a Adam din Rai. În loc să recunoască păcatul și să se căiască în față lui Dumnezeu, el s-a rușinat și s-a ascuns, ba, mai mult, a încercat să se dezvinovățească, dând vina pe Eva, iar ea, la rândul ei, pe șarpe. În momentul în care Adam a învinuit-o pe Eva, efectul păcatului era deja prezent. Egoismul și lipsa de responsabilitate pentru greșală sunt generate de încălcarea voinței divine și de ruperea bunei voințe omului de până atunci. Astfel, originea răului se află în libertatea fapturilor create. Din acest motiv, răul este injustificabil, căci nu are altă origine decât libertatea ființei care-l săvârșește. Sfântul Grigore de Nyssa spunea, subliniind paradoxul celui care se supune răului, „Nu există rău sau, mai exact, răul există numai în momentul în care este săvârșit, el există în neexistență”⁶³. Cu toate acestea, răul își are originea în lumea îngerilor. Ei sunt numiți de Sfinții Părinți ca, „spirite neîntrupate” dar noi nu îi putem defini astfel. Îngerii nu au o condiție

⁶³ Vladimir Lossky, *Introducere în ...*, p.104;

biologică asemenea noua, necunoscând nici moartea și nici reproducerea, ei nu sunt îmbrăcați în „veșminte de piele”⁶⁴. Răul își are originea, în păcatul spiritual al îngerului, iar Lucifer e rădăcina tuturor păcatelor: mândria ca revoltă împotriva lui Dumnezeu. Rădăcina păcatului rezidă în setea de autoîndumnezeire, în ura față de har.

Prima poruncă, de a nu atinge pomul cunoașterii, circumscrie libertatea umană și urmează aceleași ordini, după care Dumnezeu îngăduie prezența șarpelui. Sfântul Apostol Pavel ne subliniază faptul că: „credința face păcatul real”, îl face vizibil, în ciuda negării lui. În contrabalanță, Satana strecoară imediat neascultarea, nevrând a se mântui omul după planul lui Dumnezeu. Fructul era bun în sine, totul era legat de relația omului cu Dumnezeu, de ascultarea lui față de Creatorul său și un „test” al lui Dumnezeu pentru făptura S-a. Eva vede în fructul orpit frumusețe, o nouă valoare și peste toate șarpele le spune: „ve-ți fi asemea cu Dumnezeu” (Fac. 3, 6).

Cu toate acestea, Dumnezeu introduce o anumită ordine chiar în mijlocul dezordinii pentru a evita dezintegrarea totală prin rău. Voința Sa binefăcătoare organizează și menține universul; pedeapsa Sa este pedagogică: este mai bine ca omul să moară, adică să fie alungat de lângă pomul vieții, decât să fie perpetuată în veșnicie condiția sa. Chiar limitele condiției sale l-ar îndemna la pocăință, adică spre o nouă iubire. Universul, salvat în acest fel, nu reprezintă în să lumea cea adevărată: această ordine în care să existe moartea rămâne o ordine de care nu v-om putea scăpa. „Pământul este blestemat din pricina omului”, iar frumusețea cosmosului devine ambiguă. Adevărata lue, natura autentică se aformă numai prin har. Din această pricină, o dată cu păcatul începe și drama răscumpărării⁶⁵.

„Pocăința, sau harul cel de al doilea, dacă vrem, poate să ne ridice iarăși la frumusețea străveche. Dacă nu putem să rămânem cum am fost botezați, atunci numai curăția, câștigată prin osteneli și durerile pocăinței

⁶⁴ *Ibidem*, p. 105;

⁶⁵ *Ibidem*, p. 108;

poate să readucă sufletul la frumusețea originală”⁶⁶, prin aceasta să înțelegem ca numai prin plângerea îndelungată și cu sinceră părere de rău ne putem curății de aceste păcate care sunt la fiecare pas în viață, având dezlegare de păcate noi nu ne întoarcem iarăși la starea cea dintâi, adică plini de păcate, ci încercăm să ne ridicăm să strigăm către Ziditorul nostru cu toată sinceritatea după cum zice Psalmistul David „inimă înfrântă și smerenie Dumnezeu nu v-a urgisii” și iarăși „milă voiesc iar nu jertfă”, Dumnezeu nu ne cere să facem ce este cu neputință pentru noi, ci toate să le facem după putința noastră, fiecăruia îi cere numai ce poate să ducă, dar o dată cazuți ne cere să ne ridicăm.

Vorbind catehetic spunem că: „păcatul este călcarea legii dumnezeiești, adică neîmplinirea voii lui Dumnezeu cuprinsă în poruncile Sale”(I Ioan, 3,4). Menirea omului creat, după chipul lui Dumnezeu, e să ajungă la asemănarea lui cu Dumnezeu, să se îndumnezeiască. Pentru a ajunge la țintă omul trebuie să-și conformeze viața cu legea morală creștină, care e expresia voii lui Dumnezeu⁶⁷. Datorită voii sale libere omul poate acționa și în direcția opusă, încălcând legea morală, făcând păcate care sunt definite de teologie ca: călcarea conștiință și liberă a legii morale sau împotrivirea conștiință și liberă față de voia lui Dumnezeu, exprimată în legea morală⁶⁸.

Păcatul este un rău atât de mare și de îngrozitor, încât nimeni nu a putut să-l nimicească, afară de Fiul Cel Unul-Născut a lui Dumnezeu. A trebuit să vină Atotputernicul Fiul al lui Dumnezeu și să-l ridice prin patima și prin moartea Sa. „Pentru aceasta S-a arătat Fiul lui Dumnezeu, ca să strice lucrurile diavolului” (I In. 3, 8). Legea lui Dumnezeu este de neschimbat, deci se cuvenea fie ca omul s-o plinească în întregime, fie ca cel ce a făcut nelegiuire și a păcătuit să sufere osândă veșnică, fiindcă asta cere dreptatea lui Dumnezeu. Dar întrucât toți au fost arătați ca fiind călcători de lege de către cuvântul lui Dumnezeu, toțierau supuși, pentru aceasta,

⁶⁶ Petru Damaschinul, *Învățăături duhovnicești, I,II,1 Filocalia V*, p. 40, 192;

⁶⁷ Sfântul Issac Sirul, *Cuvântul LXIII*, Filocalia 10, București, 1981, p. 330;

⁶⁸ *Catehism ortodox*, ed. Reîntregirea, Alba-Iulia, 1995, p. 92;

asândeii veșnice și nimeni nu putea nicicum să se izbăvească prin puterile sale de aceasta. De aceea a venit Fiul lui Dumnezeu și a acoperit păcatul cu patimile și cu moartea Sa, curățind-l prin jertfa Sa pe lemnul crucii, prin urmare, a ridicat și osânda pentru păcate de la cei ce cred în El, căci păcat fără pedeasă nu vine decât pentru păcat. Drept aceea, atunci când credincioșii se roagă și cer iertarea păcatelor, o fac în numele lui Hristos, sigurul care oartă și ridică păcatele, căci fără El nu poate fi iertare de păcate și ridicarea lor, dat fiind că El este „Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii” (In. 1, 29). Așadar, nu cugeta, omule, că păcatul nu este mare lucru. Dacă Mielul lui Dumnezeu nu va ridica păcatul de la tine, întreaga veșnicie fără sfârșit vei plăti pentru el, în gheenă, dreptății lui Dumnezeu, iar El îl ridică doar de la aceia care conținesc cu păcatele, se pocăiesc și cred în El. Iar de nu socotești păcatul mare lucru, de amărăciunea lui nu vei scăpa, căci acesta este semnul că nu ai pocăință adevărarata, amărăciunea păcatului și, ca atare, fuge de el ca de o otravă aducătoare de moarte.⁶⁹

Rădăcina păcatului se află în profunzimea mistică a omului căzut. Esența păcatului nu stă în încălcarea unei norme etice, ci în ieșirea din comuniunea cu Dumnezeu, în îndepărtarea de viața dumnezeiască și veșnică pentru care a fost creat omul și care în mod firesc este chemat⁷⁰. Odată săvârșit păcatul, el se răsfrânge asupra stării psihice și fizice a omului care l-a comis și-i influențează viața ajungând la distrugerea vieții comunitare și afectează chiar și destinul lumii. Nu doar păcatul săvârșit de Adam , păcatul strămoșesc, are consecințe universale, ci ori care păcat chiar personal fiind se răsfrânge asupra întregului univers. Când omul „trupesc”(I Cor. 2, 14), comite un păcat nu resimte în sine , și în afară, consecințele păcatului cu aceeași acuitate cu care le resimte omul „duhovnicesc” (I Cor. 2, 15). Omul „trupesc” nu descoperă o schimbare a stării sale după ce a înfăptuit păcatul, pentru că rămâne mereu în starea de

⁶⁹ Sf. Tihon de Zadonsk, *Despre păcate*, trad. Din Lb. Rusă de Adrian și Xenia Tănăsescu-Vlas, ed. Sofia, București, 2000, p. 175,

⁷⁰ Archimandrite Sophrony, *Starets Silouane*, Ed. Presence, 1973, p. 33,

moarte duhovnicească, pentru că nu a cunoscut viața veșică a sufletului. Omul „duhovnicesc”, de câte ori săvârșește un păcat constată o schimbare în starea lăuntrică, o împuținare a harului. Pocăindu-se de păcate, mergând la spovedanie, el nu urmărește o simplă iertare, ci o transformare lăuntrică până simte prezența harului în sufletul său.

Sfântul Simeon Noul Teolog este de părere că numai cei morți sufletește nu simt în ei lucrarea harului primit prin taine. „Hristos există. Dar ce este El? Dumnezeu adevărat și Om cu adevărat desăvârșit, Care s-a făcut om sau ceea ce nu era mai înainte, ca să facă pe om dumnezeu, ceea ce niciodată n-a fost. Ca atare ne-a îndumnezeit și ne îndumnezeiește pe noi prin dumnzeirea Sa și nu numai prin trupul Său. Căci aceasta nu este despărțit. Ia aminte, deci, și răspunde-mi cu înțelegere la întrebare. Dacă cei botezați au îmbrăcat pe Hristos (Gal. 3, 27). Cine este Cel cu Care s-au îmbrăcat? Dumnezeu. Deci cel ce a îmbrăcat pe Dumnezeu, nu va cunoaște cu înțelegerea și nu va vedea ce a îmbrăcat? Cel gol cu trupul, când sa îmbrăcat, simte și vede haina. Dar cel gol cu sufletul nu cunoaște pe Dumnzeu, dacă L-a îmbrăcat, atunci, după mine, nici nu este Dumnezeu ceva. Căci dacă ar fi, cei ce L-au îmbrăcat L-ar fi cunoscut. Căci dacă neîmbrăcând nimic nu simțim nimic, dacă nu ne îmbrăcăm în ceva, fie noi înșine, fie cu ajutorul altuia, simțim acasta, dacă avem simțurile nevătămate. Numai morții când sunt îmbrăcați nu simt, și mă tem că cei ce spun aceasta sunt cu adevărat morți și goi”⁷¹.

Reiese din acest citat, că omul trupesc, omul mort duhovnicește, nu mai sesizează starea de păcătoșenie în care se găsește. Sfântul Apostol Pavel îi împarte pe oameni, din punc de vedere spiritual astfel: „oameni duhovnicești” și „oameni trupești”⁷². Omul „trupesc” este supus păcatului prin poftetele cărnii fiind stăpânit de aceste poftete. Această stăpânirea nu e rea în sine și ar putea deveni templu al Duhului Sfânt (I Cor. 6, 19), stă pe

⁷¹ Sfântul Simeon Noul Teolog, *A cincea cuvântare morală*, Filocalia6, București, 1977, p. 183,

⁷² Diacon Dr. Grigore T. Marcu, *Antropologia Paulină*, Sibiu, 1941, p. 97-103;

poziția opusă celui ce se lasă călăuzit de Duhul lui Dumnezeu, Care lucrează în el.

b. Despre pocăință

Pocăința a fost propovăduirea Înaintemergătorului, a Mântuitorului, dar și a întregii Biserici, pentru că viața omului nu este nimic altceva decât o pocăință.

Cuvântul pocăință este neînțeles de majoritatea oamenilor, deoarece are un cuprins atât de adânc. Toți credincioșii vorbesc despre pocăință, dar în cele din urmă nimeni nu este sigur dacă s-a pocăit. Toți întreabă și reîntreabă cum poți să te pocăiești. Pocăința este singura cheie care deschide sâmurile părintești, porțile cerurilor, porțile cerurilor, porțile păcii și ale părtășiei cu lumina, este cea mai veselă vestire și cel mai ușor lucru în viața omului.

Nu e cu puțință ca Dumnezeu să fi împovărat sufletele noastre cu lucruri grele. Faptul că se vorbește despre pocăință tuturor cetelor de credincioși, atât începători cât și desăvârșiți, arată că pocăința este un lucru atât de adânc, dar în același timp atât de simplu, încât să putem spune că este pregătită pentru fiecare suflet, chiar și pentru sufletul unui copil mic⁷³.

Temeiul vieții duhovnicești este pocăința, că în frica lui Dumnezeu și în lucrarea poruncilor se cuprinde toată înțelepciunea și toată mistica; că spre a dobândi o rânduală sau o stare mai înaltă nu trebuie să năzuiești spre ea, că la contemplare omul este dus de harul dumnezeiesc după pocăință, după o mare și adâncă smerene, și că este total neașteptat omului, că pentru dumnezeiasca înfiere calea este pocăința, că dragostea lui Dumnezeu vine după frica lui Dumnezeu-una atât de puternică, încât omul se simte ca și pironit.⁷⁴

⁷³ Arhim. Emilianos Simonopetrul, trad. Ierom. Agapie, *Cuvinte ascetice Tâlcuire la Filocalia I*, ed. Sf. Nectarie, Arad, 2008, p. 339,

⁷⁴ Arhim. Sofronie, trad. Ierom. Rafail (Noica), *Nevoința cunoașterii lui Dumnezeu*, ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2006, p. 339,

Tatăl Nostru „întru Lumina nepropiată locuiește” (I Tim. 6, 16). El neschimbat rămâne o mare taină pentru noi. Iar aceasta chiar atunci când suntem pre plini de apropierea Sa. Dar Omul, zidit după asemănarea Celui Preaînalt, este la fel o taină ascunsă. Și nici în privința lui nu trebuie să se împuțineze dorința unei cunoașteri din ce în ce mai adânci, a măreției chemării lui „de la întemeierea lumii”.

Harul pocăinței este o răpire a sufletului către Dumnezeu, atras de arătarea Luminii. La început ea nicidecum nu se vede încă, dar de căldura ei se înmoaie inima. Sufletul este sfâșiat: pe de-o parte, groaza de a mai vedea așa cum sunt, pe de alta-revărsarea unei puteri, mai nainte necunoscute, din vederea Dumnezeului Celui Viu. Cu toate acestea, în chip ciudat, lăuntric precumpănea deznădăjduirea de sine, în așa măsură, încât chiar El era cu mine, în esența lui metafizică, întrecând toate nelegiuirile văzute.

Dureroasă este nevoința sustragerii de la patimile ce împiedică venirea Luminii. Experiența de multe veacuri a sfinților nevoitori a dovedit cu întărire de netăgăduit că mândria este piedică de căpetenie în calea luminării Duhului Sfânt. În acea rugaciune pe care mi-o dădea Domnul, atunci când mă simțeam istovit până la capăt în toate planurile ființei mele, pe seama că mă apropiam de smerenia poruncită nouă, pentru că atuncea se dezvăluia duhului mei sfera cea luminată. Și nu se afla împotrivire între starea mea duhovnicească și lucrarea lui Dumnezeu în mine. Smerenia lui Dumnezeu este de neconceput, ea este necondiționată: ea nu cuprinde nici urmă de comparație cu nimeni, ea este atributul iubirii Dumnezeiești care se dă pe sine dincolo de ori ce măsură⁷⁵.

Pocăința este un neprețuit dar omenirii. Pocăința este minunea lui Dumnezeu, care ne rezidește după cădere. Pocăința este revărsarea însuflării dumnezeiești peste noi, în puterea căreia ne înălțăm către Dumnezeu – Tatăl Nostru pentru vecinica viață în Lumina dragostei Sale.

⁷⁵ Arhm. Sofronie, trad. Ierom. Rafail (Noica), *Vom vedea pe Dumnezeu precum este*, ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2006, p. 34 și urm.,

Prin pocăința se săvârșește îndumnezeirea noastră. Acest eveniment este netâlcuit de mare. Iar darul s-a făcut cu puțință prin rugăciunea cea din Ghethsimani a lui Hristos, prin moartea Sa pe Golgota și Învierea (Lc. 24, 45-47).

Mândria este întunecatul hău cel fără de fund în care s-a afundat omul în căderea lui. Înclinând spre ea de bunavoie, el a orbit duhovnicește și s-a făcut neputincios a-i recunoaște prezența în mișcările inimii minții. Numai Lumina cea nefăcută, prin pogorârea sa peste noi, din credința în Dumnezeu lui Iisus Hristos, face cu puțință a zări esența metafizică a mândriei. Harul Duhului Sfânt luminează inima omului iar el descoperă înlăuntrul său prezența unei tumori maligne care îi aduce moartea. Celui ce a trăit experiența iubirii Dumnezeiești, în chip firesc îi este îngreșosător mirosul otrăvii cu care este îmbibat patima mândriei. Despărtindu-l de Dumnezeu, mândria face ca omul să se închidă în propriul cerc. Cel mândru, ori cât de dăruit ar fi din punc de vedere intelectual, pururea și pentru totdeauna va petrece în afara iubirii atot-îmbrășișătoare a lui Hristos. Îmbătat în rai de îndulcirea otrăvii autoîndumnezeirii luciferice, omul a înnebunit și s-a făcut prizonier al iadului. Întors întru sine însuși ca și către un centru, el ai curând sau mai târziu se va izbăvii de chinuitoarea pustietate: cea dintru care fusese chemat de către Făcătorul în această viață. Întorcându-se în afara sa, spre a afla compensație în lumea înconjurătoare, el se face jertfa a toată pervertirea, devenind capabil de orice nelegiuire.

Duhul nostru petrece într-o stare de înălțare plină de mulțumită când ni se descoperă Sfânta Treime ce depășește mintea zidită: Dumnezeu ce Viu, Căruia poți să-I spui „Tu”. Măreția Lui ne înfricoșează, smerenia Lui e cutremură. Și oricât ne-am înălța noi, din răputeri, în atragerea noastră către El, cu bucurie simțim procesul înălțării, dar în același timp El ne apare din ce în ce mai neajuns. Și se întâmplă să ajungem la neputință, ne cuprinde o oarecare deznădejde, ne vedem gata de a cădea, și El este cu noi așa dintr-o dată, și ne îmbrățișează cu dragoste. Dumnezeu este uimitor de

paradoxal. Sufletul este gata ca și gata să-L întrebe: Dar Tu unde ai fost când mie îmi era așa de greu? Însă văzându-L cu sine, nu poate să-și rostească întrebarea. Înțelesul părăsirii de către Dumnezeu este a ne arăta că nu suntem încă gata, că încă nu ne-am săvârșit călătoria până la capăt, că avem încă a trece prin nevoița unei mai mari deșertări, a bea până la fund paharul pe care El l-a băut (Mt. 20, 22). Și astfel, într-o cucernică teamă și în lumina nădejdi ce se adâncește bucuria inimii pentru înmulțirea cunoașterii căilor lui Dumnezeu, Mântuitorului nostru⁷⁶.

„Când oamenii păzesc frica de Dumnezeu, atunci e lesnicios și desfătat lucru a trăi pe pământ. Dar acum norodul a ajuns să trăiască după voia și mintea lui și a lăsat poruncile sfinte. El crede că-și alfă bucuria pe mământ fără Domnul, neștiind că numai Domnul e bucuria noastră și numai în Domnul se veselește sufletul omului. El încălzește sufletul așa cum soarele încălzește florile câmpului, și cum vântul le leagănă și le dă viață. Domnul ne-a dat toate, ca noi să-L slăvim. Dar lumea nu înțelege aceasta. Și cum ar putea înțelege ceea ce n-a văzut, nici n-a gustat? Chiar eu, când eram în lume, credeam că acesta e fericirea pe pământ: să fiu sănătos, frumos, bogat și iubit de ceilalți. Și mă mândream în deșert de acestea. Dar când L-am cunoscut pe Domnul prin Duhul Sfânt, atunci m-am deprins să privesc toată fericirea lumii ca un fum purtat de vânt. Însă Harul Domnului Sfânt bucură și veselește sufletul, iar el într-o adâncă pace vede pe Domnil și iută pământul”⁷⁷.

c. Examenul de conștiință

„Darul și formele darului pot fi multiple și având o gamă largă de nuanțe: morale, medicale, psihologice și sociale. Darurile morale sunt :” sacrificiul simbolic, asceza și sacrificiul de sine”⁷⁸. Dar preotul nu oferă în

⁷⁶ *Ibidem*, p. 35-39,

⁷⁷ Cuviosul Siluan Arhontul, *Între iadul deznădejdi și iadul smereniei*, trad. Diac. Ioan I. Ică jr., ed. Deisis, Sibiu, 2001, p. 128,

⁷⁸ Constantin Enăchescu, *art. cit.*, t.p.284

cadrul spovedaniei doar forme morale de sprijin ci și forme psihologice și sociale de sprijin: „sustținere, compătimire, sfătuire, încurajarea, oferirea de soluții, comunicare, scoatere din izolare, redarea încrederii și a demnității umane”⁷⁹, suport emoțional.

„Deși necesitatea spovedaniei, apare înaintea creștinismului, efectul acesteia, iertarea a venit pe pământ deodată cu coborârea Fiului Lui Dumnezeu pe pământ. Mântuitorul a ascultat cele dintâi confesiuni, dând și dezlegarea”⁸⁰. În Ortodoxie, sunt interzise spovedaniile pe internet, sau trimiterea păcatelor prin scrisori de la penitent la duhovnic, pentru că se pune accent pe întâlnirea persoanelor în cadrul Tainei. Cum ar putea un duhovnic, să spovedească, fie și la telefon, când nu poate percepe limbajul non-verbal al penitentului, care după unii specialiști în comunicare, transmite aproape 80% din mesaj.

În Noul Testament vedem că Mântuitorul Iisus a vindecat destul de rar oameni care nu erau de față (vindecarea slugii sutașului, vindecarea fiicei femeii cananeence) pentru că pentru El, indiferent cât de scurtă ar fi fost, întâlnirea personală, era foarte importantă: „în cele mai multe cazuri Hristos a împărtășit harul vindecării și implicit al curățirii de păcate prin mâna Sa, sau printr-o materie atinsă de mâna Sa și pusă în contact cu cel bolnav, sau printr-o putere ce iradia din trupul Său, sau pur și simplu prin apropierea celui bolnav de El și prin cuvântul Lui plin de puterea Lui dumnezeiască, deci printr-o relație personală directă cu cel bolnav (Mt. 9, 28-29; 9, 22; 9, 25; 8, 31 etc.)”⁸¹.

Importanța conștiinței este accentuată de Pr. Nicodim Belea, care citându-l pe Iosif Geyser, subliniază că „fiind mereu activă, conștiința, poate chema la suprafață în orice clipă fapta din trecut, îndemnând individual la revizuirea ei, la o senzație de regret și la hotărârea de a începe o viață nouă”⁸².

⁷⁹ Ibidem, p.284

⁸⁰ Pr. Nicodim Belea, *Psihologia Spovedaniei*, Ed. Revistei Teologice, Sibiu, 1947, p. 4

⁸¹ Pr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol.III, ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2003, p.83

⁸² Pr. Nicolae Belea, *art. cit.*, p.12

Părintele Stăniloae subliniază și el faptul că procesul de curățire a conștiinței, este posibil atâta timp cât suntem în viață, căci „orice clipă a vieții noastre trecute, fără a o goli din noi, o putem curății de răul din ea, cum curățim un izvor de răul din el. De aceea ,niciodată nu se poate spune de o faptă trecută a noastră că și-a epuizat valoarea și puterea de determinare. Numai când murim, toate faptele și chiar viața noastră devine ceva încheiat, ce nu se mai poate determina, dar poate determina pe alții”⁸³. De aceea preotul trebuie să urmărească cu atenție mărturisirea, să patrundă real în sufletul celui ce și-l deschide, ca să poată da un sfat și un ajutor potrivit cu slăbiciunile destăinuie. I se cere pe lângă autoritatea lui de reprezentant văzut al lui Dumnezeu, pe lângă o apreciabilă autoritate morală, și o bună cunoaștere a modului în care se pot lecuși diferitele slăbiciuni omenesti”⁸⁴.

În spovedanie, memoria are rolul de a chema faptele trecute „în centrul luminos al conștiinței”⁸⁵, acest lucru fiind mai accentuat la credinciosul care se spovedește, căci acesta trebuie să-și amintească greșelile făcute de la ultima spovedanie și să încerce să înțeleagă cum i-au influențat acestea viața.

Mărturisirea trebuie făcută înaintea duhovnicului, pentru că altfel „penitentul nu și-ar putea redobândi liniștea conștiinței, tulburată de păcat... căci sufletul omenesc este așa făcut , că simte ușurare când împărtășește și altuia ceea ce-l apasă”⁸⁶.

Cunoștințele de care are nevoie preotul în scaunul spovedaniei, nu sunt numai din domeniul religios. PreaSfințitul Andrei Andreicuț, în prefața cărții „Spovedania și Duhovnicia” recomandă ca duhovnicul „să aibă cunoștințe de psihologie, de biologie, sociologie, fii săi duhovnicești făcând parte dintr-o lume atât de complicată”⁸⁷. De asemenea preotului i se mai cere o experiență duhovnicească, pentru a putea da sfaturi și din luptele

⁸³ Ibidem, p.12

⁸⁴ Pr. Dumitru Stăniloae, *op.cit.* p. 87

⁸⁵ Pr.Nicolae Belea, *art.cit.*p.14

⁸⁶ Pr. Ioan Mihălcescu, *art.cit.*, , p152

⁸⁷ Pr. Petre Vintilescu, *art. cit.*, p.12

sale interioare , și nu numai din literature citită. Acest fapt îl accentuează și părintele Stăniloae, când scrie despre Taina Spovedaniei: „Iar preotului i se cere să cunoască aceste slăbiciuni care stau la baza păcatelor cunoscute de oameni și ale celor necunoscute, odată cu aceste păcate. Penitentul manifesta prin aceasta o încredere în preot ca în nici un alt om și așteaptă de la el sfat, ajutor și dezlegare. De aceea preotul trebuie să urmărească cu atenție mărturisirea, să pătrundă real în sufletul celui ce și-l deschide, ca să poată da un sfat și un ajutor potrivit cu slăbiciunile destăinuie⁸⁸.

Ascultarea are un aspect foarte important în taina spovedaniei. Psihologia Comunicării vorbește în general de două moduri de ascultare:

-ascultare activă, adică ascultarea foarte atentă a penitentului, care îl face pe acesta să fie mult mai serios în ceea ce privește Taina spovedaniei „căci orice om este mult mai atent în momentul în care I se acordă atenție căci dacă subiectul se știe, se simte ascultat el este cu atât mai determinat să se exprime (B. Jacobi)⁸⁹„. De asemenea folosind acest tip de ascultare, mai ales în cazul penitenților care își scriu păcatele, nu riscă să treacă cu vederea un păcat important, sau cauzele care au dus la săvârșirea lui, pentru că preotului „I se cere pe lângă autoritatea lui de reprezentant văzut al lui Dumnezeu, pe lângă o apreciabilă autoritate morală, și o bună cunoaștere a modului în care se pot lecu diferitele slăbiciuni omenești”.⁹⁰

-ascultarea pasivă, este echivalentă cu ascultarea fără atenție, adică cu auzirea, moment în care subiectul principal al gândiri nu este cel de lângă tine, ci în centrul conștiinței ești tu însuși.

Există în Taina Spovedaniei, un aspect pe care este trecut cu vederea, și anume legea asocierii. Dacă penitentul povestește un anumit aspect din viața sa, involuntar, conștiința preotului, poate face legătura cu un aspect asemănător din viața sa, cea ce poate duce la neglijarea penitentului pentru câteva momente, pentru ca preotul să actualizeze în mintea lui acel episod. Dar această problemă cred că poate apărea mai ales

⁸⁸ Pr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.* p. 87

⁸⁹ Jean-Claude Abric, *Psihologia Comunicării*, Ed. Polirom, București, 2002, p.63

⁹⁰ Pr. Dumitru Stăniloae, *art. cit.*, p. 87

la preoții care au primit de curând duhovnicia, sau la cei care spovedesc mult timp fără o pauză. În acest sens preotul trebuie să fie sincer cu sine dar și cu ceilalți, și să nu-și neglijeze limitele. Dar o dată cu trecerea timpului și prin exerciții de concentrare preotul poate să depășească această limită, a asocierii.

În cele din urmă ascultarea este și ea o artă, care nu trebuie să lipsească oricărui preot, atât în viața personală, dar mai ales în scaunul spovedaniei căci „ascultând, te obiligi provizoriu la a nu te mai asculta. Această abdicare permanentă își găsește un pandant în beneficiile subiectului. Fiecare subiect, fiecare ființă are o bogăție unică, o experiență specifică, la care accedem progresiv cu ajutorul ascultării”⁹¹.

Dar relația dintre cei doi, nu seamănă deloc cu o relație de psihoterapie, sau de consiliere la psiholog, căci dacă psihologul se afirmă pe sine, ca medic, aplicând anumite terapii în funcție de personalitatea clientului, dar și de a sa, ca psiholog, în spovedanie preotul nu se afirmă pe sine, ci pe Hristos „penitentul având încredere în preot tocmai pentru că simte în el răspunderea față de Hristos pentru sufletul său, îl simte că-l ascultă în numele lui Hristos și cu o putere reală de ajutorare ce-i vine din Hristos”⁹²

Relația de încredere care se formează între penitent și preot, este o relație unică căci prin destăinuirea celor mai intime aspecte și slăbiciuni ale sale „penitentul realizează cu preotul comuniunea maximă care se poate realiza cu un om. E un nou motiv pentru care Taina aceasta e Taina unei comuniuni cum nu exista alta: e Taina restabilirii comuniunii depline între un credincios și preotul ca organ văzut al lui Hristos și ca reprezentant al Bisericii”⁹³.

În Taina Mărturisirii, conștiința preotului dar și a penitentului joacă un rol foarte important pentru că în funcție de conștiința celor doi și de experiența duhovnicească a preotului, spovedania va fi mai eficientă.

⁹¹ Jean-Claude Abric, *op. cit.* p.63

⁹² Pr. Dumitru Stăniloae, *art. cit.*, p.88

⁹³ *Ibidem*, p. 88

Teoretic „prin deschiderea sa către penitent,preotul trece din conștiința sa luminată de Dumnezeu și purificată de patimi, în conștiința celui ce se spovedește sfaturile care îi sunt de folos, care îl conduc pe acela la Hristos”⁹⁴ dar există și preoți care sunt începători în cele ale duhovniciei. Deci neavând o experiență temeinică, cum va îndruma pe credincioși? Un alt aspect este acela al preoților care ei înșiși nu se spovedesc regulat, deci cum vor lumina conștiințele altora, dacă ei înșiși sunt bolnavi?

Nevoia psihologică de a împărtăși cele mai intime aspecte ale vieții, cuiva de încredere, care să nu te subestimeze, ci să te înțeleagă, și să se poarte cu aceeași demnitate față de tine, coincide în spovedanie, cu dorința preotului de a ajuta, de a garanta iertarea pe care o dăruiește Hristos, și curajul de a lupta cu tine însuși. Acest aspect îl determină pe Părintele Stăniloae să spună că penitentul „simte și el nevoie să-și descarce conștiința înaintea cuiva, iar pe de alta, își dă seama că preotul îi inspiră încredere deosebită prin marea lui responsabilitate față de Hristos și prin smerenia cu care-l ascultă și care-l face să nu se socoteasca mai bun decât penitentul. De fapt, preotul se șterge cu totul în fața lui Hristos, punând în fața conștiinței penitentului pe Hristos, ca for suprem în fața căruia nu se simte umilit nici un om, for care este în același timp Persoana cu cea mai înțelegătoare și iertătoare iubire a neputințelor omenești, El, Care S-a rugat și pentru iertarea celor care L-au răstignit pe Cruce”⁹⁵.

Dar chiar dacă prin Spovedanie, se iartă toate păcatele, lupta cu deprinderea spre ele, este de durată. Duhovnicul nu poate decât dezlega pe penitent, sau constata că încă nu poate fi dezlegat, până nu se dezleagă și el însuși interior de legăturile păcatului, până nu s-a deschis el însuși puținței de comunicare între el și Biserică, între el și Hristos.⁹⁶Pentru penitent , „conflictul psihilogic dintre teama și posibilitatea de a păcătui”⁹⁷, este începutul războiului care se desfășoară în conștiința sa, nu la mult timp

⁹⁴ *Ibidem*, p.89

⁹⁵ *Ibidem*, p.89

⁹⁶ *Ibidem*, p. 92

⁹⁷ Pr. Nicodim Belea, *op. cit*, p.7

după spovedanie. Greutatea dezlipirii de obișnuința de a săvârși anumite păcate, stă în faptul că voința este slăbită, prin repetarea păcatelor respective, dar uneori și de lipsa reală a căinței. Căci prin căință „se ucide eul vechi din ființa noastră, se rupe o legătură, se taie într-o rană a întâmplărilor vechi. Și durerea este cu atât mai mare cu cât noi suntem și chirurgul și penitentul”⁹⁸.

„Învățătura către cel ce se pocăiește” recomandă, ca preotul să asculte mărtirisirea păcatelor pe care penitentul le-a scris „mărtirisirea este o arătare de voie, prin gură a lucrurilor celor rele, a cuvintelor și a gândurilor...măcar de le ai scrise, ca să nu le uiți, însă ai datoria tu singur să le citești duhovnocului”⁹⁹. Acest aspect al mărturisirii cu voce tare a păcatelor în fața preotului nu are însă ca scop umilirea penitentului ci iertarea și povățuirea penitentului către o viață nouă, în Hristos. Practic mărturisirea greșelilor făcute este ca o delimitare a penitentului de fapta rea, ca o disociere a sa de eu-l rău care a făcut acele fapte, dar și „renunțarea la închiderea egoistă a ființei și deschiderea ei către valorile pe care le-a pierdut”¹⁰⁰. De asemenea în „Cartea foarte folositoare de suflet”, Sfântul Nicodim Aghioritul spune că duhovnicul nu trebuie să întrebe păcatele, ci penitentul trebuie să vină pregătit în acest sens „și însuși cel ce se spovedește trebuie să-și mărturisească de la sine păcatele, ca să capete iertare pentru ele”¹⁰¹. Dar existau și cazuri când duhovnicul trebuia să întrebe, pentru că penitentul nu știa să scrie. Astăzi cazul persoanelor analfabete este destul de rar, dar au intervenit alți factori care îi fac pe oameni să fie mai puțin atenți cu spovedania: Lipsa timpului, a credinței, sau a dorinței reale de schibare a vieții și altele.

Întrebările sunt un aspect de asemenea foarte important al Spovedaniei. Unii duhovnici recomandă preoților, mai ales celor fără experiență, alcătuirea unui ghid de întrebări.

⁹⁸ *Ibidem*, p.14

⁹⁹ Pr. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p.80

¹⁰⁰ Constantin Enăchescu, *op.cit.*, p.346

¹⁰¹ Sf. Nicodim Aghioritul, *Carte Foarte Folositoare de Suflet*, Ed. Bunavestire, Bacău, p.34

Importanța întrebării vine din faptul că acesta poate fi și un factor de manipulare, dar și un mod de sugerare a răspunsului. În acest sens o clasificare a modului de a întreba este eficientă:

1. Întrebări închise, la care se poate răspunde doar prin „da” și „nu”, însă „riscul este ca , folosindu-le, să obținem doar răspunsuri simple”¹⁰².

Sf. Nicodim Aghioritul recomanda mai ales întrebările închise, adică întrebările la care se poate răspunde numai cu : da sau nu. Iată un exemplu: „Fiule nu cumva ai ucis?”¹⁰³.

2. Întrebări cu răspuns sugerat: „Nu-i așa că ai păcătuț cu gândul?”

În cazul acesta, credinciosul nu poate să răspundă decât cu „Da” pentru că i se sugerează răspunsul în întrebare.

3. Întrebări deschise, care oferă credinciosului ocazia să-și spună părerea. Ex: „De ce crezi că Dumnezeu ți-a îngăduit această încercare?”. Astfel de întrebări îi oferă celui care se spovedește șansa ca să înțeleagă singur, să-și găsească singur răspunsul la anumite întrebări. De asemenea întrebările de acest fel sunt eficiente, în cazul în care duhovnicul vrea să afle circumstanțele faptelor.

4. Întrebări releu: acest fel de întrebări pot să ajute pe cel venit la spovedanie să înțeleagă, răul pe care l-a făcut cuiva, ele îl ajută pe penitent să se pună în locul celui prejudiciat, jignit. Pe de o parte dezvoltă empatia penitentului, pe de alta îl fac mai responsabil.

Ex: „Dacă ați fi în locul acelei persoane, ce ați simți?”¹⁰⁴

Legat de modul în care se poate încuraja penitentul prin întrebări, să-și mărturisească păcatele, Părintele Vintilescu, citând cartea „Învățătură către Duhovnic” scrie: „Când tu duhovnice, spovedești oameni, care de rușine, nu vor să spuie de câte ori au păcătuț, trebuie să-i întrebi un număr foarte mare, adică de au făcut acel păcat de o mie de ori sau de două mii de ori; ca auzind ei atâta număr să ia îndrăzneală și așa mai cu înlesnire să

¹⁰² Jean-Claude Abric, *op. cit.* p.73

¹⁰³ Sf. Nicodim Aghioritul, *op. cit.*, p. 36

¹⁰⁴ Jean-Claude Abric, *op. cit.*, p.73

poată să pogoare din numărul acesta, decât să-l suie, dacă îi vei întreba un numar mai mic”¹⁰⁵.

Dar căința nu este de ajuns căci după spovedanie și pocăință urmează „să-și acopere abaterile din trecut cu fapte mai bune, pentru ca să nu I se impute păcatul (De poenitentia, 2)”¹⁰⁶.

2.3. Factorii care influențează taina

a. Despre duhovnic

„Duhovnicul nu este nimic altceva-spunea Sfântul Vasile cel Mare- decât cel care ține locul Mântuitorului și mijlocește între Dumnezeu și om și oferă lui Dumnezeu mântuirea celor ce i s-au încredințat lui”¹⁰⁷, iar în altă parte, același Sfânt Părinte arată și mai clar că duhovnicește se numește „acela care nu mai trăiește după trup, ci condus de Duhul lui Dumnezeu, devine al lui Dumnezeu, și se face asemenea chipului Fiului lui Dumnezeu”¹⁰⁸. Biserica l-a consacrat cu numirea de „părinte duhovnicesc și om duhovnicesc, iconomul Pocăinței”¹⁰⁹. Duhovnicul nu este doar „un dacăl erudit, înconjurat de ucenici, cărora le dezvăluie tainele filosofiei și ale cunoașterii: nici un -guru- care-i inițiază pe discipoli în tainele esoterice ale unei vieți ieșite din comun, nici un rabim ce tâlcuiește thora, el este părinte”¹¹⁰. În acest sens, Sfântul Apostol Pavel previne pe corinteni: „De ați avea zece mii de învățători în Hristos, totuși nu aveți mulți părinți. Căci eu v-am născut prin Evanghelia în Iisus Hristos”(I Co. 4, 15). Iar către galateni scrie: „O copii mei, pentru care sufăr iarăși durerile nașterii, până ce Hristos va lua chip în voi”(Ga. 4, 19).

¹⁰⁵ Pr. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 100

¹⁰⁶ Pr. Ioan Mihălcescu, *apud*. p. 151

¹⁰⁷ Sf. Vasile cel Mare, *Constituțiile ascetice*, XXII, 4, în col. P.S.B., vol. XVIII, ed. Institutul Biblic și de Misiune al B.O.R., 1989, p. 514,

¹⁰⁸ Idem, *Despre Sfântul Duh*, cap. XXVI, în col. P.S.B., vol. XII, ed. Institutul Biblic și de Misiune al B.O.R., 1988, p. 75,

¹⁰⁹ Pr. Ilarion V. Felea, *pocăința, Studiu de documentare teologică și psihologică*, Teză de doctorat, Sibiu, 1939, p. 366,

¹¹⁰ Andrei, Episcopul Alba Iuliei, *Spovedanie și comuniune*, ed. Episcopia Ortodoxă Alba Iulia, p. 123,

Preotul este cel care naște și renaște pe credincioșii săi prin taina Sfântului Botez și a Mărturisirii. De aici și atributul de „părinte”. El nu este cu nimic mai prejos decât părinții trupești, având tot atâtea datorii pe plan spiritual pentru fiii săi sufletești câte au și părinții după trup. În tradiția Bisericii, calitatea de părinte spiritual este chiar superioară celei de părinte trupeșc, după cum viața în Hristos e superioară celei pământești. În acest sens, Sfântul Grigore de Nazianz ne spune: „În născătorul tău (...) tu trebuie să te încrezi mai mult decât părinții tăi după trup”¹¹¹.

b. Dobândirea virtuților și dezrădăcinarea patimilor

Acțiunea terapeutică, care are ca țintă tămăduirea omului de neputințele sale sufletești, va începe cu înfrângerea lăcomiei pântecelui, pe de o parte pentru că este patima cea mai grosieră, iar pe de altă parte pentru că biruința asupra ei condiționează biruința asupra altor patimi. Patima pântecelui constă în dorința de a mânca nu pentru a te nutri, ci în vederea plăcerii ce o aduce. Lăcomia pântecelui se tămăduiește prin cumpătare. Trebuie să mănânci pentru a-ți întreține viața, nu pentru a te desfăta. Sfântul Vasile cel Mare ne sfătuiește să fim înfrânați, „folosind numai atât cât avem trebuință, cele ce sunt mai ieftine și necesare pentru viață, ferindu-ne totodată de urmările păgubitoare ale săturării peste măsură, iar de cele care dispun spre plăcere abținându-ne complet. Căci astfel vom tăia și patima celor iubitori de plăceri...”¹¹².

Virtutea care se opune desfrânării este curăția. Se pot distinge două aspecte ale castității: unul în cadrul căsătoriei, iar celălalt în cadrul monahismului. Acestea au aceeași țintă: dobândirea curăției sufletești și trupești fără de care omul nu se poate uni cu Dumnezeu. Călugărul nu se însoară pentru a-și dăruia toată viața lui Dumnezeu. „Cel necăsătorit se îngrijește de cele ale Domnului, cum să placă Domnului.” (I Co. 7, 32).

¹¹¹ Sf. Grigore de Nazianz, *Omilii la judecată*, II, p. 137,

¹¹² *Regulile mari*, P.S.B.18, București, 1989, p. 251,

Castitatea omului căsătorit diferă în parte de a călugărului. „Ați auzit că s-a zis celor de demult: Să nu săvârșești aduletr. Eu însă vă spun vouă: Că oricine se uită la femeie, poftind-o, a și săvârșit adulter cu ea în inima lui” (Mt. 5, 27-28). Tămăduirea de desfrânare, la acest nivel, presupune întrebuințarea unor mijloace eficace: paza ochilor, paza inimii, paza urechilor și a tuturor simțurilor. Omul fiind atacat din toate părțile de cuvinte, șoapte, atingeri ci greu le poate face față. Iubirea de argint și lăcomia de avere îl fac pe om să nu se mai sature. Dacă în cazul lăcomiei pântecelui, și a desfrânării, însuși natura umană are anumite limite. Pentru tămăduirea acestei patimi duhovnicul trebuie să-l facă conștient de gravitate.

O altă patimă care paralizează puterile sufletești este trândăvia sufletească. Ea omoară toate virtuțile și ca atare nu o putem tămădui înlocuind-o cu virtutea opusă. Sfântul Ioan Scărarul ne spune astfel: „Fiecare din celelalte patimi e nimicită de o virtute. Dar trândăvia sufletească este moartea atotcuprinzătoare a călugărului”¹¹³. Cel cuprins de acedie este tentat să iasă din locuința sa și să-și găsească mângâierea în compania altor oameni. Vindecarea trebuie să și-o caute omul în raport cu sine însuși și nu numai în raport cu ceilalți. Sfântul Isaac Sirul scrie: „Eu te îndemn frate și te sfătuiesc, ca de nu ai putere să te stăpânești și să cazi pe fața ta în rugăciune, că de nu ai putere să te stăpânești și să cazi pe fața ta în rugăciune, înfășoară-ți capul în mantia ta și dormi până ce va trece ceasul întunecimii acesteia de la tine, dar din sălașul tău nu ieși...”¹¹⁴.

Patologică devine și puterea irascibilă când se manifestă prin mânie. Cum această patimă este legată de poftele păcătoase, aceasta biruită va fi înlăturată și mânia. „Căci iuțimea fiind avocatul poftii, înecetază să se înfurie când pofta e omorâtă”¹¹⁵. Mânia este legată și de slava deșartă. Omul orgolios, atunci când îi este rănită mândria, se mânie. „Cel ce nu

¹¹³ *Scara, XIII, 6*, Filocalia 9, București, 1980, p. 210,

¹¹⁴ *Cuvinte despre nevoință*, LVIII, Filocalia 10, București, 1981, p. 296,

¹¹⁵ Maxim mărturisitorul, *Tâlcuire la Tataăl nostru*, Filocalia 2, Sibiu, 1947, p. 263,

disprețuiește slava, plăcerea și iubirea de argint, care le sporește pe acelea și stă în slujba lor, nu poate tăia de la sine prilejurile de mânie”.¹¹⁶

Frica sub aspectul său patologic este „începutul înțelepciunii” (PL. 1, 7), atrage după sine teama, neliniștea și nesiguranța. Toate acestea sunt legate de bunurile sensibile. Tămăduirea fricii stă în detașarea de bunurile și situațiile ce ni le oferă acesta lume și în încredințarea sortii în mâna lui Dumnezeu. Este ceea ce ne zice Mântuitorul: „Nu duceți grijă spunând: Ce vom mânca, ori ce vom bea, ori cu ce ne vom îmbrăca? Că după toate acestea se străduiesc neamurile, stie doar Tatăl vostru Cel ceresc că aveți nevoie de ele. Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și drepatea Lui și toate acestea se vor adăuga vouă” (Mt. 6, 31-33).

Cea mai periculoasă dintre patimi este mândria. Cel ce dorește să se tămăduiască de această boală îi va fi foarte greu din pricina că ea se alimentează chisr și din smerenie. Sfântul Ioan Casian ne explică: „Celelaște patimi care se vor opun unor virtuți puternice și care duc război fățiș, ca în plină zi, sunt mai ușor de biruit, însă acesta, inisinuindu-se printre virtuți și lutând de-a valma, ca într-un întuneric de noapte, îi înșală mai cumplit, fără să aștepte, pe cei neprevăzători”.¹¹⁷ Părintele duhovnicesc a primit putere de a-i tămădui sufletește pe fiii săi spirituali, de a-i povățui și călăuzi îndpre îmbunătățirea vieții spre mântuire. Duhovnicul îl ajută pe ucenic să înțeleagă sensul lumii acesteia, create de Dumnezeu. Duhovnicul îi face clar ucenicului faptul că Dumnezeu dorește să se reînoiască toate lucrurile prin har. Părintele spiritual vede prezența Vreitorului în toți și în toate, și îl convinge pe ucenic de acest lucru. Pentru omul care trăiește în Dumnezeu, nimic nu mai este vrednic de disperțuit: el le vede pe toate în lumina Taborului, trasfigurate prin iubirea lui Hristos.

c. Secretul spovedaniei

¹¹⁶ Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragostel*, 75, Filocalia 2, p. 49,

¹¹⁷ *Duhul slavei deșarte*, XI, 9, P.S.B. 57, p. 243,

Obligația duhovnicului de a păstra secretul mărturisirilor primite în scaunul spovedaniei, a făcut parte integrantă din disciplina tainei mai înainte chiar de a fi fost legiferată de dispoziție în chip expres de biserică. Secretul mărturisirii era în vigoare chiar în epoca mărturisirii și penitenței publice. Mărturisirea în taină în fața duhovnicului, precede în același timp mărturisirea publică, la care se ajungea numai dacă duhovnicul găsea că acest lucru vine în sprijinul învierii sufletești a penitentului și nu contravine edificării întregii comunități.¹¹⁸ Secretul mărturisirii se vede legat de însuși taina, secretul fiind legat de dreptul natural. Credinciosul își dezvăluie toate secretele personale duhovnicului, de aici vine și condiția discreției. Păstrarea secretului e o obligație a tuturor oamenilor, iar nepăstrarea secretului constituie păcat împotriva iubirii față de aproapele și a dreptății¹¹⁹, încălcându-se datoriile față de bunurile sufletești ale aproapelui. Mărturisirea în secret atrage după sine deschiderea credinciosului față de duhovnic, duhovnicul se obligă să păstreze în sine și să nu facă uz de cele auzite. Chiar dacă între preot și credincios are loc o discuție în afara scaunului de spovedanie.

Secretul spovedaniei a făcut și obiectul expres al unor canoane: 34 al Sfântului Vasile cel Mare¹²⁰, 123 Cartagina¹²¹ și al Sfântului Nichifor Mărturisitorul¹²². Ultimul canon tratează cel mai clar despre secretul spovedaniei care cuprinde și unele însemnări pentru duhovnic: „Duhovnicul care primește mărturisirea celor ce mărturisesc păcate ascunse, trebuie să-i oprească pe aceștia de la împărtășire, dar să nu-i oprească de a intra în biserică, nici să nu dea în vileag cele ce știe despre ei, ci să-i sfătuiască cu blândețe ca să stăruiască ei întru pocăință și rugăciune, și să le administreze epitiile ce li se cuvin, potrivit dispoziției sufletești a fiecăruia”.

Ca reprezentant al lui Dumnezeu, în numele Căruia administrează Taina Pocăinței și căruia credinciosul i se destăinuie, duhovnicul este

¹¹⁸ Cf. Tertulian, *Liber de Poenitentia*, cap. 6,

¹¹⁹ Mitropolit Dr. Nicolae Mladin și colab., *Teologia Morala Ortodoxă*, II, p. 256-266,

¹²⁰ Pr. Ioan N Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, p. 368,

¹²¹ *Ibidem*, p. 298,

¹²² *Ibidem*, p. 458,

obligat a păstra taina, pe care Dumnezeu însuși o păstrează față de păcatele oamenilor. Sfântul Ioan Gură de Aur deduce obligația duhovnicilor de a nu descoperii păcatele celui ce se mărturisește din faptul că nici Dumnezeu nu descoperă păcatele oamenilor.¹²³ „Penitentul are încredere în preot, tocmai că simte în el răspunderea față de Hristos pentru sufletul său, îl simte că-l ascultă în numele lui Hristos și cu putere reală de ajutorare ce-i vine de la Hristos”¹²⁴. Numai preotul poate cunoaște cu adevărat pe penitent, căci numai lui i se destăinuie penitentul cu toată seriozitatea, știind că preotul nu va divulga niciodată slăbiciunile sale și nici abaterile lui.¹²⁵

Deși păstrarea secretului face parte din îndatorarea preotului de după Mărturisire, totuși păstrarea discreției poate începe încă din scaunul spovedaniei. În felul acesta, nu este permis ca duhovnicul să întrebe în timpul mărturisirii despre numele persoanelor cu care a comis păcatul sau să facă aluzii la împrejurările aflate de la alți penitenți. Din acestea credinciosul ar trage concluzii că duhovnicul destăinuie păcatele altora.¹²⁶ Aici se poate naște următoarea întrebare: dacă duhovnicul a aflat de la o altă mărturisire anterioară că un alt penitent a făcut cu un anumit credincios o un păcat grav, credincios care se mărturisește ulterior, iar acesta nu își mărturisește păcatul, cum procedează duhovnicul? Să-i dea Sfânta Împărtășanie pentru că pe răspunderea conștiinței lui a făcut o mărturisire incompletă, iar noi ca duhovnici nu avem voie să spunem secretul altuia sau să se oprească de la Sfânta Împărtășanie și atunci credinciosu ne va întreba pentru ce motiv? Socotim, că în acest caz nu ne putem baza pe conștiința întunecată a penitentului și îl oprim de la Sfânta Împărtășanie. Atitudinea duhovnicului se conduce mai mult referindu-se la sfințenia Sfintei Împărtășanii care desigur, se dezonorează prin primirea nedeamnă, decât la sigiliul mărturisirii, care numai se presupune că s-ar viloa prin oprirea de la Euharistie, evitându-se sacrilegiile care s-ar putea

¹²³ Cf. Ioannis Chrysostom, *Ad. Illuminandos cateches*, II, P.G., XLIX, p. 235,

¹²⁴ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloea, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, III, p. 131,

¹²⁵ *Ibidem*, p. 130,

¹²⁶ Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Spovedania și duhovnicia*, p. 289,

comite atât de primitor cât și de administrator-prin conlucrarea cu știința la nevrednica împărtășire¹²⁷.

Secretul spovedaniei se încalcă „dacă prin cuvinte sau fapte exprese sau prin oarecare împrejurări relative la mărturisire se descoperă păcatul persoanei, cunoscut numai din scaunul mărturisirii”¹²⁸. Sub mărturisire stau toate păcatele spovedite, oricum ar fi acestea apoi toate împrejurările care stau în legătură cu păcatul mărturisit: persoanele în cauză, ocazia sau obiectul păcatului, epitimia, oprirea sau amânarea dezlegării. „Preotul nu trebuie să-și schimbe atitudinea față de cel de la care a auzit spovedania. Acela trebuie să-și mențină în fața preotului aceeași demnitate pe care a avut-o mai înainte. Preotul nu are voie să se prevaleze de aceea ce a auzit la spovedanie în nici o împrejurare și sub nici o formă. Fiindcă ceea ce a spus poenitentul la spovedanie e lucru de taină, e lucru de mare încredere în preot, în Dumnezeu”¹²⁹. „Preotul nu păstrează imaginea celui ce a păcătuit, ci a celui ce-și poate mărturisii păcatele și se îndreaptă(...). el poate să facă dovada că-și poate aminti orice, numai păcatele care i-au fost mărturisite nu”¹³⁰. În acelaș context precizăm că „duhovnicul se va feri chiar de a întreprinde cu penitentul vreo conversație despre păcatele altale la Spovedanie, fie și în cazul că ar socoti așa ceva necesar pentru îndrumarea lui”¹³¹. Pentru a spulbera orice bănuială, preotul se va feri „de a vorbi de rău pe vreunul din parohienii lui în fața altora, deoarece acesta s-ar putea socoti că o face în teiul celor aflate în Taina Spovedaniei și ca urmare parohienii ar încerca să ocolească mărturisirea păcatelor în fața lui”¹³². „Nici chiar pentru scopuri utile pentru penitent nu are drept duhovnicul să comită o astfel de indiscreție. Astfel, el nu trebuie să pună la curent, nici pe părinții tânărului

¹²⁷ Dr. Vasile Mitrofanovici, *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, cursuri universitare, partea a IV-a, ed. Consiliului Eparhial Orthodox din Bucovina, Cernăuți, 1929, p. 926,

¹²⁸ *Ibidem*, p. 827,

¹²⁹ Antonie Plămădeală, Mitropolit al Ardealului, Crișaniei și Maramureșului, *Preotul în biserică, în lume, acasă*, Sibiu, 1996, p. 288,

¹³⁰ Pr. Viorel Sava, *Taina mărturisirii în Teologie și Viață*, anul III, 1993, nr. 1-3, p. 25—38,

¹³¹ Pr. Prof. Petre Vintilescu, *op.cit.*, p. 291,

¹³² Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Preotul factor de unitate în parohie și în Biserică*, în *Îndrumător bisericesc misionar și patriotic*, 6, Buzău, 1987, p. 49,

penitent despre cele aflate în scaunul de mărturisire”¹³³. Duvovnicului nu-i este iertat a destăinui păcatele aflate nici chiar în fața autorităților, oricâte presiuni s-ar face asupra sa, ducând chiar la pierderea vieții. „A muri apărând sfințenia Legii, este adevărată slavă și dobândirea Împărăției”¹³⁴.

Violarea secertului mărturisirii constituie un delict în legătură cu exercitarea puterii sfințitoare a preotului. De aceea, această divulgare a fost interzisă prin cele trei canoane menționate anterior. Ca o continuare a lor, „legiuirile binzantine prevedeau acelaș delict”¹³⁵.

Este foarte important ca în cuvintele sale îndemnătoare pentru Spovedanie să lamurescă credincioșii asupra obligației sale absolute de a păstra secretul celor mărturisite. Atragerea atenției asupra acestei îndatoriri sfinte unor credincioși, chiar în timpul actului mărturisirii, poate avea darul unei destăinuiiri totale, fara nici un secret. La fel de important este și cererea condițiilor spovedaniei, păstrându-se un spațiu eficient între preot și credinciosul care se spovedește și ceilalți credincioși aflați în biserică. Un spațiu mai modern, mai ales în bisericile noi construite, se află o încăpere micuță unde credinciosul poate să de-a curs spovedaniei fără nici o reținere că îl aude cineva din ceilalți credincioși. Această încăpere este primită de preoți și de credincioși și toată lumea recunoaște că e de beneficiu aceasta.

Păstorul sufletesc se poate însă folosi de cunoștințele dobândite în scaunul spovedaniei. În predicile sale se poate inspira din constatările făcute, fie privind unele neajunsuri referitoare chiar Taina Pocăinței, fie tratând unele chestiuni care frământă un număr mare de credincioși, ca și pentru a combate unele păcate mai frecvente din acea parohie. Totul va fi făcut în termeni generali și impersonali pentru a nu lăsa nimănui impresia că se ocupă în mod special de o anumită persoană¹³⁶.

¹³³ Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Spovedania și duhovnicia*, p.290,

¹³⁴ Pr. Prof. Ion Buga, *Pastorală, calea preotului*, rd. A II-a, revăzută și adăugită, ed. Sfântul Gheorghe Vechi, București, 1999, p. 222,

¹³⁵ Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica specială pentru facultățile de teologie*, ediția a IV-a, ed. Lumea Credinței, București, 2005, p. 390,

¹³⁶ Pr. Prof. Petre Vintilescu, *op.cit.*, p. 290-291,

Păstrarea secretului spovedaniei discutate în timpul acesteia este o datorie și a credinciosului. Aceștia nu va trebuie sa discute între ei despre modul în care au fost spovediți, făcând bilanțuri comparative dintre un duhovnic și altul. De aceea păstrarea secretului asupra celor auzite în Taina Mărturisirii este o datorie pentru credincioși, iar pentru duhovnic o obligație canonică, liturgică și pastorală, făcând parte integrantă din misiunea lui și contribuind și prin aceasta.

Capitolul 3. Mentorul educațional

Biserica este instituția pe care Mântuitorul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu Întrupat, a creat-o ca parte integrantă a operei sale ce vizează MÂNTUIREA noastră; ea este creată, așadar, „pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire”.

Întemeiată de Mântuitorul Hristos, și înțeleasă ca extensie în lume și în istorie a Trupului Fiului lui Dumnezeu, ea poartă amprenta activității Acestuia; astfel, ea continuă să îndeplinească întreita slujire a Mântuitorului. Continuarea nu trebuie înțeleasă ca o completare, ci ca o rămânere cu noi a Mântuitorului, de altfel făgăduită la Înălțarea la cer (comp. Mt. 28, 20-21).

Propovăduind „cu timp și fără timp” (comp. II Tim. 4, 2) cuvintele în învățătura Mântuitorului, ea continuă chemarea profetică a Întemeietorului său; prin cultul divin - prin care împărtășește credincioșilor Harul dumnezeiesc, necesar mântuirii - ea împlinește slujirea arhierească a lui Iisus Hristos; conducând credincioșii pe cale mântuirii, prin activitatea pastorală a episcopilor și a preoților, Biserica se află în ipostaza de a continua demnitatea împărătească a Celui care a biruit moartea.

Biserica este alcătuită din ierarhie și credincioși. Ierarhia are drept rol fundamental să continue activitatea sfinților Apostoli și succesiunea apostolică, dar și să vegheze la păstrarea unității și apostolicității Bisericii;

pe de altă parte, păstrarea sobornicității este o datorie pe care ierarhia o împarte cu credincioșii, care depinde de măsura în care aceștia se manifestă ca mădulare ale Bisericii. În mod evident, sfințenia Bisericii nu depinde de nici una dintre cele două categorii, pentru că ea vine de la Fiul lui Dumnezeu, Iisus Hristos.

Educația religioasă trebuie asigurată copilului din primii ani de viață: „Dacă nu plouă primăvara, degeaba va ploua mai târziu” ¹³⁷. Nu religia, ci lipsa acesteia este o viață artificială pentru copil, deoarece sufletul copilului se înrudește structural cu realitatea religioasă: „Adevăr vă spun: Cel ce nu va primi împărăția lui Dumnezeu ca un copil nu va intra în ea” (Marcu 10, 15)¹³⁸.

Educația religioasă afirmă sufletul copilului și, în același timp, îl înalță prin iubire. Sunt voci care, în numele libertății de conștiință, susțin cu vehemență eliminarea disciplinei religie din școală, propunând soluții „ingenioase”: scoaterea din trunchiul comun sau înlocuirea orei de religie cu alte cursuri opționale. Un astfel de demers ignoră deopotrivă tradiția școlii românești, practica europeană, dar și impactul actual al educației religioase asupra elevilor.

Educația religioasă se realizează în familie, Biserică și școală, de către părinți, preoți și profesori. Există o strânsă legătură între acești factori educativi, conlucrarea lor determinând transmiterea valorilor credinței și formarea conduitei exemplare. O educație temeinică și durabilă este cea începută în familie, încă din fragedă copilărie, continuată în școală și consolidată prin diferite activități ce se derulează în Biserică și societate. Prin ora de religie suntem educați în spiritul onestității, al promovării valorilor morale, al iubirii de Dumnezeu. Rămân ecouri adânci în mintea și sufletul celui care acum începe să se formeze: bun, ascultător, harnic,

¹³⁷ Vasile Băncilă, "Inițierea religioasă a copilului", pg. 21

¹³⁸ Cucoș, Constantin, *Educația religioasă conținut și forme de realizare*, Editura Didactică și Pedagogică, R. A., București, 1996, pg. 23,

răbdător, iubitor de dreptate și adevăr. Legătura cu Dumnezeu este indisolubilă, iar orarul școlar fără religie este ca trupul fără suflet¹³⁹.

„În contextul adoptării proiectului Legii educației naționale și învățării pe tot parcursul vieții, de către Camera Deputaților, în data de 19 mai 2010, și al dezbaterilor pe marginea acestuia, din Senatul României, este necesar ca autoritățile statului să consulte cultele recunoscute, ori de câte ori se pune în discuție statutul disciplinei religie. Un dialog deschis între Stat și Biserică conduce spre o educație religioasă de calitate în școala românească, care pregătește copiii pentru prezent și veșnicie”, a spus diac. George Jambore, inspector eparhial - Sectorul teologic-educational, Patriarhia Română.

3.1. Educația religioasă în învățământul preprimar și primar

Educația este un proces evolutiv și complex desfășurat pe parcursul mai multor etape și vizând o anume finalitate, finalitate care are în vedere formarea și dezvoltarea însușirilor intelectuale, morale și fizice ale copiilor și ale tineretului, ale oamenilor și ale societății. De-a lungul secolelor, educația a fost strâns legată de religie. În Antichitate, în Orient, școlile funcționau în general pe lângă temple. În Occident, mănăstirile erau centre de cultură pe lângă care funcționau școli, atât pentru viitorii clerici (școala interioară), cât și pentru laici (școala exterioară). În țara noastră încă din sec. al XI-lea existau școli pentru pregătirea preoților pe lângă mănăstiri și centre episcopale, cu predare în limba latină, greacă și slavă¹⁴⁰.

Despre sensul și importanța educației religioase, vorbește și filosoful culturii și esteticianul Tudor Vianu care, scriind despre interacțiunea valorilor preciza că, dacă toate celelalte domenii au o valoare integrativă, religia se constituie ca o valoare ce dă sens integrator celorlalte direcții ale cunoașterii.

¹³⁹ Idem, pg. 28,

¹⁴⁰ Idem. pg. 33,

Prin educația religioasă trebuie să realizăm de fapt o reală cultivare a spiritului. Ea ne ajută să construim un sistem de valori spirituale, etice, estetice etc. racordate la personalitatea fiecăruia dintre noi și materializarea în comportamente integratoare în viața comunității din care facem parte și a societății în ansamblu. În aspirația noastră către perfecțiune, ne raportăm la ființa divină, la Dumnezeu, pentru că El este singurul model formativ existențial. În cultivarea sufletului educația religioasă nu este unilaterală; ea apelează și, chiar mai mult, își găsește unele premise care o fortifică în educația civică, estetică, morală.

Cercetările în domeniul psihologiei copilului ne arată că educația moral-religioasă este posibilă de la cea mai fragedă vârstă, iar preșcolarii cu trăsăturile de voință și caracter în formare sunt receptivi la influențele exercitate asupra lor. Dacă educația morală reprezintă acea latură a procesului de pregătire a copilului pentru viața care are în vedere cunoașterea, înțelegerea și practicarea binelui în viața socială și adaptarea la viața comunității, educația religioasă trebuie privită într-o strânsă legătură cu educația morală acordându-i fundament divin. Educația moral-religioasă trebuie să înceapă încă din primii ani de viață în familie. Apoi se continuă potrivit nivelului de înțelegere a copilului pentru a se forma în sufletul acestuia impresii, deprinderi de conduită și sentimente cu ajutorul cărora să devină o adevărată persoană deschisă comuniunii cu Dumnezeu și cu semenii¹⁴¹.

Religia este baza vieții sociale, deoarece:

- ea este principiul constitutiv al familiei și al statului;
- religia dă naștere și avânt culturii; literatura, artele și științele au luat naștere din religie și sub ocrotirea ei;
- religia apropie pe oameni unii de alții și cimentează solidaritatea socială.

¹⁴¹ Popescu, Ion pr. Lector univ. dr., *Metodica predării religiei*, Pitești, 1997, pg. 36,

Nu poți constrânge sufletul să învețe ceea ce este etic, religios; el trebuie să aibă această afinitate spre ceea ce este pur.

Omul reprezintă cea mai frumoasă realizare din creație, de care însuși Dumnezeu este mândru. Sufletul este esența personalității, îl reprezintă pe om.

Educația este posibilă în toate perioadele vieții omenești, de asemenea educația religioasă este posibilă în vârsta copilăriei deoarece însuși sufletul copilului are în interiorul său cele necesare pentru aceasta. Sufletul copilului poate fi întărit ca o cetate; simțurile sunt porțile acestei cetăți sau întăriturile lui. Se poate spune că sufletul cel mai propice pentru educație este sufletul curat al copilului. Educația religioasă creștină este posibilă numai dacă Hristos însuși este primit în sufletul omului și dacă acest suflet lucrează împreună cu Hristos la desăvârșirea sa.

Educația religioasă și catehizarea presupun o introducere a subiectului în marile mistere, facilitând întâlnirea și înțelegerea religiei și tradiției creștine¹⁴².

Experiența religioasă îl face pe om să înțeleagă și să acționeze mai bine, îl invită la reflexie, îl luminează interior. Ea are drept obiectiv cultivarea și dezvoltarea religiozității la individul copil sau adult. Esența religiei constă în fenomenul de credință. Religiozitatea este o stare psihică derivată din credința într-un principiu suprem, etern și imuabil. Educația religioasă creștină, de pildă, are ca proiect formarea și desăvârșirea profilului moral-religios, întru partea la nivelul uman a unor virtuți, într-un fel „îndumnezeirea” omului, în măsura „coborârii” acestui atribut la dimensiunea și condiția umanului¹⁴³.

Din încercările de a surprinde specificul educației religioase, se pot extrage următoarele trăsături ale educației religioase:

¹⁴² Idem, pg. 44

¹⁴³ Alexandru, Gheorghe & colectivul, *Metodica predării religiei*, Editura “Gheorghe Alexandru”, Craiova, 2000, pg. 45

- doar omul poate fi educat în perspectivă religioasă; această latură formativă, ca și educația în general, nu poate fi apanajul lumii subumane;
- educația religioasă presupune, în afară de om, prezența dimensiunii transcendente, a unui factor informat mai presus de om și de lume;
- educația religioasă nu se realizează de la sine, instantaneu, ci presupune o intervenție exterioară conștientă, o serie de tactici procedurale și metodologice, deliberate, dimensionate de factorii care înfăptuiesc o atare educație;
- intenționalitatea acestei laturi a educației este imprimată și de prezența unui scop, a unui proiect al devenirii personalității umane în perspectiva unei valori ce merită să fie încorporate de individul copil sau adult.

Formarea conștiinței religioase comportă trecerea prin anumite stadii, intervale de timp în care chestiunile fundamentale ale omului sunt percepute și primesc rezolvări particulare.

După unii autori, educația religioasă a copilului începe înainte de a se naște, prin formarea unei maturități spirituale a părinților. Părinții poartă responsabilitatea pentru procrearea și aducerea copiilor pe lume. Copiii nu trebuie să suporte consecințele unor acte pe care ei nu le pot controla.

Evoluția vieții morale, sociale și religioase se va realiza în funcție de stadiile psihologice de vârstă, puse în evidență de numeroase studii de psihologie genetică. Acest adevăr este cunoscut de multă vreme, la el făcând referire și Sfântul Apostol Pavel, în Epistola către Corinteni: „când eram copil, vorbeam ca un copil, simțeam ca un copil, judecam ca un copil, dar când m-am făcut bărbat, am lepădat cele ale copilului” (Corint. 13,11)¹⁴⁴.

Copilăria - primii ani ai copilului se dovedesc a fi foarte importanți pentru dezvoltarea ulterioară pe un traiect religios. Copilul este foarte permisiv la credința în minuni, în supranatural, în mistere. Copilăria este

¹⁴⁴ Idem. pg. 56

faza în care individul este dispus să adere la o concepție deistă sau atee despre existență; ea presupune o dinamică aparte. S-au stabilit, prin cercetări concrete, anumite corelații între imaginile parentale în primii ani de viață ai copilului și paternitatea divină; astfel ajungându-se la următoarele concluzii:

- imaginile parentale evocă și condiționează în plan psihic dezvoltarea atitudinii față de Dumnezeu;
- dată cu maturizarea spirituală a persoanei, evocarea divinității prin imaginile părinților se purifică;
- criza religioasă este dependentă de percepția negativă a unui părinte;
- autoritatea părinților are ceva în comun cu autoritatea divină; de aceea exercițiul autorității chibzuite constituie un teren favorabil pentru sădirea sentimentelor de venerație pentru autoritatea lui Dumnezeu.

Începând cu vârsta de trei ani, sfera de curindere spirituală de către copil se mărește; aceasta este vârsta când se pot recepta relativ optim, dispoziții cu caracter moral. Regula principală este ca la fiecare întrebare să se dea un răspuns; acea parte din adevăr care poate fi receptată corect de către copil. Există însă riscul ca Dumnezeu copilului de trei ani, să fie gândit ca un om cu atribute deosebite. În acest caz, sarcina educatorului de a transforma opinia copilului, a-l face să înțeleagă transcendența lui Dumnezeu prin sublinierea atributelor nemateriale ale Lui: bunătate, frumusețe etc., pornind de la ceea ce copilul vede: bunătatea mamei, frumusețea naturii etc. Nu se va renunța la implicarea copilului la actul ritualic, rugăciuni sau alte improvizații scenice: Sărbătoarea Crăciunului; Nașterea Domnului; Săptămâna Mare; Învierea Domnului etc.

Exemple de activități de învățare:

- observarea și comentarea unor imagini cu conținut religios;
- audierea unor texte religioase;
- realizarea unor scenete cu conținut religios;
- audierea unor casete (povestiri, colinde etc.);

- memorarea unor texte religioase;
- discutarea în clasă a unor reguli de comportament;
- jocuri de rol;
- studii de caz;
- concursuri.

Putem folosi texte și cântece cu conținut moral – religios accesibil preșcolarilor și școlarilor mici, precum și planșe ilustrate, dar și șabloane diverse (îngeri, cizmulite, clopoței etc.) necesare activităților practice. Fiecare sărbătoare religioasă poate fi pregătită prin activități diverse: povbestiri, memorizări, activități muzicale, artistico – plastice, activități practice, plimbări, vizite, serbări etc. Aceste activități pot fi abordate și în manieră interdisciplinară, în vederea corelării și integrării educației religioase în programul instructiv – educativ¹⁴⁵.

Un rol important în educația religioasă a copiilor mici o are și familia, multe din elementele comportamentului religios formându-se prin contaminare, prin imitarea a ceea ce spun sau a ceea ce fac părinții. Ca educatori, cultivăm ceea ce preexistă în suflet și pentru aceasta trebuie să-i cunoaștem specificul fiecărui copil și să-l formăm în funcție de el.

Obiectivele cadru ale educației religioase la această vârstă sunt:

- cunoașterea și iubirea lui Dumnezeu;
- formarea virtuților creștine și cultivarea comportamentului moral – religios.

Valori ale moralei creștine:

- iubirea aproapelui (ceilalți copii);
- respectarea bătrânilor;
- bucuria de a face fapte bune;
- să nu minți, să nu furi (dorința de a fi cinstit);
- dorința de a fi modest;
- să învețe să fie generoși;
- să nu urască;

¹⁴⁵ Ibidem, pg. 58,

- să învețe să ceară iertare când greșesc;
- să fie optimiști și să aibă încredere în sine și în alții.

Descrierea etapelor formării conștiinței religioase are numeroase incidente didactice. Ea ne ajută să identificăm și să delimităm tipurile de argumente care se pretează în anumite momente ale catehizării și educației religioase. Trecerea de la o etapă la alta nu se face fără o anumită criză; este posibil ca la un moment dat copilul sau tânărul să respingă un element al manifestării religioase. Prin educația religioasă se asigură un sens al vieții credincioșilor, o direcție și un mod de a exista. Idealul educației religioase nu poate fi decât un ideal integralist; el constă în a cultiva toate forțele de care dispune omul ca ființă psiho-fizică. Formarea caracterului și a personalității desăvârșite reprezintă idealul prioritar al educației religioase. Spre acest ideal se ajunge prin cunoașterea și interiorizarea unor valori morale, estetice și intelectuale.

„Nu există artă mai frumoasă decât arta educației. Pictorul și sculptorul fac doar figuri fără viață, dar educatorul creează un chip viu; uitându-se la el, se bucură și oamenii, Se bucură și Dumnezeu. Și oricine poate fi dascăl, dacă nu al altora, cel puțin al său.”

3.2. Evoluția idealului educației

Din cele mai vechi timpuri, mintea iscoditoare a omului a fost preocupată de ceea ce se întâmplă în realitatea înconjurătoare, a încercat să pătrundă tainele universului, să le cunoască. Odată cu societatea a apărut și educația ca un proces în desfășurare, cu particularități distincte de la un moment istoric la altul, după cum existența socio-umană în ansamblul său se află în continuă devenire¹⁴⁶.

Noțiunea de educație a determinat formularea mai multor definiții, luându-se în considerare diverse aspecte: scopul educației, natura procesului, conținutul educației, laturile sau funcțiile actului educativ.

¹⁴⁶ Idem, pg. 69

Etimologic, cuvântul „educație” provine din latinescul „educare” ce înseamnă „a crește, a instrui, a forma, a scoate din”. Am putea spune că educația înseamnă a scoate individul „din starea de natură” și a-l introduce „în starea de cultură”.

Educația este una dintre cele mai nobile și mai complexe activități umane și se realizează în perspectiva unui ideal de personalitate umană, acordat la repere culturale și istorice bine determinate. Educația este absolut necesară omului, existând în acesta dorința, înclinația, dar și capacitatea de a răspândi zestrea înțelepciunii și învățăturii sale, de a se perpetua spiritualicește, dincolo de timpul și spațiul ce i-au fost hărăzite. Prin educație, omenirea durează și dăinuie. Din această perspectivă, o cultură importantă trebuie să dispună și de un învățământ pe măsură. Prin el, își construiește elementele dăinuirii sale și acest lucru se întâmplă dacă ținem cont de cele două mari scopuri ale educației: primul este „să dăm copilului cunoștințe generale de care ,bineînțelese, va avea nevoie să se servească : aceasta este instrucția, celălalt e să pregătim în copilul de azi pe omul de mâine și aceasta este educația.” Nu achiziția în sine este valoroasă, ci cum, când și ce se actualizează atunci când trebuie.

Astfel, pentru antichitatea greacă, esența educației consta din realizarea „kalokagathiei” adică obținerea în paralel a frumuseții fizice și bunătații sufletești. Socrate, unul din reprezentanții de seamă ai lumii grecești, consideră că pentru a deveni virtuos, omul trebuie să cunoască mai întâi binele, care nu este în afara lui, ci sălășluiește în om. El ne invită la o permanentă cunoaștere de sine, aceasta fiind socotită drept începutul înțelepciunii și trebuind să stea în centrul tuturor preocupărilor¹⁴⁷.

Platon – un alt reprezentant de seamă, este cel care propune, cel dintâi, un sistem teoretic de educație. În viziunea lui, există două mari laturi ale educației: intelectuală și fizică. Cea intelectuală se realizează prin

¹⁴⁷ Cucoș, Constantin, *Educația religioasă conținut și forme de realizare*, Editura Didactică și Pedagogică, R. A., București, 1996, pg. 59,

știință, artă, meșteșug, însă nu este admisă orice artă, ci numai cea care modelează, întărește și creează armonie; iar cea fizică se realizează prin gimnastică, rostul ei fiind acela de a preveni îmbolnăvirile și de a întări organismul. Mai mult, acest mod de gimnastică se adresează, în concepția lui Platon, în primul rând sufletului și apoi trupului. Tot la Platon apare un element foarte important, anume, educația făcută din plăcere și cu plăcere, fără a fi forțată.

Un îndreptar de bază pentru educație îl constituie Vechiul Testament, cele mai multe sfaturi și principii pedagogice găsindu-se în Levitic, Numeri, Deuteronom, Pilde, Psalmi. Din cărțile menționate rezultă că scopul educației este dobândirea înțelepciunii spre care trebuie să tindem din toate puterile. În concepția veche-testamentară este considerat om înțelept nu cel ce are multe cunoștințe, ci cel care știe cum să trăiască pentru a fi bine plăcut lui Dumnezeu. Așadar, însușirea poruncilor divine transmise prin Moise nu la modul pur teoretic, ci prin împlinirea lor în fapte de viață constituia scopul educației la evrei.

Ca metodă de educație, Vechiul Testament recomandă în special exemplul părinților, care trebuie să-și educe copiii și atunci când este cazul, să-i mustre și să-i bată: „Cine cruță toiagul său își urăște copilul, iar cel care îl iubește îl ceartă la vreme” (Pilde 13, 24). Familia deține rolul fundamental în educație, ceea ce s-a păstrat până în zilele noastre.

Ideea de educație este prezentă și în Noul Testament, copiii fiind supuși unei îndrumări atente orientate spre Hristos. Aceasta rezultă din chiar cuvintele Mântuitorului: „Lăsați copiii să vină la Mine și nu-i opriți, căci împărăția cerurilor este a celor ca ei.” (Matei 19, 24). Educația creștină are drept început și sfârșit dragostea de om și de Dumnezeu, în vederea fericirii omului pe pământ și în ceruri. Prin realizarea ei pe pământ, această educație urmărește să câștige împărăția cerurilor. Educația nou-testamentară o depășește pe cea vetero-testamentară prin faptul că postulează dragostea față de oameni, inclusiv față de dușmani, bunătatea,

sfînțenia, dreptatea, egalitatea, smerenia. Educația creștină înseamnă convertire totală la Hristos.

În epoca patristică, ideile despre educație sunt cuprinse în diverse tratate de educație generală și specială, omilii, comentarii, catehisme, opere filosofice, opere poetice, opere polemice, opere științifice propriu-zise.

Părinții și scriitorii bisericești creează o nouă formă de spiritualitate care implică o orientare nouă pentru fiecare individ. Ei foloseau metode diferite de educație în funcție de situații, împrejurări și oameni, ei nu doar vorbeau despre educație, ci se aplecau cu foarte mare dăruire și răbdare asupra sufletului fiecărei persoane, manifestau o îndrumare directă, personală și un control continuu al ființei umane.

În epoca patristică era prețuită atât educația individuală, cât și cea în masă. Biserica era cea care făcea educația, în spirit de frățietate și de dragoste, proces în care personalitatea nu era anulată, ci integrată în ansamblul celorlalte personalități. Vom urmări, pe scurt, cum era privită educația la Sfinții Părinți Capadocieni (Vasile cel Mare, Grigore de Nazianz, Grigore de Nyssa), la Sfântul Ioan Gură de Aur și Clement Alexandrinul. Ei acordă importanță și trupului și sufletului, educația realizându-se, pentru trup, cu ajutorul exercițiilor de gimnastică la care se adaugă o deosebită grijă privitoare la hrană și îmbrăcăminte, iar pentru suflet prin educarea simțurilor.

Ca mijloace de realizare a acestui tip de educație se recomandă artele, precum: poezia, pictura și muzica. Toate acestea înnobilează sufletul, îl îmbracă în hainele iubirii de bine, de frumos și de adevăr. Pentru educația voinței, al cărei scop este virtutea, primul factor al realizării ei este exemplul. Educația voinței trebuie făcută în sensul voinței lui Dumnezeu și cu ajutorul Sfântului Duh. Autorii patristici oferă în operele lor modele vrednice de urmat: patriarhi, prooroci, apostoli, misionari și râvnitori pentru bine. De asemenea, acordau un rol deosebit în educație recompensei și

pedepsei, recomandând ca adevăratul pedagog să îmbine blândețea cu severitatea¹⁴⁸.

Primul gânditor creștin care a lăsat o lucrare de pedagogie sistematică, din care s-a alimentat tradiția creștină privind educația este Clement Alexandrinul cu a sa lucrare „Pedagogul”. Conform învățăturii sale, idealul educației creștine este înscrierea omului pe drumul către Hristos, dobândirea virtuții prin urmarea modelului suprem, Iisus Hristos, mântuirea sufletului prin răscumpărare, dar și prin educație sistematică. Viața aleasă propusă de această educație privește atât sufletul cât și trupul. Scopul educației nu se poate împlini singur, ci prin colaborarea activă a credinciosului cu harul divin și această idee apare, de altfel, la toți marii Părinți și scriitori bisericești. În viziunea Sf. Vasile cel Mare, educarea copiilor trebuie să se facă în disciplină și iubire față de Dumnezeu, în vederea realizării unei personalități moral-religioase și a viețuirii întru Hristos. Acest Sfânt Părinte recomandă începerea educației de timpuriu, când sufletul, fiind moale ca ceara, poate fi ușor de modelat și format.

Așadar, principiul psihologic își are rădăcini adânci, în însăși învățătura Sfinților Părinți. Precum doctorul nu prescrie același medicament pentru toți bolnavii, așa și pedagogul își exercită arta de a învăța pe copii după posibilitățile și caracteristicile fiecăruia.

Din acest punct de vedere, Sf. Vasile cel Mare este un fin psiholog, un bun cunoscător al sufletului celui educat, și recomandă tuturor pedagogilor să țină seama de acest aspect deosebit de important în demersul educativ. Ideea respectării particularităților individuale, a accesibilizării cunoștințelor, a continuității învățării apare și la Sf. Grigorie de Nazianz, care consideră că nu se cade a vorbi orice despre Dumnezeu, în orice vreme și oricui, ci este o vreme anume când trebuie să vorbim despre El.

O importanță deosebită i se acordă educației și de către Sf. Ioan Gură de Aur, fiind considerată problemă capitală a omului, din lipsa acesteia decurgând toate relele posibile. De asemenea, semnalăm necesitatea

¹⁴⁸ Idem, pg. 65

începerii educației de la cea mai fragedă vârstă, deoarece atunci sufletul este modelabil, precum o pastă care ia orice formă îi dai. Idealul educației are o profundă dimensiune religioasă pentru că vizează cultivarea credinței, și disprețuirea bunurilor trecătoare. Sf. Ioan Gură de Aur evidențiază rolul părinților, îndeosebi al femeii, al mamei în efortul educativ.

Ca o încununare a întregii concepții despre educație a Sf. Ioan Gură de Aur și, implicit, a tuturor Sfinților Părinți, propunem frumoasele cuvinte ale sfântului, izvor de înțelepciune și îndreptar în vederea realizării unei educații corecte și eficiente: „A educa înseamnă a cultiva curățenia sufletească și buna cuviință a copiilor și tinerilor, a-l crește pe copil moral și în evlavie, a avea grijă de sufletul lui, a-i modela inteligența, a forma un atlet pentru Hristos, pe scurt, a te îngriji de mântuirea sufletului lui. Educația este asemenea unei arte: artă mai mare ca aceasta nu există, pentru că, dacă toate artele aduc un folos pentru lumea de aici, arta educației se săvârșește în vederea accederii la lumea viitoare”.

De la o epocă la alta, educația și-a perfecționat metodele, și-a îmbogățit conținutul, însă și-a păstrat scopul: formarea de caractere umane. Mari pedagogi din perioada modernă, majoritatea dintre ei oameni profund credincioși, își întemeiază atât principiile, cât și metodele și mijloacele educației pe criterii exclusiv moral-creștine.

Astfel, pentru pedagogul ceh Jan Amos Comenius (1592-1670), scopul educației este pregătirea oamenilor pentru viața viitoare. Formarea omului presupune, după părerea sa, dobândirea culturii, a virtuții și a pietății. Pentru filozoful și pedagogul german I. Kant(1714-1804), scopul educației este formarea caracterului moral. Fr. Herbart (1776-1841), un alt mare pedagog german, căruia pedagogia modernă îi datorează formularea „treptelor formale”, propune la vremea sa concentrarea tuturor materiilor de învățământ pe baze morale. I. Pestalozzi(1749-1832) pedagog elvețian și unul dintre cei mai mari ai lumii, deosebit de atașat Sfintelor Evanghelii, nominalizează credința și iubirea drept valori pedagogice ideale. Cu alte

cuvinte, idealul educației se concretizează în omul profund credincios, care-și dovedește credința prin iubire.

Pedagogii români, dintre care menționăm pe G.G. Antonescu și Simion Mehedinți, călăuziți de preceptele evanghelice, văd formarea caracterului moral creștin drept finalitate ideală a educației.

Observăm că toți pedagogii mai sus evocați s-au exprimat în favoarea unui ideal educațional creștin, pentru că au avut în conștiința lor Modelul Suprem, Iisus Hristos, pe care Clement Alexandrinul îl numește Pedagogul desăvârșit. De aceea, atât învățătura Sa, cât și idealul și metodele de realizare a ei se deosebesc fundamental de ceea ce a fost până la El. Reținem că El nu a vorbit doar despre un ideal teoretic al educației, ci a înfățișat în persoana Sa Modelul Ideal, plinătatea pedagogiei divino-umane.

3.3. Educația religioasă - dimensiune specială a educației generale

După reintroducerea studiului Religiei în școală, profesorul de Religie se află în situația de a prelungi, în școli, activitatea didactică a preotului. Din acest motiv, este necesară o colaborare între cei doi, care se poate concretiza în mai multe modalități. De asemenea, se cuvine ca profesorul să fie atent la tot ceea ce face sau spune, pentru ca nimeni să nu se îndoiască din pricina lui, și astfel să periclitizeze mântuirea elevilor săi (dar nu numai) și pe a sa, ci să sprijine înaintarea tuturor pe calea mântuirii¹⁴⁹.

Trebuie făcută însă, de la început, o precizare: profesorul de Religie este membru al Bisericii. De aceea, el trebuie să mențină continuu legătura cu Biserica, atât prin participarea la sfintele slujbe, cât și prin păstrarea și transmiterea neschimbată a învățăturilor Bisericii. Astfel, școala în care acesta se află devine nu doar spațiu strict didactic sau un loc de muncă, ci și unul misionar.

În acest sens, misiunea profesorului de Religie este aceea de a contribui la zidirea Bisericii celei luptătoare și de a împlini porunca

¹⁴⁹ Idem, pg. 78,

propovăduirii, dată de Mântuitorul sfinților Apostoli, având în vedere că „obiectivul general al disciplinei Religie constă în formarea personalității în concordanță cu valorile creștine, prin integrarea cunoștințelor religioase în structurarea de atitudini moral-creștine și prin aplicarea învățaturii de credință în viața proprie și a comunității” (Nota de Prezentare a Programei de Religie – cultul ortodox pentru clasa a IX-a).

Ca membru al Bisericii profesorul devine, într-un fel, purtător de cuvânt al acesteia în școală. Din acest motiv, el trebuie să aibă mare grijă cu privire la atitudinea sa, atât față de elevi, cât și față de colegii săi profesori, pentru că orice cuvânt sau gest considerat nepotrivit nu va afecta numai persoana sa, ci se va răsfrânge – mai ales pentru cei mai slabi în credință sau în capacitatea de a înțelege – asupra întregii Bisericii, precum și asupra tuturor celorlalți profesori de Religie.

Din cele prezentate mai sus desprindem concluzia următoare: în epoca patristică, educația se făcea în vederea vieții de aici în sensul și în măsura în care această viață devenea un instrument pentru câștigarea vieții celeilalte.

Deci, orientarea ei era: prin lumea aceasta spre viața veșnică. Educația profană pregătea și pregătește pentru existența de aici, pentru a deveni un om de real folos societății printr-o viață de aleasă creștere și printr-o temeinică pregătire intelectuală și profesională. Educația din epoca patristică urmărea câștigarea virtuții și a desăvârșirii ca trepte care duc la mântuire. Virtutea și desăvârșirea preconizate de autorii patristici nu erau de natură laică sau exclusiv morale, ci erau de natură eminamente religioase. Educația avea ca scop ultim mântuirea. Suma eforturilor educative ale Sfinților Părinți urmărea mântuirea celor educați. Elaborau, deci, o educație soteriologică. Această educație avea la bază, în centrul și în vârful ei pe Hristos. Ea se străduia să facă un Hristos din fiecare persoană care se supunea procesului acesta de educație.

Această dimensiune a educației s-a păstrat până în zilele noastre, îmbogățindu-se în ceea ce privește formele de realizare. Educația religioasă

creștină este o acțiune specific umană, desfășurată în mai multe contexte: familie, biserică, școală, societate. Este o lucrare susținută de iubire, de încredere, de libertate și de harul lui Dumnezeu. În afară de om, în calitate de educator, educația religioasă presupune și prezența dimensiunii transcendente a unui factor informant mai presus de om și de lume. Principiul colaborării libere și active între harul dumnezeiesc și strădania creștinului în scopul desăvârșirii acestuia din urmă, numit și principiul sinergismului, stă și astăzi la baza educației religioase creștin-ortodoxe.

Așa cum mântuirea în și prin Hristos este posibilă, și educația creștină, ca acțiune premergătoare mântuirii omului, acțiune de perfecționare continuă – este posibilă. Căci ea constituie premisa esențială a mântuirii sufletești, fiind necesară în îndrumarea sufletească a creștinului către Dumnezeu, în dezvoltarea puterilor sale morale către atingerea scopului ultim: realizarea asemănării cu Dumnezeu. În viața credincioșilor, educația religioasă deține un rol important, deoarece prin ea se asigură un sens vieții, o direcție și un mod de a exista, o altă perspectivă decât cea pur materială. Prin acest tip de educație se realizează legătura omului cu Dumnezeu, comuniunea ființei limitate cu ființa infinită. Omul este îndrumat către o viață curată, este invitat la o permanentă purificare de patimi și o creștere în virtute care să-i permită implicarea responsabilă în viața activă și în social.

Rolul fundamental al educației religioase este evidențiat de Vasile Băncilă într-un mod foarte succint, numind această educație „consolidarea Botezului, un fel de Botez prelungit”. Dacă prin Botez pruncul se naște la o nouă viață, viața veșnică, prin educația religioasă el continuă acest Botez, asigură creșterea duhovnicească.

Ca orice tip de educație în general, și educația religioasă are un dublu scop: unul informativ, în sensul că disciplina Religie pune la dispoziția elevilor o sumă de cunoștințe specifice, cu caracter teologic, dogmatic, liturgic, de istorie și filozofie a religiilor, și necesare pentru o cultură generală, dar și unul formativ, de interiorizare și traducere în fapte de viață

a normelor religioase. La întrebarea: „ce se urmărește prin educația religioasă?”, părintele Dumitru Călugăr propune următorul răspuns: caracterul religios moral-creștin. În sens biblic, teologic, a educa un suflet, a-l forma și a-l convinge pentru un anumit fel de viață, nu înseamnă numai a-l instrui cu reguli de memorizat, a-l face să memoreze preceptele noii învățături, ci, mai mult, a-i forma toate facultățile sale sufletești pentru a-și atinge scopul final, mântuirea. Deci, ținta prioritară a educației religioase este formarea caracterului și a personalității desăvârșite¹⁵⁰.

Putem considera educația religioasă drept un prilej de cercetare a sinelui, de cunoaștere a propriilor idealuri, prilej de fortificare interioară, orientare a omului spre lumea valorilor absolute și o cale de perfecționare a persoanei atât din punct de vedere religios, cât și intelectual, moral, estetic, civic, fizic¹⁵¹. Cunoșcându-ne pe noi înșine, îi cunoaștem mai bine pe cei din jur, ne cunoaștem aproapele, îi înțelegem credința și ne deschidem cu mai multă dăruire pentru a duce o viață de comuniune creștină.

Biserica a așezat la temelia ei încă de la început principiul învățământului, potrivit poruncii lui Iisus Hristos: „Mergând, învățați toate neamurile” (Matei 28, 19) dată Sfinților Apostoli și prin ei slujitorilor bisericești din toate timpurile. Începând din epoca apostolică și continuând în cea patristică, s-a acordat o importanță majoră învățământului catehetic.

Desfășurat de Sfinții Apostoli după practica și metodele Mântuitorului, învățământul a fost continuat cu același zel de Părinții Apostolici și de Sfinții Părinți, dezvoltându-l prin introducerea unor elemente noi corespunzătoare specificului psihologic și cerințelor religioase și spirituale ale catehumenilor.

În Biserica Ortodoxă, învățământul religios este unul dintre elementele constitutive ale întregii activități desfășurate de Mântuitorul nostru Iisus Hristos, alături de sfințirea vieții și conducerea credincioșilor pe calea mântuirii. Fiind practicat de la început pe cale orală, el a primit

¹⁵⁰ Idem. pg. 88,

¹⁵¹ Ibidem, pg. 67,

denumirea de cateheză, de la cuvântul neo-testamentar „katihein” care are sensul de: a face să răsunе, a spune ceva de la loc înalt, a anunța o veste, a anunța pe cineva prin viu grai (Luca 1, 4; Fapte 18, 25; 21,21; Romani 2, 18; Galateni 6,6.)

De-a lungul timpului, acest învățământ s-a realizat sub diferite forme, în funcție de contextul istoric și religios al fiecărei perioade, ajungând până în zilele noastre sub forma învățământului pe clase și lecții. Atitudinea Bisericii Ortodoxe față de învățământ a fost întotdeauna pozitivă, considerându-l o obligație fundamentală pentru fiecare membru al ei. Convingerea sa constă în principiul pedagogic că nimeni nu poate fi desăvârșit dacă nu-și luminează mintea cu ajutorul învățăturii care trezește sentimente înalte și determină voința spre realizarea faptelor bune.

Religia, ca obiect de studiu, se încadrează în aria curriculară „Om și societate”. Ea urmărește, alături de celelalte discipline componente, formarea personalității în concordanță cu valorile creștine și dezvoltarea de caractere moral-creștine în spiritul drepte credințe. Atât în școala generală, cât și în liceu, studiul religiei își propune atingerea următoarelor obiective cadru:

- cunoașterea și iubirea lui Dumnezeu ca fundament al mântuirii și desăvârșirii omului;

- cunoașterea și folosirea adecvată a limbajului din sfera valorilor religioase;

- cunoașterea învățăturilor Sfintei Scripturi, a tradițiilor religioase și a istoriei Bisericii;

- formarea virtuților creștine și consolidarea deprinderilor de comportament moral-religios;

- educarea atitudinilor de acceptare, înțelegere și respect față de cei de alte credințe și convingeri.

La realizarea acestor obiective se ajunge prin diferite tipuri de activități, dintre care cel mai frecvent utilizată este lecția de religie. Acestea i se alătură și alte forme, precum: vizite la mănăstiri; participarea

la conferințe duhovnicești; întâlniri cu tineri de alte confesiuni și credințe, rase, naționalități; participarea la acțiuni de caritate în orfelinate, azile sau spitale, împreună cu membrii altor confesiuni sau credințe religioase; organizarea unui cerc de religie.

Lecția de religie este alcătuită dintr-o succesiune de etape ce se desfășoară într-un anumit interval de timp. Succesiunea etapelor depinde de tipul de lecție folosit (lecție mixtă, lecție de transmitere și însușire de noi cunoștințe, lecție de formare de deprinderi, lecție de recapitulare și sistematizare a cunoștințelor, lecție de verificare și evaluare), însă urmărindu-se întotdeauna asigurarea legăturii între transmiterea cunoștințelor și asimilarea acestora.

Etapetele corespunzătoare fiecărui tip de lecție sunt selectate în funcție de conținutul informațional, de obiectivele urmărite, de particularitățile clasei de elevi, existând, prin urmare, o multitudine de structuri, de secvențe posibile.

Menționăm etapele scenariului didactic pentru o lecție mixtă, deoarece acest tip de lecție le cuprinde pe toate:

- momentul organizatoric;
- verificarea cunoștințelor;
- captarea atenției (sau pregătirea apercceptivă);
- anunțarea titlului lecției noi și prezentarea obiectivelor propuse;
- predarea noilor cunoștințe (sau tratarea);
- fixarea cunoștințelor;
- asocierea;
- generalizarea;
- aplicarea.

În școală, activitatea religioasă este coordonată de un educator, de o persoană special pregătită în acest scop, care să dispună de o bună formație intelectuală, cu o doză de cunoștințe care să-l ajute să trateze complet, competent și cu autoritate științifică temele propuse. De asemenea, să aibă și cunoștințe de psihologie și logică, pentru a ști ce materie să folosească și

cât anume din ea, și mai ales cum să o facă ușor inteligibilă, în funcție de particularitățile de vârstă și individuale ale elevilor. La toate acestea se adaugă și cunoștințe de pedagogie care să-i ofere metodele necesare activității de catehizare¹⁵².

Prin termenul de educator vom desemna atât profesorul laic, înțelegând prin acesta o persoană ce urmează cursuri speciale de pedagogie și psihologie în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă, unde se insistă și pe elemente de psihologie a copilului și pe educația religioasă a acestuia, cât și preotul profesor.

Și unul și celălalt trebuie să fie pătrunși de evlavia bisericească, de spiritul supremului Pedagog Iisus Hristos, să aibă un suflet cald care să poată încălzi și alte suflete și să le aducă la înălțimea lui Hristos. Atât profesorul cât și preotul au datoria de a aprinde scânteia evlaviei în sufletele elevilor, de a crea ambianța educativă religioasă necesară lecției, de a învăța și lumina sufletele copiilor, de a forma caractere moral-religioase. Căci „cel ce va face și va învăța și pe alții să le facă, acela mare se va chema întru împărăția cerurilor.” (Matei 5, 19). Educatorul, prin cunoștințele teologice și culturale, prin munca, rugăciunea și harul primit de sus, prin curățenia vieții lui trebuie să devină model de imitat pentru toți cei cărora le propovăduiește adevărurile sfinte.

În general, activitatea religioasă din școală are puncte comune cu alte discipline în ceea ce privește principiile didactice după care se călăuzește, metodele și procedeele utilizate. Apar și aspecte specifice, care vor fi orientate de către educator conform unui plan și unor metode bine precizate. Educația, în general, este posibilă în toate perioadele vieții omenești. De asemenea, și educația religioasă. Omul mereu poate fi supus modelării prin educație, poate fi condus spre cele bune. De aceea, un aspect important, cu implicații în dezvoltarea ulterioară a elevului și, în același

¹⁵² Popescu, Ion pr. Lector univ. dr., *Metodica predării religiei*, Pitești, 1997, pg. 46,

timp, în realizarea cu succes a educației religioase în școală, este respectarea particularităților de vârstă și individuale ale elevilor.

Colaborarea profesorului de Religie cu preotul – de preferință, cu cel în al cărui sector pastoral-misionar se află instituția de învățământ în care predă sau cu cel ce are în grijă domeniul relația cu școala – poate îmbrăca mai multe aspecte, toate pornind de la caracterul formativ al orelor de Religie.

Unul dintre acestea îl constituie participarea profesorului de Religie, împreună cu elevii, la sfintele slujbe oficiate în biserică. Această participare se poate încadra fie în timpul orelor de Religie în timpul săptămânii, mai ales atunci când se întâmplă ca în ziua respectivă să fie o sărbătoare, fie în afara acestora (în afara programului zilnic, sâmbăta, duminica sau chiar în vacanțe). În acest fel, pe de o parte, elevii iau contact direct cu viața liturgică a Bisericii, experimentează pe viu ceea ce învață doar teoretic în cadrul orelor de la școală. Programele analitice conțin și capitole (unități de învățare) din domeniul Teologiei Liturgice. Prezența elevilor în sfântul lăcaș este, din această perspectivă, cea mai potrivită modalitate de a îmbina teoria cu practica (unul dintre principiile didacticii, de altfel), dar și de a-l respecta pe cel eclesiologic.

Pe de altă parte, elevilor li se poate forma o deprindere fundamentală pentru un creștin autentic: participarea regulată la sfintele slujbe. Iar dacă această participare este pregătită în mod corespunzător, elevii fiind implicați într-o cât mai mare măsură în această activitate, rezultatele pot fi cele dorite. În egală măsură, prin această participare, elevilor li se poate dezvolta, în timp, un atașament față de comunitatea respectivă, dar vor și integra mai bine în structura lor comportamentală atitudinea pe care trebuie să o aibă în sfântul lăcaș, indiferent dacă se săvârșește sau nu vreo slujbă. Inconvenientul orelor de participare la serviciile divine din perioada programului școlar îl constituie timpul mult prea scurt, de multe ori insuficient pentru ca elevii să se poată încadra în atmosfera de rugăciune din biserică, dar efectul acestora poate fi impresionant, elevii descoperind și

înțelegând mult mai bine semnificația conținutului serviciilor divine și rostul acestora. Venirea profesorului și a elevilor la biserică poate fi separată și în mod voit de participarea la sfintele slujbe (mai ales atunci când trebuie predată o lecție legată de structura lăcașului de cult sau de sfintele veșminte ori vase liturgice, când se vorbește la oră despre comportamentul pe care trebuie să îl avem în sfânta biserică etc.), la aceste ore cooptându-l și pe preot.

Există, desigur, și situații în care prezența la slujbele Bisericii în timpul săptămânii este un lucru dificil (biserici închise, colile sunt prea departe pentru a putea ajunge la timp înapoi la ore etc.), dar se pot găsi soluții - o convorbire prealabilă cu preotul, care să se încheie cu acordul ca în sfântul lăcaș să se poată desfășura câteva ore.

În niciun caz însă nu este recomandabil ca profesorul de Religie să îi oblige pe elevi să participe la sfintele slujbe, deoarece, în cel mai fericit caz, le va induce acestora o atitudine negativă față de persoana sa, mai ales dacă profesorul lipsește în mod obișnuit. Mersul la biserică trebuie să fie o acțiune voită și dorită de elevi; profesorul trebuie doar să declanșeze această intenție (lucru care nu este greu de realizat), pentru a se atinge efectul așteptat.

O altă modalitate de colaborare între profesorul de Religie și preot o poate constitui prezența celui din urmă pentru a participa la ore, fie ca invitat ce girează spusele profesorului, fie ca „actor” al scenariului didactic al unei teme (mai ales la cele legate de viața liturgică, de spiritualitatea și misiunea Bisericii, de Morală, dar nu numai).

Statutul preotului ca „observator” al orelor de Religie nu poate decât să întărească în elevi convingerea că profesorul lor se află în granițele învățaturii Bisericii, dar și să îi îndemne să îl cunoască pe acest preot și în timpul slujirii sale la sfântul Altar.

În ipostaza de colaborator al profesorului, implicat în actul didactic, preotul va putea întări completă profesorul de Religie, astfel încât elevii să înțeleagă cele învățate. Răspunzând fie la întrebările elevilor, fie la cele ale

profesorului, preotul ca partener de dialog al profesorului de Religie, va putea contribui la zidirea sufletească a elevilor, pentru că răspunsurile sale sunt cele mai așteptate.

Indiferent de modalitatea aleasă de a colabora, este necesar să se rețină un fapt, altfel evident: fără o colaborare a profesorului de Religie și a elevilor cu Biserica, fără o participare a lor, împreună și separat, la sfintele slujbe ale Bisericii, ora de Religie rămâne una ca oricare alta, fără roade duhovnicești în viața elevilor.

Situația specială a preotului – profesor de religie are, din acest punct de vedere, un aspect pozitiv în aceea că răspunsurile sale apar în mintea elevilor ca fiind cele mai autorizate (uneori, profesorul de Religie laic poate fi privit drept cineva care vorbește din cărți, convingând mai greu că ceea ce spune este și ceea ce crede).

Pe de altă parte, el poate cunoaște foarte bine viața lăuntrică a elevilor, ceea ce se va constitui ca un punct de plecare pentru desfășurarea orelor, pentru maniera de abordare a temelor. Mai mult decât atât, știind nivelul spiritual al fiecăruia, preotul – profesor îl poate ajuta mult mai bine pe elev să devină un creștin autentic, legând sfaturile date la Sfânta Taină a Mărturisirii și de ceea ce observă la școală.

Pe de altă parte, profesorul se poate implica și el în activitatea pastoral-misionară a preotului, susținând-o. Astfel, el poate populariza acțiunile care se desfășoară fie la nivelul parohiei respective, fie la nivelul întregii Biserici. În primul caz poate fi vorba de un program catehetic sau de unul liturgic, de o colectă pentru a ajuta o familie nevoiașă, de o colectă legată de un anumit eveniment (Nașterea Domnului, Învierea Domnului, hramul bisericii etc.), iar în cel de-al doilea de cele desfășurate la nivelul Bisericii (de ex. Duminica Ortodoxiei). Profesorul devine – din această perspectivă – un susținător al preotului în parohie, mai ales dacă este și fiu al acesteia, precum și un model de implicare, atât pentru enoriași, cât și pentru elevi.

Relația dintre profesorul de Religie și Biserică, prin preot, trebuie să fie una foarte strânsă, având în vedere faptul că amândoi au datoria de a împlini misiunea propovăduirii Cuvântului lui Dumnezeu.

Astfel, profesorul de Religie trebuie să poată fi socotit un model de comportament de către toți oamenii (mai ales de către elevii săi) și să se implice în ceea ce înseamnă viața Bisericii, să fie un creștin autentic, pentru ca ceea ce spune în fața elevilor să poată aduce roade duhovnicești în viețile acestora, având grijă ca ceea ce zidește în inimile lor să dureze. El trebuie să nu uite că are drept misiune întărirea credinței și formarea unor credincioși.

Pe de altă parte, preotul trebuie să sprijine și el în activitatea didactică a profesorului de Religie cu sfaturi, participând la ore, fie invitat, fie din proprie inițiativă (dar cu acceptul profesorului), îndrumând profesorul și elevii.

Relația dintre preot și profesorul de Religie trebuie să se situeze la înălțimea statutului de reprezentanți ai Bisericii, pe care îl au cei doi, să fie un model de legătură pentru elevi și pentru toți creștinii. Calitatea acestei relații influențează, în mod evident, relația profesorului cu elevii, dar și pe a acestora cu Biserica.

3.4. Educația religioasă în Europa

În aproape toate țările, cu excepția Franței, statul consideră că prin susținerea educației religioase nu pierde nimic din laicitatea sa și apreciază că acest tip de educație nu este un program de economie, ci o investiție în viitor și o dimensiune esențială a umanității. Părinții doresc o educație religioasă care să asigure accesul la valorile autentice ale umanității, iar copiii sunt în căutarea unor elemente pentru înțelegerea mesajului religios conținut inclusiv în creațiile literar-artistice și a unor modele care să-i

conducă spre o mai bună înțelegere a persoanei umane și a lumii în ansamblul său.

Majoritatea țărilor europene alocă educației religioase, în planurile de învățământ, 1-3 ore/ săptămână, de exemplu: Anglia și Țara Galilor - 1 oră, Austria - 2 ore, Belgia - 2 ore, Danemarca - 1 oră, Germania - 56-62 ore (an), Grecia - 2 ore, Islanda - 1 oră, Irlanda - 92 ore (an), Italia - 1,5 ore, Luxemburg - 3 ore, Malta - 2 ore, Norvegia - 78 ore (an), Portugalia - 1 oră, Spania - 1,5 ore, Suedia - 1 oră¹⁵³.

Potrivit părintelui Opriș și profesorului Monica Opriș, în țările europene, educația religioasă se realizează fie monodisciplinar (mai ales în Europa Centrală și de Est), fie face obiectul unei predări integrate, alături de cunoștințe de etică, morală, științe sociale etc. (Belgia, Suedia, Danemarca, Olanda), fie, în câteva situații, se realizează o abordare transcurriculară a acesteia.

Proiectarea programelor școlare pentru educația religioasă reprezintă fie o responsabilitate a statului, fie a cultelor reprezentate într-o anumită țară sau a comunităților religioase locale, fie poate să constituie, așa cum este cazul țării noastre, rezultatul fericit al colaborării dintre instituțiile subordonate Ministerului Educației, cu atribuții în domeniu, și cultele recunoscute de către stat, prin comisiile de specialitate. De asemenea, între Stat și Biserică se împarte și responsabilitatea elaborării manualelor școlare și a auxiliarelor didactice, prin demersuri specifice fiecăreia dintre țări.

De-a lungul timpului, misiunea didactică a Bisericii a fost înțeleasă caplicabilă mai mult decât strict la domeniul religios, ci la tot ceea ce înseamnă cunoaștere ce îl poate apropia pe om de Dumnezeu; de aceea, fie pe lângă mănăstiri, fie pe lângă bisericile de la ora e au fost întemeiate coli. În acest fel, Biserica a sprijinit cultura, punându-i piatra de temelie.

Vorbim, din această perspectivă, de o școală de lângă Biserică, în sensul că, pentru o vreme, Biserica și școala erau două aspecte ale aceleia și preocupări pentru mântuirea oamenilor, înțelegând, evident, că

¹⁵³ Idem, pg. 78 și urm.,

înțelepciunea dobândită în școală conduce la descoperirea lui Dumnezeu, și implicit spre mântuire (comp. In. 3, 16). În același timp, vorbim și de școlile de lângă biserici, în care preotul sau cântărețul – dascălul – îi inițiază pe copii în tainele cărților.

3.5. Religia - educație pentru veșnicie

Educația religioasă propune valori constante, revelate, care, odată interiorizate, au și rolul de a unifica toate valorile cuprinse de conștiința omului. Ea este importantă pentru copii atât ca sentiment, cât și ca logică de explicare a lumii. Disciplina religie le oferă copiilor perspectiva comuniunii veșnice cu Dumnezeu și cu semenii, mai ales că aceștia nu pot înțelege complet un fenomen fără finalitate. Ea le propune modele vii de bunătate și sfințenie, necesare în viața personală și comunitară.

Ora de religie este ca o rețuță în fața asaltului de nonvalori morale.

Educația religioasă reprezintă un deziderat al părinților, ca mijloc de promovare a valorilor și a unei educații solide în fața nonvalorilor morale promovate în ultima perioadă. De asemenea, educația religioasă transmite copiilor moralitatea și echilibrul în fața violenței și imoralității promovate obsesiv de mijloacele moderne de comunicare.

„Reprezintă deja o realitate pentru societate probleme precum recrudescența cazurilor de suicid la elevi, creșterea toxicomaniei și a infectării cu HIV/ SIDA în rândul tinerilor, înmulțirea alarmantă a cazurilor de violență în care sunt implicați tineri, în școală și în afara acesteia, accelerarea maturizării tinerilor, în special ca urmare a vizionării de programe TV inadecvate vârstei acestora fără o înțelegere adecvată a efectelor complexe ale sexualității asupra întregii personalități”, se arată în lucrarea pr. prof. dr. Dorin Opreș și a prof. dr. Monica Opreș

Referitor la necesitatea și dorința elevilor și a părinților de a fi studiată cât mai intens religia în instituțiile de învățământ, au fost făcute și o serie de cercetări și sondaje, care arată nu doar că religia este necesară, ci și că cei mai mulți dintre cei chestionați își doresc ca elevii să studieze această disciplină.

Rezultatele cercetării realizate de cercet. dr. Irina Horga, de la Institutul de Științe ale Educației, pe un eșantion de 1060 de elevi din 12 județe, 112 profesori de religie, inspectori de religie și responsabili pe probleme de curriculum și educație ai fiecărui cult, relevă faptul că 82% dintre elevii chestionați sunt de acord cu statutul actual, de obligativitate al orei de religie, cu stabilirea posibilității de dispensă, fapt prevăzut, de altfel, în legile educației de până acum. 14% sunt în favoarea studierii opționale a religiei, 3% o doresc în afara orarului școlar, iar 1% nu și-au exprimat opinia.

Importanța orei de religie este evidențiată și de proporția mare de diriginți (profesori de alte specialități decât religie) care își exprimă opinia în favoarea prezenței acestei discipline în cadrul școlar: 52,8% se exprimă în favoarea statutului de disciplină obligatorie, iar 27,4% o doresc disciplină opțională.

După jumătate de secol de ateism impus de regimul comunist, începând cu 1989, România și-a recâștigat libertatea religioasă, o urmare a acestui fapt fiind reintroducerea orei de religie în programa școlară. Astfel, reintroducerea acestei discipline nu este o noutate, ci o revenire la normalitatea dinainte de venirea comuniștilor la putere, consideră anumite personalități din rândul preoților profesori.

Legitimitatea realizării educației religioase în școală este susținută cu argumente de ordin istoric, moral, cultural, psihologic, sociologic, ecumenic, teologic și pedagogic, fiecare dintre acestea contribuind la evidențierea unității axiologice promovate de creștinism, la înțelegerea pozitivă și superioară pe care această dimensiune a educației o oferă asupra valorii persoanei umane, prin capacitatea de a contribui la o continuă

formare și regenerare a structurilor de tip afectiv, atitudinal și volitiv ale acesteia, în perioade de timp și în spații culturale diferite

Decretul privind reforma învățământului din 1948 a scos religia în afara școlii, educația religioasă revenind exclusiv în responsabilitatea Bisericii, cu efecte negative pe termen lung, pe fondul exacerbarii propagandei ateiste în toate domeniile vieții sociale și politice: „Sub regimul comunist, cu o perseverență într-adevăr diabolică, puterea a încercat, și în parte a reușit, să limiteze vocația Bisericii la lucrarea ei liturgică. Altfel spus, ea a fost exilată într-un „ghetou liturgic”. Cei cincizeci de ani de comunism au favorizat analfabetismul religios, au diminuat dorința împărtășirii euharistice, dar nu au reușit să schimbe statutul omului de ființă religioasă.

3.6 . Toleranța și intoleranța - atribute ale educației religioase

Așa cum remarcă Mircea Eliade, secolul XXI „va fi religios sau nu va fi deloc”, tocmai pentru că omul secolului trecut a pierdut relația esențială cu Divinitatea, s-a înstrăinat de sensul real al religiei. Multă vreme actul religios a fost blamat și mai mult, mergându-se până la interzicerea religiei, sub toate aspectele ei, în școală. Să fi vorbit numai elevilor despre simbolurile religioase ar fi fost un act de mare curaj sau poate inconștiență din partea oricărui cadru didactic. Din fericire, lucrurile s-au schimbat și în școala românească în ultimii cinsprezece ani. S-a convenit că dimensiunea religioasă se adaugă, pur și simplu, celorlalte dimensiuni ale ființei umane (intelectuală, morală, estetică, fizică etc.), ba și mai mult, are un caracter sintetizator, integrativ.

„Dacă religia este locul întregirii spirituale, educația religioasă este calea fundamentală a evoluției spirituale.”

Educația religioasă este preocupată să-l ajute pe om să se împlinească și are drept obiectiv cultivarea și dezvoltarea religiozității.

Esența religiei constă în fenomenul de credință. Religiozitatea este o stare psihică derivată din credința într-un principiu suprem, etern și imuabil. Educația religioasă produce și dezvoltă sentimentul superior de legătură între om și ceva mai presus de omenire, sentimentul de legătură cu ceva veșnic. O definiție demnă de reținut a educației religioase o face părintele profesor D. Călugăr, conform căruia „educația religioasă este o acțiune specific umană, care se desfășoară conștient de către un educator, conform unui plan și unei metode bine precizate.”

Educația religioasă se poate realiza direct, prin instrucție, prin însușirea teoretică a fenomenologiei religioase, a adevărilor de credință cuprinse în marile scrieri sau canoane, dar și indirect, prin modelare, prin educarea caracterului și a voinței, prin formarea personalității religioase. În mai toate încercările de teoretizare a educației religioase se insistă asupra dimensiunii practice, a necesității convertirii faptelor de conștiință în fapte de conduită, în activități concrete, în virtuți exemplare.

Finalitățile educației religioase sunt: însușirea de cunoștințe, formarea conștiinței religiozității, formarea unor atitudini spirituale. Specificul acestui tip de educații, finalitatea și obiectivele propuse implică și respectarea unor principii specifice: principiul unității fundamentale a spiritului religios face posibilă înțelegerea și respectarea diversității doctrinelor confesionale; principiul neutralității confesionale, și principiul toleranței religioase.

Trăim într-o lume în care este important să redescoperim ideea de toleranță și respect pentru semenii noștri mai mult ca oricând. Copiii pe care-i educăm și îi creștem vor fi protejați de violență doar dacă aceste concepte vor deveni pentru toți niște deziderate. Acești copii vor avea parte în viața lor de multe schimbări, vor crește și vor fi nevoiți să se acomodeze cu lucruri și situații noi, vor asimila mai multe informații și vor fi expuși unei varietăți culturale într-o manieră în care nici o altă generație nu a făcut-o. Pentru a face față acestei lumi diverse și complexe va fi nevoie să-și dezvolte capacitatea de a fi toleranți și de a manifesta respect.

Toleranța este acea abilitate de a accepta diferența dintre noi și alții, capacitatea de a apărea după ce copilul și-a dezvoltat cu succes anumite calități: atașamentul, autocontrolul, perceperea suferinței, a durerii; când va putea relaționa cu alți copii, simțindu-se în siguranță, controlându-și anxietatea; când, întâlnind situații și oameni noi, va conștientiza nevoile și interesele celorlalți.

Copilul trebuie ajutat să parcurgă drumul de la a-și explica nevoile celui alt pentru a înțelege. Traseul cunoaștere - explicație - înțelegere nu este ușor și poate dura uneori o mare parte din viață. Dacă explicația este o reacție de natură pur intelectuală, înțelegerea este o reacție adaptativă, complexă a întregii noastre ființe, față de altul.

Respectul este abilitatea de a vedea în noi înșine și în ceilalți valorile, abilitatea care presupune un anumit grad de maturitate socială, emoțională, cognitivă. Apare în copilărie și ne însoțește întreaga viață. Toleranța și respectul sunt foarte importante pentru siguranța copilului și a adultului de mai târziu. De aceea și școala, alături de familie și comunitate, este chemată să pună umărul la netezirea drumului spre instalarea toleranței în relațiile dintre membrii societății, prin toate componentele educaționale. Un rol deosebit în acest sens îl are educația religioasă. Spun acest lucru având în vedere că aceasta se adresează în special sufletului copilului, cea mai importantă dimensiune a ființei umane, realizarea în școală a unei culturi și conduite religioase este posibilă și necesară, chiar și de la vârsta preșcolară.

După evenimentele din 1989, școala a înțeles procesul educațional ca pe unul global, integrator, în care educația religioasă își regăsește locul alături de cea intelectuală, morală, civică, estetică etc.

Au fost aduse argumente în favoarea introducerii în școală a educației religioase, argumente de ordin cultural (religia reprezentând o formă de spiritualitate ce trebuie cunoscută de copii), de ordin psihologic(educația religioasă invită la reflecție, la autocunoaștere și automodelare), de ordin etic(reglează aspecte relaționale,

comportamentale la nivel individual și social), de orin sociologic(valorile religioase crează legături durabile între oameni, solidarizează și cimentează comunitatea), de ordin istoric (credința acționează ca un factor de coagulare și perpetuare a neamului), de ordin teologic și pedagogic(religia trebuie să-și asume un program educațional, pedagogic pe măsură, care să cultive și să propage adevărurile de credință; educația religioasă deschide apetitul pentru autoperfecționare), de ordin ecumenic.

Instrucția și formarea noastră religioasă ne predispun și ne pregătesc într-o măsură mai mare pentru acceptarea și înțelegerea aproapelui. Numai în măsura în care suntem instruiți și religios devenim mai generoși cu alții, nu mai suntem suspicioși și nu mai vedem în ceilalți posibile „pericole”. Numai cel ce se îndoiește de credința lui fuge de celălalt, se închide în sine, se izolează.

În măsura în care elevii cunosc valorile moralei creștine și mai târziu își experimentează credința proprie ajung la acea capacitate empatică necesară pentru a înțelege credința celuilalt, a respecta sincer diversitatea confesională, a se deschide celuilalt, a-l prețui cu adevărat. Dialogul interconfesional se face între persoane suficient instruite religios, în cunoștință de cauză în ceea ce privește religia proprie și alte religii sau confesiuni.

Rolul educației religioase în școală nu trebuie să fie acela de a-i îndoctrina pe elevi cu preceptele unei religii sau confesiuni ci este latura practică, a necesității convertirii faptelor de conștiință în fapte de conduită, în activități concrete.

Omul trebuie educat în spiritul ideii că el este liber să creadă, dar, la fel de bine, să nu creadă, sau să creadă altfel decât cel de lângă el. Dreptul la libertatea de a alege, de a crede, dacă nu are o valoare absolută, nu are sens.

Educația religioasă presupune, deci, toleranță și respect față de valorile oricărei religii, toleranță care înseamnă acceptare, atitudine îngăduitoare, indulgență. Principiul toleranței religioase este strâns legat de

cel al neutralității confesionale. Din păcate, cele două principii sunt greu de pus în practică din mai multe motive:

- nu poți fi tolerant față de atitudini care încalcă drepturi umane fundamentale în numele unei religii sau confesiuni;
- nu poți fi tolerant cu cei care practică intoleranța;
- nu se poate vorbi de o neutralitate absolută, de o stare de pasivitate în fața unor nenorociri provocate politic, pe fondul credinței în ceva.

Scopul oricărei educații religioase autentice trebuie să se contureze ca un nou umanism. Societatea democratică pluralistă trebuie să fie permisivă față de educația religioasă instituționalizată, ca o manieră de cunoaștere și racordare opțională la sisteme de valori alternative.

Introducerea orei de religie a însemnat și înseamnă o reintrare în normalitate a unui popor mutilat și schilodit duhovnicește.

În acest context, în raport cu celelalte materii, „în cadrul orelor de religie credința nu se predă și nu se învață din perspectiva îmbogățirii elevilor în ceea ce privește cultura generală, ci spre a deschide sufletul lor spre cunoașterea lui Dumnezeu și spre o viață în care ei să observe și să urmeze principiile și valorile creștine”. Însă valorile creștine nu se pot implementa independent, direct, ci printr-o împreună lucrare și împreună înțelegere a realității duhovnicești venite din partea profesorului de religie și având deschidere din partea elevului. Totuși de cele mai multe ori această realitate nu poate fi constatată numai prin colaborarea celor doi, elev și profesor, ci este necesar un al treilea și anume preotul. Preotul este cel care întregeste misiunea profesorului, dar și invers. Nu putem vorbi de exclusivitate, ci de împreună lucrare. În acest sens se impune o mai bună colaborare profesor de religie – preot paroh concretizată nu atât în evenimente festive, cât mai ales într-un proces de conștientizare a tinerilor și a familiilor din care fac parte asupra importanței credinței în viața lor. Din păcate, în foarte multe cazuri, colaborarea dintre preot și școală se limitează la evenimentele legate de începutul sau sfârșitul anului școlar și

marile sărbători (Crăciun, Paști, sărbătoarea Hramului bisericii parohiale). O astfel de colaborare nu are sorți de izbândă și asta deoarece tânărul bombardat cu informații din cele mai diverse, nu realizează importanța Bisericii în viața lui, ci o percepe ca pe ceva greu, de neînțeles. Domnul Bogdan Mateciuc aduce câteva explicații acestui comportament al tinerilor, al elevilor: „Cele sfinte li se par tinerilor complicate si inutile. Teologia Bisericii Ortodoxe este una adâncă, însă trebuie să avem si capacitatea să o prezentăm pe înțelesul tuturor – al celor nedeprinși cu vorbirea înaltă sau cu cuvinte teologice. Sf. Ap. Pavel spune că credința vine în urma auzirii. Dar cum să crezi, dacă nu înțelegi ce auzi? Evanghelia și viața în Hristos trebuie prezentate tinerilor pornind de la lucruri simple, fundamentale si, pe măsură ce le înțeleg, și le însușesc pe acestea, trebuie trecut la lucruri mai profunde. Vorba aceluiași Apostol, de la hrană moale la hranătare”¹⁵⁴.

În Biserică, când întrebăm de ce un lucru este în cutare fel, cel mai frecvent răspuns primit este „Așa se face”. Ei bine, tinerii nu acceptă explicații de genul „așa se face”. Acesta nu este un argument. Ei vor să stie de ce Sfânta Liturghie este așa si nu altfel, de ce ne închinăm la icoane, de ce cântările noastre sunt așa si nu altfel. Vor să stie rostul tuturor lucrurilor din biserică. Au apărut în ultimii ani o serie de autori tineri care încearcă să prezinte credința pe înțelesul tinerilor. Cărțile lor se găsesc de vânzare exclusiv în biserici si mănăstiri, de aceea nu atrag prea multi tineri, care cred că au din nou de-a face cu o scriere înaltă si, spun ei, „ruptă de realitate.” La aceste provocări colaborarea sinceră, și nu de fațadă, dintre preot și profesorul de religie este una absolut necesară. Pentru asta este necesar ca elevul să sesizeze în sufletul lui și nu numai în mintea lui familiaritate, căldură la niște oameni care „nu-i încolonează spre...”, ci care le răspund la întrebări cu adevărat esențiale pentru ei. Ora de religie nu poate fi ca celelalte ore, nu poate fi nici o oră de „dirigenție” cum i-am auzit pe unii spunând, ci o oră în care preotul și profesorul colaborează nu pentru

¹⁵⁴ <http://starceanub.wordpress.com/2008/11/16/preot-profesor-de-religie-si-scoala>

informare, ci pentru formare duhovnicească. Când ne gândim la colaborare între profesorul de religie și preot nu am în vedere exclusivități profesionale, ci relații care au concretețe în formarea unor personalități, a unor oameni. Inexistența unei astfel de relații strânse între Biserică (prin preot) și școală, (prin profesorul de religie), ora de religie riscă să devină doar un loc unde îndemnul lui Filip către Natanael „Vino și vezi”(Ioan I, 46) nu se poate împlini, nu se poate realiza.

3.7. Valențele educaționale ale predării religiei în școală

Educația este un proces evolutiv și complex desfășurat pe parcursul mai multor etape și vizând o anumită finalitate, finalitate care are în vedere formarea și dezvoltarea însușirilor intelectuale, morale și fizice ale copiilor și ale tineretului, ale oamenilor și ale societății. De-a lungul secolelor, educația a fost strâns legată de religie. În Antichitate, în Orient, școlile funcționau în general pe lângă temple. În Occident, mănăstirile erau centre de cultură pe lângă care funcționau școli, atât pentru viitorii clerici (școala interioară), cât și pentru laici (școala exterioară). În țara noastră încă din sec. al XI-lea existau școli pentru pregătirea preoților pe lângă mănăstiri și centre episcopale, cu predare în limba latină, greacă și slavonă.

Prin educația religioasă trebuie să realizăm de facto reală cultivare a duhului. Ea ne ajută să construim un sistem de valori spirituale, etice, estetice, etc. racordate și materializate în componente integratoare în viața comunității din care facem parte și a societății în ansamblu.

Educația religioasă este cea care ține sau se referă la religie sau „educația religioasă creștină este o acțiune specific umană care se desfășoară conștient de către un educator, conform unui plan și unei metode bine precizate. Ea este susținută de iubire, de încredere, de libertate și de harul lui Dumnezeu, și are drept scop realizarea caracterului religios-moral cu desăvârșirea lui în personalitatea creștină”. Educația religioasă are un scop formativ care este exprimat, pe de o parte, prin

implicarea tuturor proceselor psihice în descifrarea și trăirea sensurilor adânci ale existenței, iar pe de altă parte, prin valorificarea substratului moral al valorilor religioase.

Omul este în continuă creștere, în continuă schimbare. El învață de când se naște și până la mutarea lui din lumea aceasta. Ca orice lucru sau ființă din natură are nevoie de îndrumare și sprijin încă de mic, mai ales în materie de educație religioasă. Vârsta copilăriei este cea mai importantă pentru a începe formarea religioasă a omului, ca orice alt fel de educație. Înțelegerea copilului poate pătrunde uneori în chip minunat în tainele credinței. Ne vin în minte exemplele unor copii care, datorită educației religioase primită în școală, își „catehizau” părinții, neștiutori în ale credinței, îi puneau în fața unor pilde de viață creștină.

Copii îl receptează altfel pe Dumnezeu prin sufletele lor, sunt mai aproape de Dumnezeu, au altă deschidere către El. Poate de aceea Mântuitorul însuși îi dădea exemple Sfinților Apostoli: „Lăsați copii și nu-o opriți să vină la Mine, că unora ca aceștia este împărăția cerurilor” (Matei 19,14).

Educația religioasă oferă o cale de cunoaștere a copiilor și de liniștire sufletească a lor din zbuciumul acestei vieți și din problemele pe care de multe ori le întâmpină, probleme care se referă în special la mediul familial din care provin, familii destrămate, familii sărace, părinți alcoolici, părinți care îi abuzează fizic și moral. În general aceste probleme sunt izvorâte din depărtarea oamenilor de astăzi de Dumnezeu, sau datorită necredinței oamenilor maturi în grija cărora sunt dați acei copii¹⁵⁵.

În aspirația noastră către perfecțiune, ne raportăm la ființa divină, la Dumnezeu, pentru că El este singurul model formativ existențial. În cultivarea sufletului educația religioasă nu este unilaterală; ea apelează și, chiar mai mult, își găsește unele premise care o fortifică în educația civică, estetică, morală.

¹⁵⁵ Cucoș, Constantin, *Educația religioasă conținut și forme de realizare*, Editura Didactică și Pedagogică, R. A., București, 1996, pg., 78,

Cercetările în domeniul psihologiei copilului ne arată că educația moral-religioasă este posibilă de la cea mai fragedă vârstă, iar preșcolarii cu trăsăturile lor de voință și caracter în formare sunt receptivi la influențele exercitate asupra lor.

Dacă educația morală reprezintă acea latură a procesului de pregătire a copilului pentru viața care are în vedere cunoașterea, înțelegerea și practicarea binelui în viața socială și adaptarea la viața comunității, educația religioasă trebuie privită într-o strânsă legătură cu educația morală acordându-i fundament divin.

Educația moral-religioasă trebuie să înceapă încă din primii ani de viață, în familie. Apoi se combină potrivit nivelului de înțelegere copilului pentru a se forma în sufletul acestuia impresii, deprinderi de conduită și sentimente cu ajutorul cărora să devină o adevărată persoană, deschisă comunicării cu Dumnezeu și cu semenii.

Religia este baza vieții sociale, deoarece:

1. Ea este principiul constitutiv al familiei și al statului;
2. Religia dă naștere și avânt culturii; literatura , artele și științele au luat naștere din religie și sub ocrotirea ei;
3. Religia îi apropie pe oameni unii de alții și cimentează solidaritatea socială.

Omul reprezintă cea mai frumoasă realizare din creație, de care însuși Dumnezeu se bucură. Sufletul este esența personalității, îl reprezintă pe om.

Educația este posibilă în toate perioadele vieții omenești, de asemenea educația religioasă este posibilă în vârsta copilăriei deoarece însuși sufletul copilului are în interiorul său cele necesare pentru aceasta. Sufletul copilului poate fi întărit ca o cetate; simțurile sunt porțile acestei cetăți sau întăriturile lui. Se poate spune că sufletul cel mai propice pentru educație este sufletul curat al copilului. Educația religioasă creștină este

posibilă numai dacă Hristos însuși este primit în sufletul omului și dacă acest suflet lucrează împreună cu Hristos la desăvârșirea sa¹⁵⁶.

Experiența religioasă îl face pe om să înțeleagă și să acționeze mai bine, îl invită la reflexie, îl luminează interior. Ea are drept obiectiv cultivarea și dezvoltarea religiozității la individul copil sau adult. Esența religiei constă în fenomenul de credință. Religiozitatea este o stare psihică deviată din credință într-un principiu suprem, teren și imuabil. Educația religioasă creștină, de pildă, are ca proiect formarea și desăvârșirea profilului moral-religios, întruparea la nivelul uman a unor virtuți, într-un fel „îndumnezeirea” omului, în măsura „coborârii” acestui atribut la dimensiunile și condiția umanului.

Formarea conștiinței religioase comportă trecerea prin anumite stadii, intervale de timp în care chestiunile fundamentale ale omului sunt percepute și primesc rezolvări particulare. După unii autori, educația religioasă a copilului începe înainte de a se naște, prin formarea unei maturități spirituale a părinților. Părinții poartă responsabilitatea pentru procrearea și aducerea copilului pe lume.

Evoluția vieții morale, sociale și religioase se va realiza în funcție de stadiile psihologice de vârstă, puse în evidență de numeroase studii de psihologie. Acest adevăr este cunoscut de multă vreme, la el făcând referire și Sfântul Apostol Pavel, În Epistola către Corinteni: „când eram copil, vorbeam ca un copil, simțeam ca un copil, judecam ca un copil, dar când m-am făcut bărbat, am lepădat cele ale copilului” (Corinteni 13, 11).

Valorile cultivate și virtuțile încurajate în cadrul orelor de Religie sunt necesare sănătății spirituale a persoanei și a comunității. Religia îl învață pe copil și pe tânăr iubirea față de Dumnezeu și de oameni, credința, speranța și solidaritatea, dreptatea și recunoștința față de părinți și față de binefăcători, dărnicia și hărnicia, sfințenia vieții, valoarea eternă a ființei

¹⁵⁶ <http://www.crestinortodox.ro/credinta/preot-mir-preot-confesor-preot-duhovnic-mentor-spiritual-avva-88841.html>

umane, adevărul prim și ultim al existenței, binele comun și frumusețea sufletului profund uman, cultivat și îmbogățit prin virtuți.

Așadar, predarea Religiei în școală are valențe educaționale deosebite, prin rolul ei formativ în viața tinerilor, reducând efectele negative ale crizei contemporane de identificare și de orientare, propunând modele viabile de bunătate și sfințenie, și oferind tinerilor repere în viața de familie și în societate. Educația religioasă reprezintă un factor de stabilitate și de comuniune în societate, un izvor sfânt și statornic de inspirație pentru a apăra și promova identitatea spirituală și demnitatea persoanei care trăiește astăzi într-o lume din ce în ce mai pluralistă și mai fragmentată din punct de vedere spiritual și social. Religia fiind lumina vieții în comuniune de iubire cu Dumnezeu și cu oamenii, evidențiază valoarea eternă a faptelor bune, săvârșite în timpul limitat al vieții terestre, și promovează comuniunea între generații prin valorile perene ale credinței cultivate și transmise¹⁵⁷.

Cercetările sociologice și psio-pedagogice recente demonstrează rolul pozitiv al educației religioase în procesul de formare a personalității tinerilor și, mai ales, necesitatea studierii acestei discipline și la nivelul liceului, pentru formarea unor competențe și atitudini moral-sociale.

Îndeosebi astăzi, într-o vreme a individualismului agresiv și a relativismului valorilor morale și sociale, tinerii de liceu au mare nevoie de lumină pentru suflet, de modele sfinte și de valori eterne, de iubire curată și speranță susținută de rugăciunea Bisericii și de faptele bune ale credinței statornice. Așadar, pentru că Biserica îi binecuvântează pe tineri, se îngrijește de mântuirea lor și de viitorul societății, ea nu dorește o școală sau un liceu fără Dumnezeu, ci afirmă, cu tărie, că ora de Religie este necesară nu numai copiilor, ci și tinerilor din școli și licee.

a. Profesorul, împreună-lucrător cu Dumnezeu.

¹⁵⁷ Ibidem, pg., 101

„Alfa și Omega” actului pedagogic este Dumnezeu, Care a creat cerul și pământul, dar a întemeiat și familia și Biserica, fiind *Factor și izvor veșnic al educației*. Iar o dată cu Familia și Biserica s-a înfiripat și școala, mai întâi în familii și în locașurile de cult (ori în tinda lor), cu timpul câștigându-și, desigur, autonomia, dar dezvoltându-se neîntrerupt în strânsă legătură cu acestea, până în ziua de astăzi. Parafrazând spusele lui Petre Țuțea (1901-1991), neîntrecut în definiții și formulări surprinzătoare, în legătură cu afirmația lui Newton, „gravitația este Dumnezeu!”, plecăm și noi de la premisa: „Educația este Dumnezeu!” Și nu doar începutul ei, ci Dumnezeu ca *Factor și Creator* permanent. Toți educatorii trebuie să aibă conștiința că educația nu este un act sau un efort exclusiv uman, ci rezultatul sinergiei divino-umane. Astfel spus, *un act teandric*. Cei care au încercat să facă , „educație” fără Dumnezeu au eșuat lamentabil. Iar cel mai elocvent exemplu pentru noi, petrecut chiar sub ochii noștri, a fost sistemul educațional Ateo-comunist din România, în care Dumnezeu a fost alungat din școală pentru aproape o jumătate de veac, iar rezultatele se resimt dureros și astăzi, observându-se mentalitățile ante-decembriste, opace, înguste, refractare la orice demers moral-creștin. Astfel de mentalități și-au făcut loc, din păcate, chiar și în cercurile puterii politice și în structurile decizionale din ministere, inspectorate, școli, etc. Numai așa se poate explica incredibila susținere a unor legi necreștine într-o țară creștină (ca, de exemplu, avortul și homosexualitatea, iar mai nou dezbaterile cu privire la prostituție), totodată vulnerabilitatea acelor articole de lege cu privire la învățământul religios din școală, potrivit cărora un părinte sau un tutore legal , nedus la biserică, poate cere în scris neobligativitatea frecventării orei de religie pentru copilul său.

De aceea, revenim: actul educațional complet și eficient este *teandric*. Dumnezeu ne-a acordat acest privilegiu extraordinar, de a fi împreună-lucrători cu El, nu doar în actul mântuirii noastre, în general, ci și în educarea copiilor noștri, în familie, în biserică și în școală. Acest dar Dumnezeiesc a devenit operant, cu deplinătate, prin întruparea lui Iisus

Hristos, *Piatra Unghiulară* de la care începe zidirea caracterului creștin al pruncului, clădindu-se apoi, treaptă cu treaptă, virtuțile adolescenței și ale maturității, pentru ca în final opera pedagogiei divino-umane să fie încununată cu aura înțelepciunii și cu venerabilitatea bătrâneții¹⁵⁸.

Iată de ce, toți pedagogii înțelepți vor mărturisi smeriți că nu ei sunt factori decisivi, primi și ultimi, ai demersului educațional, ci Dumnezeu. Fără el, „zidirea pedagogică” este zadarnică, după cuvintele psalmistului: „De n-ar zidi Domnul casa (sufletului, n.n.), în zadar s-ar osteni cei ce o zidesc...” (Ps. 126, 1) Cât de actuale sunt, de asemenea, cele scrise de marele (dar smeritul) Apostol – Pedagog Pavel „Când unul zice: Eu sunt al lui Pavel! Iar altul: Eu sunt al lui Apollo!...Ei bine, ce este Apollo? Dar Pavel, ce este? : Slujitori prin care voi ați crezut, și după cum i-a dat dat fiecăruia Dumnezeu. Căci eu am sădit, Apollo a udat, dar Dumnezeu a făcut să crească. Așa că nici cel ce sădește e ceva, nici cel ce udă, ci Dumnezeu Cel Ce face să crească. Cel ce sădește și cel ce udă sunt una, dar fiecare-și va primi plata după osteneala sa. Că noi împreună-lucrători cu Dumnezeu Suntem!”(I Cor. 3, 4-9)¹⁵⁹.

¹⁵⁸ Cucos, Constantin, *Educația religioasă conținut și forme de realizare*, Editura Didactică și Pedagogică, R. A., București, 1996. pg., 108,

¹⁵⁹ Alexandru, Gheorghe & colectivul, *Metodica predării religiei*, Editura “Gheorghe Alexandru”, Craiova, 2000, pg., 89.

Concluzii

Parcurgând materiale, scrieri ale diferiților sfinți părinți cu privire la Taina Spovedaniei, lucrări scrise de acum câteva secole, și unde se pune aceeași întrebare, cum trebuie să fie spovedania pentru a conduce sufletul creștinul împreună cu duhovnicul spre calea cea strâmtă care duce la dulcele rai, iată că pot spune despre această taină următoarele:

- Mântuitorul ne-a lăsat tainele și numai pentru a ne apropia de El, iar prin aceasta taină ajungem la un dialog de la persoană la persoană, de la Dumnezeu la om, de la nezidit la zidit, și aceasta doar prin spovedanie, prin recunoașterea greșalelor în fața duhovnicului ca el să fie mijlocitor în fața Judecătorului;
- Taina Spovedaniei sau Mărturisire prin excelență se da doar unor categorii de oameni, care sunt mai aparte, care îl au pe Dumnezeu în ei și țin o legătură intimă cu El, care au îndrăzneala de a se adresa direct și sunt plăcuți în Ierusalimul ceresc;

Relația dintre preot și profesorul de Religie trebuie să se situeze la înălțimea statutului de reprezentanți ai Bisericii, pe care îl au cei doi, să fie un model de legătură pentru elevi și pentru toți creștinii. Calitatea acestei relații influențează, în mod evident, relația profesorului cu elevii, dar și pe a acestora cu Biserica. Preotul-profesor este raspunzător direct față de elevii săi ca aceștia să fie îngrijiti de Biserica să crească după randuielile și obiceiurile acesteia altfel o să avem generațiile următoare total fără nici o educație religioasă dar și bisericile goale și fără credincioși pe care nu i-am educat când a fost cazul.

Bibliografie

I. IZVOARE

1. Sfânta Scriptură, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1997;
2. Sf. Ioan Gură de Aur, Cuvântul 44- Pentru creșterea copiilor, pag. 410-425 și Cuvântul 46-Pentru ce fel de clironomie trebuie să lăsăm copiilor noștri, pag. 426-431 în vol. „Puțul și împărțire de grâu”, Bacău, 1995;
3. *Liturghier*, edit. IBMBOR, București, 2000
4. . Filocalia 10, trad. Pr. D. Stăniloae București, 1981, IBMBOR, București, 1994
5. *Filocalia*, vol. 4, trad. Pr. D. Stăniloae, IBMBOR, București, 1994
6. *Filocalia* 9, trad. Pr. D. Stăniloae , București, 1980, IBMBOR, București, 1994
7. *Filocalia* 5, trad. Pr. D. Stăniloae , București, 1980, IBMBOR, București, 1994

8. . *Filocalia*6, trad. Pr. D. Stăniloae , București, 1980, IBMBOR, București, 1994
9. . *Filocalia* 8, trad. Pr. D. Stăniloae , București, 1980, IBMBOR, București, 1994
10. *Teologie Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, II, III, Pr. D. Stăniloae, edit. IBMBOR, București, 2003

II CĂRȚI, STUDII, ARTICOLE

1. Alexandru, Gheorghe & colectivul, *Metodica predării religiei*, Editura "gheorghe Alexandru", Craiova, 2000.
2. Anghelescu, pr. prof., Anton, *Psihologia religioasă a copilului și a adolescentului cu aplicațiuni la învățământul religios* (teză de doctorat), Atelierele tipografice "Presa", Brăila, 1939;
3. Antonescu, G. G. , *Din problemele pedagogiei moderne*, București, 1924
4. Badea, Elena, *Caracterizarea dinamică a copilului și adolescentului cu aplicație la fișa școlară*, Editura Tehnică, București, 1997;
5. Balcă, diac. prof., Nicolae, *Caracteristici esențiale ale sufletului creștinului autentic*, în "Studii teologice", nr. 9-10/1954, pag. 475-494;
6. Bologa, Lucian, *Psihologia vieții religioase*, Tip. Cartea Românească, Cluj, 1930;
7. Bulacu, pr., prof., Mihail, *Probleme de pedagogie catehetică în "Studii teologice"*, nr. 3-6 /1950, pag. 236-261;
8. Cucuș, Constantin, *Pedagogie*, Editura Polirom, Iași, 1996;
9. Cucuș, *Educația religioasă. Repere teoretice și metodice*, Editura Polirom, 1999;

10. Curriculum Național pentru Învățământul obligatoriu. Programe școlare pentru clasele I-VIII, Aria curriculară: Om și societate, Religie, elaborat de Ministerul Educației Naționale, Consiliul Național pentru Curriculum, București, 2003;
11. Danion, Vasile, Cum să ne creștem copiii, Editura Sofia, București, 2002;
12. Dumitru, preot dr., Valeriu, Vasile Băncilă și educația religioasă, Editura Bacău, 2002;
13. Galeriu, pr. prof., Constantin, Mântuitorul Iisus Hristos-Învățătorul nostru suprem în "Ortodoxia", nr. 1/1983, pag. 34-61;
14. Gordon, preot lect. dr., Vasile, Elemente pentru cursul de Catehetică, anul al III-lea, teologie pastorală, 2001;
15. Gordon, Învățământul religios românesc la cumpăna dintre milenii. Repere ale unui scurt excurs istorico-pedagogic, în "Ortodoxia", nr. 3-4/2000, pag. 41-52;
16. M.E.N. Răducanu, Ani prof , Patriarhia Română Filip, Sorin pr., Îndrumător - elemente de educație religioasă pentru învățământul preșcolar, vol. I, Editura "Grafika Print", București, 1999.
17. Nicola, Ioan, Pedagogie, Editura Didactică și Pedagogică, R. A., București, 1994;
18. Sârbu, pr., Ilie, Catehizarea copiilor și tineretului, obiectiv prioritar al Bisericii, în "Altarul Banatului", nr.5-6/1990, pag. 50-57;
19. Șebu, pr. Sebastian (& Monica și Dorin Opris), Metodica predării religiei, Alba Iulia, 2000;
20. Cucuș, Constantin, *Educația religioasă conținut și forme de realizare*, Editura Didactică și Pedagogică, R. A., București, 1996
21. Popescu, Ion pr. Lector univ. dr., *Metodica predării religiei*, Pitești, 1997
22. Alexandru, Gheorghe & colectivul, *Metodica predării religiei*, Editura "gheorghe Alexandru", Craiova, 2000.

23. M.E.N. Răducanu, Ani prof , Patriarhia Română Filip, Sorin pr., *Îndrumător - elemente de educație religioasă pentru învățământul preșcolar, vol. I*, Editura "Grafika Print", București, 1999.
24. Pr.Constantin Necula, *Îndumnezeirea maidanului*, Ed.Agnos, Sibiu,
25. . Pr. Prof. Dr. Nicolae Necula, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, vol. II, Ed. Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2001
26. Sf. Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, trad în română de Pr. Prof. Dr. Teodor Bogdae, București, 1989
27. Pr. dr. Ioan Tulcan, *Constituțiile Apostolice*, Cartea II, cap. 48, in P.G. I, col. 709
28. Pr. Ilarion V. Felea, *Pocăința*, Sibiu, 1939
29. Andrei , Episcopul Alba Iulei, *Spovedanie și comuniune*, Alba Iulia, 1998
30. Alexander Schememann, *Introducere în teologia liturgică*, Trad. de Vasile Bârză, Editura Sophia, București 2002
31. Pr. Prof. Dr. Nicolae Necula, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, vol. II, Ed. Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2001
32. John Meyendorff, *Teologia bizantină*, București, 1996
33. Pr. dr. Ioan Tulcan, *Sfânta Taină a Pocăinței (sau Spovedaniei) și înnoirea sufletească a credinciosului*,
34. Paul Evdokimov, *Ortodoxia*, București, 1996
35. Arhid. Prof. Dr. Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, 1991
36. Arhid. Prof. Dr. Ioan N. Floca, *Drept canonic ortodox*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990,
37. Pr Viorel Sava, *Taina mărturisirii în riturile liturgice actuale*, ed. Trinitas, Iași, 2004
38. Pr. Petre Vintilescu , *Spovedania și Duhovnicia* ,Ed. Reîntregirea, Alba Iulia , 1995

39. Sf. Tihon de Zadonsk, *Despre păcate*, trad. Din Lb. Rusă de Adrian și Xenia Tănăsescu-Vlas, ed. Sofia, București, 2000,
40. Panayotis Nellas, *Omul – animal îndumnezeit*, trad. Diac. Ioan I. Ică jr., Edit. Deisis, Sibiu, 2002
41. Vladimir Lossky, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, trad. Lidia și Remus Rus. Edit. Sophia, București, 2006
42. *Catehism ortodox*, ed. Reîntregirea, Alba-Iulia, 1995
43. Sf. Tihon de Zadonsk, *Despre păcate*, trad. Din Lb. Rusă de Adrian și Xenia Tănăsescu-Vlas, ed. Sofia, București, 2000
44. Diacon Dr. Grigore T. Marcu, *Antropologia Paulină*, Sibiu, 1941
45. Arhim. Emilianos Simonopetritul, trad. Ierom. Agapie, *Cuvinte ascetice Tâlcuire la Filocalia I*, ed. Sf. Nectarie, Arad, 2008
46. Arhm. Sofronie, trad. Ierom. Rafail (Noica), *Nevoința cunoașterii lui Dumnezeu*, ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2006
47. Arhm. Sofronie, trad. Ierom. Rafail (Noica), *Vom vedea pe Dumnezeu precum este*, ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2006
48. Cuviosul Siluan Arhonitul, *Între iadul deznădejdi și iadul smereniei*, trad. Diac. Ioan I. Ică jr., ed. Deisis, Sibiu, 2001
49. Pr. Nicodim Belea, *Psihologia Spovedaniei*, Ed. Revistei Teologice, Sibiu, 1947
50. Jean-Claude Abric, *Psihologia Comunicării*, Ed. Polirom, București, 2000
51. Nicodim Aghioritul, *Carte Foarte Folositoare de Suflet*, Ed. Bunavestire, Bacău, 1999
52. Pr. Ilarion V. Felea, *pocăința, Studiu de documentare teologică și psihologică*, Teză de doctorat, Sibiu, 1939
53. Mitropolit Dr. Nicolae Mladin și colab., *Teologia Morală Ortodoxă*, II,
54. Dr. Vasile Mitrofanovici, *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, cursuri universitare, partea a IV-a, ed. Consiliului Eparhial Orthodox din Bucovina, Cernăuți, 1929

55. Antonie Plămădeală, Mitropolit al Ardealului, Crișaniei și Maramureșului, *Preotul în biserică, în lume, acasă*, Sibiu, 1996
56. Pr. Viorel Sava, *Taina mărturisirii în Teologie și Viață*, anul III, 1993, nr. 1-3,
57. . Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Preotul factor de unitate în parohie și în Biserică*, în *Îndrumător bisericesc misionar și patriotic*, 6, Buzău, 1987
58. Pr. Prof. Ion Buga, *Pastorală, calea preotului*, ed. A II-a, revăzută și adăugită, ed. Sfântul Gheorghe Vechi, București, 1999
59. . Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica specială pentru facultățile de teologie*, ediția a IV-a, ed. Lumea Credinței, București, 2005.
60. Cucos, Constantin, *Educația religioasă conținut și forme de realizare*, Editura Didactică și Pedagogică, R. A., București, 1996
61. Popescu, Ion pr. Lector univ. dr., *Metodica predării religiei*, Pitești, 1997
62. Alexandru, Gheorghe & colectivul, *Metodica predării religiei*, Editura "gheorghe Alexandru", Craiova, 2000.

III. Articole si studii

1. Părinți Scriitori Bisericești 23, EIBMBOR, București, 1994,
2. *Biserica Ortodoxă Română*, an LXXIII, nr 3-4, 1955
3. Părinți Scriitori Bisericești nr.1, București, 1979
4. Altarul Banatului, anul IV ,Epistola către Barnaba, cap. 19, (XLIII) (1993), nr. 10-12
4. 5. *Biserica Ortodoxă Română*, anul XCVIII (1980), nr. 11-12
6. *Biserica Ortodoxă Română*.,1971, nr. 9-10
7. Părinți Scriitori Bisericești, vol. XVIII, ed. Institutul Biblic și de Misiune al Biserica Ortodoxă Română, 1989
8. Părinți Scriitori Bisericești *Regulile mari, 18*, București, 1989
9. Părinți scriitori bisericești, *Duhul slavei deșarte*, XI, 9,. 57,

10. Mitropolia Olteniei, Mărturisirea păcatelor, an VI, nr. 9-10, 1954
11. Ortodoxia. *Înnoirea și sfîntirea credincioșilor în Taina Mărturisirii*, an XXXVIII, nr.3, 1986,
12. Biserica Ortodoxă Română, Mărturisirea păcatelor și pocăința în trecutul Bisericii, an LXXIII, nr. 3-4, 1955,
13. Ortodoxia, *Chipul lui Hristos în Biserica răsăriteană: Iisus Hristos și cuvântul supremal lui Dumnezeu, nr.1* an 1953
14. Mitropolia Banatului, *Modurile prezenței lui Hristos în cultul Bisericii*, an , nr. 7-9, 1982,
15. Credința Ortodoxă, *Tinerii și pregătirea lor pentru misiunea preoțească actuală*, an III, nr.3-4, 1998

IV. Surse electronice

1. <http://starceanub.wordpress.com/2008/11/16/preot-profesor-de-religie-si-scoala>
2. <http://www.crestinortodox.ro/credinta/preot-mir-preot-confesor-preot-duhovnic-mentor-spiritual-avva-88841.html>

Curriculum vitae

Nume și prenume: Rizea Ioan

Prenumele părinților: Ioan și Floare-Ana

Locul și data nașterii: 3 august 1983, în localitatea Alba Iulia, jud. Alba;

Studii: Școala generală nr. 2, clasele I-VIII din localitatea Cugir, între anii 1991-1998;

1998 - 2001 Școala Profesională din cadrul Colegiului "Ion D. Lăzărescu"

2003 - absolvent al cursurilor Școlii de Cântăreți Bisericești, Alba-Iulia

2001 - 2004 Colegiul Tehnic " Ion D. Lăzărescu", Cugir, Alba.

2005 - 2009 Universitatea "LUCIAN BLAGA" Sibiu, Facultatea de Teologie "Andrei Șaguna", Sibiu;

Specializarea: Teologie Pastorală,

2009-2011 Universitatea "LUCIAN BLAGA" Sibiu, Facultatea de Teologie "Andrei Șaguna", Sibiu;

Specializarea: Master Practice

Declarație

Subsemnatul Rizea Ioan, absolvent al Facultății de Teologie „Andrei Șaguna” din Sibiu, Master Prcatice, declar pe propria răspundere că lucrarea de față îmi aparține în totalitate și că nu am folosit la întocmirea ei alt material decât cel menționat în bibliografie.

Data:

Semnătura:

.02.2012

Scurta prezentare

Titul lucrării SPOVEDANIA SI MENTORUL EDUCATIONAL

Lucrarea este impartita in 3 capitole mari care cuprin alte subcapitole

1 capitol intitulat **Parte Istorică**

In acest capitol am expus despre marturisirea pacatelor in primele veacuri ale crestinismului sec 2, 3, 4, si tot aici am expus marturisirii scripturistice si biblice referitor la taina spovedaniei

In al doilea capitol am tratat taina spovedaniei d.p.d.v. **Teologic.**

Aici am spus despre factorii care influenteaza taina, despre efectele taine, am raspuns si la intrebarea ce este pacatul dar si cum ne spovedim si exaamenul de contiinta pe care trebuie sa il facem inainte de a intra la spovedanie, pregatire spovedaniei. Tot aici am trata subiectul Duhovnicul care detine cel mai important rol in aceasta taina si fara de care nu se poate face aceasta taina, acesta ne poate calauzi spre dobandirea virtutiilor si dezradacinare patimilor, iar in finalul acestui capitol am spus cat de mare este secretul spovedaniei, care nu poate fi dezvaluit nici pe patul de moarte dar mai ales autoritatiilor sau altora care sunt interesati de acest subiect.

Capitolul 3 Mentorul educational

Acest capitol l-am impartit in mai multe subcapitole ca sa pot trata mai multe probele care sunt de ordinea zilei si care ne framata pe toti dar si spune daca duhovnicul poate fi mentor educational, astfel am discutat despre educatia religioasa in invatamantul primar si preprimar, evolutia religioasa, cat este de speciala educatia religioasa in scolii, apoi am vorbit in vizine europeana despre educatia religioasa, dar si cat de tolerant trebuie sa fim sa stim sa alegem intotdeauna calea de mijloc, am arata ca profesorul este impreuna lucrator cu Dumnezeu pentru buna cresterea a copiilor.

Prin aceasta lucrare am dorit sa arat cat este de important preotul-duhovnicul ca si professor in mijlocul scolii dar si in mijlocul elevilor care sa il vada ca un stalp de nadejde si un om aproape de Dumnezeu pe care se poate birui in toata nevoia dar nu numai cat si un bun prieten care sa ii asculte in toate problemele.